

Badanie sytuacji osób niepełnosprawnych obywateli Ukrainy przebywających na terenie Polski

Raport końcowy

Projekt realizowany na zlecenie Państwowego Funduszu
Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

23 maja 2024

Nota redakcyjna

Zamawiający

Badanie zrealizowane zostało na zlecenie
Państwowego Funduszu Osób Niepełnosprawnych PFRON

Wykonawca

Badanie zrealizowane zostało przez firmę
Badania Społeczne Marzena Sochańska-Kawiecka

Termin realizacji projektu

Badanie zrealizowano w okresie luty-maj 2024

Autorki raportu

Marzena Sochańska-Kawiecka – kierowniczka projektu

Zuzanna Kołakowska-Seroczyńska – ekspertka ds. badań

Dorota Zielińska-Zaniewska – ekspertka ds. badań

Agata Gawska – ekspertka ds. badań

Edyta Makowska-Belta – ekspertka ds. badań

Dominika Milczarek – ekspertka ds. badań

Publikacja bezpłatna

Spis treści

Nota redakcyjna	2
Spis treści.....	3
Wykaz pojęć i skrótów.....	4
Streszczenie wyników badania.....	6
I Nota metodologiczna	18
II Charakterystyka populacji osób przybyłych do Polski z Ukrainy w ciągu ostatnich 3 lat	22
III Charakterystyka osób niepełnosprawnych przybyłych do Polski z Ukrainy w ciągu ostatnich 3 lat.....	39
IV Migracja do Polski osób z niepełnosprawnościami pochodzenia ukraińskiego w świetle wyników realizowanych w ramach projektu badań jakościowych	53
V Warunki bytowe osób z niepełnosprawnościami pochodzenia ukraińskiego w Polsce w świetle zrealizowanych w ramach projektu badań jakościowych	59
VI Potrzeby OzN obywateli Ukrainy i stopień ich zaspokojenia	64
VII Dalsze plany uchodźców	75
VIII Wsparcie oferowane obywatelom Ukrainy	78
IX Wsparcie oferowane obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnościami.....	84
X Niepełnosprawni obywatele Ukrainy jako klienci polskiego systemu wsparcia	101
XI Współpraca instytucji w ramach systemu.....	136
XII Źródła finansowania wsparcia dla OzN, inne niż PFRON	140
XIII Bariery/trudności przedstawicieli instytucji/organizacji świadczących wsparcie i pomoc dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów – obywateli Ukrainy	143
XIV Wnioski wynikające z badania	149
Bibliografia.....	153
Spis rysunków i tabel	157

Wykaz pojęć i skrótów

Skrót	Definicja
CATI	z ang. Computer Assisted Telephone Interview – wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny. Technika badawcza metoda zbierania informacji w ilościowych badaniach rynku i opinii publicznej. W badaniach realizowanych metodą CATI wywiad z respondentem jest prowadzony przez telefon, a ankieter odczytuje pytania i notuje uzyskiwane odpowiedzi, korzystając ze specjalnego skryptu komputerowego. Skrypt pozwala na pewne zautomatyzowanie kwestionariusza – np. poprzez zarządzanie filtrowaniem zadawanych pytań lub losowanie kolejności, w jakiej określone kwestie (np. nazwy marek) będą odczytywane respondentowi
CAWI	z ang. Computer-Assisted Web Interview – wspomagany komputerowo wywiad, realizowany przy pomocy strony internetowej, jest to ilościowa metoda zbierania danych i informacji, w której respondent wypełnia ankietę w formie elektronicznej, najczęściej zamieszczonej na dostępnej stronie internetowej
CPR	Termin parasolowy oznaczający powiatowe centra pomocy rodzinie oraz miejskie ośrodki pomocy rodzinie
DPS	Domy pomocy społecznej
DDPS	Dzienne domy pomocy społecznej
FGI	Zogniskowany wywiad grupowy z ang. Focus group interview, wywiad grupowy, ma określony cel, przebiega według wcześniej ustalonego scenariusza i jest prowadzony przez moderatora. Zadaniem moderatora jest sprawne prowadzenie wywiadu, aby uzyskać od uczestników odpowiedzi na pytania sformułowane w scenariuszu
GOPS	Gminne ośrodki pomocy społecznej
IDI	z ang. In-depth interview, indywidualny wywiad pogłębiony. Ustrukturyzowana forma wywiadu, realizowana zgodnie ze wcześniej opracowanym scenariuszem
IOM	Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (ang. International Organization for Migration)
MOPS	Miejskie ośrodki pomocy społecznej
MOPR	Miejskie ośrodki pomocy rodzinie
NBP	Narodowy Bank Polski
NGO	Organizacje pozarządowe
OECD	Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. Organisation for Economic Co-operation and Development)

Skrót	Definicja
OPS	Ośrodki pomocy społecznej
OzN	Osoby z niepełnosprawnościami
PFRON	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PCPR	Powiatowe centrum pomocy rodzinie
PZK	Punkty zbiorowego zakwaterowania
Specustawa	Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Dz.U. 2022 poz. 583
UNHCR	Wysoki komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw uchodźców (ang. United Nations High Commissioner for Refugees)

Streszczenie wyników badania

Głównym celem badania było pozyskanie podstawowych informacji o grupie osób z niepełnosprawnościami – obywateli Ukrainy, analiza wsparcia instytucjonalnego w tym zakresie, a także zdiagnozowanie najważniejszych potrzeb tej grupy osób. Projekt został zrealizowany w okresie luty-maj 2024r.

Badanie miało charakter jakościowo – ilościowy i obejmowało następujące techniki badawcze: badanie typu desk research (analiza danych zastanych), grupy fokusowe (FGI) stacjonarne z osobami niepełnosprawnymi obywatelami Ukrainy oraz z opiekunami niepełnosprawnych dzieci (11 FGI), wywiady pogłębione (IDI) z przedstawicielami ukraińskich i polskich organizacji pomocowych, organizacji pozarządowych oraz przedstawicielami punktów zbiorowego zakwaterowania (60 IDI), wywiady kwestionariuszowe z osobami kierującymi domami pomocy społecznej (N=271), z kierownikami ośrodków pomocy społecznej (N=584), z pracownikami powiatowych centrów pomocy rodzinie odpowiedzialnymi za działania/programy wspierające osoby niepełnosprawne (N=157), z osobami kierującymi organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych (N=80).

Charakterystyka populacji osób przybyłych do Polski z Ukrainy w ciągu ostatnich 3 lat

Liczbę Ukraińców przebywających w Polsce na początku 2022 roku szacowano na 1,3-1,5 miliona osób. Według stanu na 13 lutego 2024 roku w Polsce zarejestrowano 952,1 tys. obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Zjawisko migracji podlega zróżnicowaniu terytorialnemu. Co do zasady imigrantów przyciągają województwa z dużymi aglomeracjami, większe miejscowości, co jest związane m.in. z sytuacją na lokalnych rynkach pracy.

Przed 2020 rokiem wśród przybywających z Ukrainy osób przewagę mieli mężczyźni, co wynikało głównie z zarobkowego charakteru migracji. Po rozpoczęciu inwazji rosyjskiej charakter i powody migracji uległy znaczącym zmianom, pociągając za sobą zmianę prawidłowości w strukturze demograficznej migrantów. Wśród uchodźców przeważają kobiety (63%), zarówno ogółem, jak i we wszystkich grupach wiekowych za wyjątkiem osób poniżej 18 roku życia, gdzie nieznacznie więcej jest mężczyzn (51%). Najliczniejszą grupę uchodźców stanowią dzieci i młodzież do 18 roku życia (41%).

Charakterystyczną cechą osób przybywających z Ukrainy do Polski jest pochodzenie z miast. Największą grupę obywateli Ukrainy wśród migrantów i uchodźców stanowią osoby z wyższym wykształceniem.

Wedle UNHCR w 49% gospodarstw domowych uchodźców z Ukrainy znajduje się co najmniej jedna osoba przewlekłe chora, 42% gospodarstw domowych to samotni opiekunowie z

osobami pozostającymi na ich utrzymaniu, a 9% gospodarstw domowych składa się wyłącznie z osób starszych. Około 5% członków gospodarstw domowych to osoby z niepełnosprawnościami. 47% migrantów przedwojennych przebywa w Polsce ze współmałżonkiem lub partnerem, zaś 29% z niepełnoletnimi dziećmi. Jedynie 29% uchodźców wojennych mieszka w Polsce z partnerem lub współmałżonkiem, za to ponad 40% z niepełnoletnimi dziećmi.

Zarówno osoby przybyłe do Polski przed lutym 2022 r., jak i uchodźcy wojenni utrzymują się przede wszystkim z pracy zarobkowej, choć sytuacja ekonomiczna uchodźców jest trudniejsza. Dochody z pracy w Polsce są uzupełniane różnego rodzaju świadczeniami, zarówno polskimi, jak i z Ukrainy. Zgodnie z badaniami NBP stałą pracę w Polsce w 2023 posiadało 77% migrantów przedwojennych oraz 36% uchodźców.

W 2022 roku wśród migrantów najczęściej spotykanymi zawodami były profesje pracowników przy pracach prostych (23%), robotników i rzemieślników (25%). Wśród uchodźców zdecydowanie więcej, bo 40% zadeklarowało podejmowanie się prac przy pracach prostych. Około 1/3 migrantów sprzed wojny oraz 46% uchodźców miała poczucie, że pracują w Polsce poniżej swoich kwalifikacji. Migranci przedwojenni otrzymują wyższe wynagrodzenia, niż uchodźcy wojenni.

Obywatele Ukrainy stanowią najliczniejszą obecnie grupę cudzoziemców w systemie edukacji do poziomu szkół średnich włącznie. Pod koniec grudnia 2022 w polskich szkołach uczyło się ponad 242,6 tys. uczniów z Ukrainy, w tym ponad 148 tys. (61%) przebywających w Polsce na podstawie specustawy. W polskich przedszkolach uczyło się ponad 57,6 tys. uczniów z Ukrainy, z czego 75% (nieco ponad 43 tys.) przebywało w Polsce na podstawie specustawy.

Charakterystyka osób niepełnosprawnych przybyłych do Polski z Ukrainy w ciągu ostatnich 3 lat

W związku z brakiem rzetelnych źródeł danych na temat liczby osób z niepełnosprawnościami będących obywatelami Ukrainy przebywających w Polsce w raporcie oparto się o dane dotyczące wniosków o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności składanych przez obywateli Ukrainy.

Między styczniem 2017 r. a początkiem lipca 2023 r. złożono ponad 17 tys. wniosków. W latach 2017-2021 złożone zostały 1 864 wnioski, tj. 11% wszystkich wniosków z analizowanego okresu. 11 125 wniosków (65%) złożono w 2022 roku. Na I półrocze 2023 roku przypadły 4 223 wnioski (25%). Większość spośród złożonych wniosków zakończyła się wydaniem korzystnej decyzji (92%).

Na poziomie ogólnym wśród osób, które uzyskały orzeczenie o niepełnosprawności obserwuje się równowagę płci, zaś silne zróżnicowanie w poszczególnych grupach wiekowych. Podobnie jak w przypadku ogółu obywateli Ukrainy, którzy przybyli do Polski w

związku z konfliktem zbrojnym, w przypadku najmłodszej grupy wiekowej poniżej 18 roku życia przewagę mają mężczyźni, natomiast w przypadku osób powyżej 18 lat przeważają kobiety – szczególnie silnie w najstarszej grupie wiekowej, gdzie proporcje płci ulegają odwróceniu.

Blisko co piąty spośród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie został zaliczony do stopnia znacznego (20%), zaś 30% – do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności. 12% uzyskało orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności. Z uwagi na specyficzną strukturę wieku (w szczególności na wysoki udział najmłodszej grupy wiekowej) wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenia największą grupę stanowiły osoby z orzeczeniami bez określenia stopnia niepełnosprawności (osoby poniżej 16 roku życia) – 38%.

Najczęstszymi podstawami do uzyskania orzeczenia o niepełnosprawności były choroby neurologiczne (24%) oraz upośledzenie narządu ruchu (24%), a w dalszej kolejności kategoria innych schorzeń (w tym endokrynologiczne, metaboliczne, 15%), oraz całościowe zaburzenia rozwojowe (13%).

Zatrudnienie na otwartym rynku pracy mogłoby podjąć 20% migrantów oraz 13% uchodźców wojennych. W warunkach chronionych pracę mogłoby wykonywać 24% migrantów i 21% uchodźców. Stwierdzenie o niezdolności do pracy zawierało 15% decyzji wydanych po lutym 2022 i 8% orzeczeń wydanych wcześniej.

Wśród uczniów z Ukrainy uczących się w polskich szkołach 3,6 tys. posiadało orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego (1,5% wszystkich uczniów). Odsetek ten jest co najmniej trzy razy niższy, niż wśród polskich uczniów. Wśród uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego dominującą grupę stanowiły osoby z niepełnosprawnościami sprzężonymi (33%), a w drugiej kolejności z niepełnosprawnością intelektualną (28%).

Oszacowanie liczby osób niepełnosprawnych wśród Ukraińców przebywających w Polsce

W oszacowaniu liczby niepełnosprawnych obywateli Ukrainy zamieszkałych na terytorium Polski przed wybuchem wojny posłużono się danymi o orzeczeniach o wydanych przed marcem 2022. Przy uwzględnieniu szacunkowej liczby obywateli Ukrainy przebywających w Polsce tuż przed wybuchem wojny – 1,3-1,5 mln osób, uzyskano udział osób z niepełnosprawnościami na poziomie 0,1% Ukraińców (mniej, niż 2 tys. osób).

Szacowanie liczby niepełnosprawnych obywateli Ukrainy przybyłych do Polski w związku z wojną także oparto na danych o orzeczeniach, wydanych po rozpoczęciu inwazji. Do początku lipca 2023 wydano 14,2 tys. pozytywnych orzeczeń. Przyjmując za liczebność populacji liczbę obywateli Ukrainy, którzy do początku lipca uzyskali status cudzoziemca na podstawie specustawy – 978,9 tys. osób, i odnosząc do niej liczbę 14,2 tys. pozytywnych

orzeczeń, uzyskuje się wynik 1,5% osób z niepełnosprawnościami wśród uchodźców wojennych.

Liczba obywateli Ukrainy, którzy otrzymali status cudzoziemca do 9 kwietnia 2024 wyniosła 952,1 tys. osób. Odnosząc uzyskany powyżej udział osób z orzeczeniem o niepełnosprawności do tej wielkości ostatecznie uzyskuje się oszacowanie liczby obywateli Ukrainy niepełnosprawnych prawnie przebywających w Polsce w kwietniu 2024 – tj. około 14 tys. osób (liczba wynikająca z szacowania 13 866 osób).

Należy przy tym zaznaczyć, iż szacunki są obarczone błędem ze względu na brak informacji o osobach z niepełnosprawnościami, które nie ubiegały się o polskie orzeczenie, a także brak informacji o skali powrotów do Ukrainy osób z niepełnosprawnościami już po wybuchu wojny (choć badania jakościowe wskazują, iż skala tych powrotów jest incydentalna).

Migracja do Polski osób z niepełnosprawnościami pochodzenia ukraińskiego w świetle wyników realizowanych w ramach projektu badań jakościowych

Sytuacja przyjazdu do Polski osób niepełnosprawnych obywateli Ukrainy jest zasadniczo odmienna przed i po wybuchu pełnoskalowej wojny na Ukrainie. Stara ukraińska emigracja to przede wszystkim rodziny, które przeniosły się do Polski w poszukiwaniu lepszych warunków życia i perspektyw dla siebie i niepełnosprawnych dzieci. Przed lutym 2022 roku rodziny ukraińskie przyjeżdżały do Polski po uprzednich przygotowaniach. Przyjazd do Polski z Ukrainy po wybuchu wojny odbywał się w innych okolicznościach. Przyjeżdżały głównie rodziny niepełne: zwłaszcza kobiety z dziećmi (matki lub babki), oraz seniorzy. Pierwsze informacje podróży uzyskiwali w punktach informacyjnych na granicy, lub miejscach docelowych podróży, zwykle też tam spotkano wolontariuszy działających na rzecz uchodźców, część także konkretnie na rzecz osób z niepełnosprawnościami. OzN i ich rodziny otrzymywały tam pomoc doraźną (także leki, sprzęt rehabilitacyjny itp.) i były przekierowywane dalej.

Osoby, które nie miały innych możliwości trafiały do punktów zbiorowego zakwaterowania. Ich standard był i pozostaje bardzo zróżnicowany. Nieliczni z objętych badaniem migranci z niepełnosprawnościami byli kierowani do w pełni dostosowanych do potrzeb różnych niepełnosprawności ośrodków zamieszkania. Tylko niektóre z rodzin OzN usamodzielniały się w Polsce – za sprawą własnej operatywności (np. podjęcie pracy), lub otrzymanego wsparcia (np. środki na wynajem mieszkania). Część pozostaje nadal w punktach zbiorowego kwaterunku.

Warunki bytowe osób z niepełnosprawnościami

Zapewnienie bytu rodzinie to źródło dużego niepokoju dla migrantów, zwłaszcza tych, którzy osiedlili się w Polsce po wybuchu wojny. Świadczenie 40+ stanowi dla znaczącej części tych rodzin podstawę egzystencji. Ogólnie osobom z niepełnosprawnościami i samotnym

opiekunom z Ukrainy trudno jest podjąć pracę w Polsce. Znaczącą barierą jest brak znajomości języka. Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności jest postrzegane przez Ukraińców raczej jako bariera niż szansa na polskim rynku pracy. Dla opiekunów dzieci z niepełnosprawnością główną barierą wejścia na rynek pracy jest konieczność zapewnienia opieki dziecku, a nawet jeśli dziecko chodzi do szkoły, gotowość elastycznego reagowania na pojawiające się potrzeby dziecka.

Obecne wsparcie dla rodzin OzN koncentruje się wokół kwestii bytowych i rehabilitacji fizycznej. Zdecydowanie mniej informacji dotyczyło działań na rzecz aktywizacji zawodowej tej grupy migrantów.

Potrzeby OzN obywateli Ukrainy i stopień ich zaspokojenia

Potrzeby osób z niepełnosprawnościami są częściowo zbieżne bez względu na ich wiek i rodzaj niepełnosprawności. Najważniejsze obszary potrzeb to: potrzeby bytowe, uzyskanie wsparcia w kwestiach organizacyjnych i prawnych, potrzeby zdrowotne, społeczne i edukacyjne. W każdym z tych obszarów jest wiele do zrobienia.

- Najważniejsze obecnie potrzeby bytowe to zakwaterowanie i środki na życie. Dużym problem jest także wejście na rynek pracy.
- W zakresie wspólnych potrzeb organizacyjnych i prawnych obserwujemy wiele deficytów. Poza wsparciem w zakresie uregulowania statusu i nadania nr PESEL większość potrzeb pozostaje niezaspokojonych o ile migranci nie trafią pod opiekę NGOs.
- Niezaopiekowanym obszarem jest możliwość uzyskania wsparcia wytchnieniowego. Drugą ogromnie ważną dla opiekunów potrzebą jest pomoc przy ustanowieniu ubezpieczenia zdrowotnego uzyskujących pełnoletniość podopiecznych.
- Bardzo trudnym obszarem jest wsparcie z zakresu zdrowia – poczynając od braku umiejętności poruszania się polskim systemie zdrowia, przez bardzo ograniczoną dostępność specjalistów i odległe terminy wizyt i badań.
- Olbrzymim wyzwaniem jest zaspokojenie potrzeb dotyczących dostępu do wyposażenia/ sprzętu adekwatnie do specjalnych potrzeb. Brakuje dosłownie wszystkiego: np. środków pomocniczych takich jak: soczewki, lupy, lunety, szkła do okularów, systemy wspomagające słyszenie, cewniki, worki, protezy oka, aparaty słuchowe, wkładki uszne, pieluchomajtki, protezy piersi, pasy przepuklinowe, pieluchy anatomiczne, poduszki przeciwoślizgowe, maty-race przeciwoślizgowe, czy też przedmiotów ortopedycznych takich jak: protezy kończyn dolnych i górnych, dodatkowe wyposażenie do protez, aparaty ortopedyczne na kończyny wraz z wyposażeniem dodatkowym, ortezy kończyn, gorsety i kołnierze ortopedyczne, ortezy tułowia i szyi, obuwiu ortopedyczne, kule i laski inwalidzkie, balkoniki i

podpórki do chodzenia, wózki inwalidzkie, foteliki dla dzieci do siedzenia, indywidualne przedmioty pionizujące, pełzaki do raczkowania itd.

- Jeśli chodzi o edukację w największym stopniu zaspokajane są tu potrzeby dzieci i młodzieży. Dorośli z niepełnosprawnością są pod tym względem gorzej zaopiekowani. Chociaż dostęp do szkolnictwa integracyjnego i specjalnego jest dla ukraińskich dzieci z niepełnosprawnością mniejszy niż potrzeby w tym zakresie.
- Bardzo duże są potrzeby z obszaru codziennej rehabilitacji.
- Wyraźne i wciąż w niewystarczającym stopniu zaspokojone są potrzeby z obszaru integracji z polskim społeczeństwem i nauki języka polskiego. Zwłaszcza wśród dorosłych.

Gotowość stałego zamieszkania w Polsce częściej deklarują rodzice dzieci z niepełnosprawnościami, które korzystają z polskiego systemu edukacyjnego, oraz młode OzN, które integrują się z polskim społeczeństwem (edukacja, praca, perspektywa usamodzielnienia się). Seniorzy i część dorosłych w wieku do 50 lat, zwłaszcza ci, którzy gorzej odnajdują się w polskich realiach chcieliby wracać „do siebie”, o ile będzie to możliwe.

Wsparcie oferowane obywatelom Ukrainy

W konsekwencji wybuchu pełnoskalowego konfliktu w Ukrainie i w związku z falą uchodźców z tego kraju, Polska w krótkim czasie uruchomiła wsparcie na poziomie krajowym i samorządowym, jak też prowadzonym przez organizacje pozarządowe.

Powstał Fundusz Pomocy dla Ukrainy, który miał zapewnić środki na finansowanie i dofinansowanie działań pomocowych dla osób dotkniętych konfliktem, między innymi na:

- wypłatę świadczeń rodzinnych, wychowawczych i z pomocy społecznej dla uchodźców z Ukrainy,
- opiekę medyczną, sprzęt i produkty lecznicze,
- zapewnienie obsługi punktów recepcyjnych,
- możliwość przejazdów środkami transportu publicznego,
- wsparcie jednostek samorządu terytorialnego w zapewnieniu miejsca dla dzieci i młodzieży z Ukrainy w przedszkolach oraz szkołach¹.

Rząd uruchomił infolinie oraz strony internetowe, na których można było znaleźć stale uaktualniane, dość szczegółowe informacje na temat wsparcia dla obywateli Ukrainy. Na terenie każdego z województw utworzono punkty recepcyjne, które miały zapewnić uchodźcom podstawową opiekę medyczną, wyżywienie oraz zakwaterowanie.

W 2022 roku w Polsce działalność pomocową w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy prowadziło 30,3 tys. organizacji pozarządowych, co stanowi 29% ogółu organizacji non-profit w kraju. Wsparcie oferowane przez organizacje pozarządowe dla

¹ <https://www.gov.pl/web/premier/fundusz-pomocy-dla-ukrainy>

obywateli i obywaterek Ukrainy było bardzo szerokie. Obejmowało zarówno pomoc prawną, medyczną, wsparcie psychologiczne, zakwaterowanie i transport, jak też działania z zakresu aktywizacji zawodowej, edukacji, nauki języka polskiego, integracji społecznej. Na poziomie kraju organizacje pozarządowe najczęściej dostarczały pomoc w postaci darów rzeczowych (58%). W drugiej kolejności zajmowały się zapewnieniem wyżywienia (20%), opieki nad dziećmi (18%) oraz działalnością informacyjną (15%). Niemal 13% organizacji oferowało wsparcie w postaci środków finansowych, niemal 12% – w formie transportu, zaś 5,8% w formie pomocy medycznej. 2% organizacji zapewniało usługi opiekuńcze nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi.

Wsparcie oferowane obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnościami

W zakresie wsparcia dedykowanego Ukrainkom i Ukraińcom z niepełnosprawnościami, oferta była i pozostaje szeroka, zarówno ze strony instytucji publicznych, jak i organizacji pozarządowych. W województwie podkarpackim i lubelskim działały punkty recepcyjne dedykowane osobom z niepełnosprawnościami. Obywatele Ukrainy mają w Polsce możliwość ubiegania się o orzeczenie o niepełnosprawności, na takich samych zasadach jak obywatele polscy, dotyczy to zarówno osób dorosłych, jak i niepełnoletnich. Obywatele Ukrainy posiadający orzeczenie o niepełnosprawności mogą ubiegać się o podobne świadczenia, jak obywatele Polski, świadczone przez samorządy terytorialne, Zakład Ubezpieczeń Społecznych czy Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Wsparcie oferowały również organizacje pozarządowe.

Program PFRON „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością”

PFRON zapewnił wsparcie obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością, którzy przybyli do Polski w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium ich kraju w ramach programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością”. Wsparcie objęło OzN z Ukrainy, którzy spełniali łącznie dwa warunki: uzyskali status cudzoziemca na podstawie specustawy oraz posiadali dokument potwierdzający I lub II stopień niepełnosprawności, wydany przez ukraiński system orzekania.

Program realizowany jest w trzech modułach: W Module I finansowany jest wymagany udział własny na zakup lub naprawę wyrobów medycznych wydawanych na zlecenie. W Module II finansowe są koszty poniesione przez samorządy w związku ze świadczeniem różnych form wsparcia dla obywateli Ukrainy. W ramach Modułu III finansowane są zadania związane z aktywizacją zawodową osób niepełnosprawnych i ich wejściem na rynek pracy. W latach 2022-2023 w Programie wzięło udział 71 jednostek samorządu terytorialnego w ramach Modułu I, 30 jednostek samorządu terytorialnego w ramach Modułu II oraz 77 organizacji pozarządowych w ramach Modułu III.

W roku 2022, w ramach Programu, PFRON wypłacił środki w łącznej wysokości 39 mln 335,6 tys. zł. W 2023 w ramach realizacji programu Fundusz wypłacił środki w łącznej wysokości 58 mln 922,3 tys. zł.

W latach 2022-2023 liczba beneficjentów Programu wyniosła ponad 6,7 tys. osób, w tym nieco ponad 2 tys. w roku 2022 oraz ponad 4,6 tys. w roku 2023. Najwięcej osób objęto wsparciem w województwach mazowieckim, lubelskim i podkarpackim.

Niepełnosprawni obywatele Ukrainy jako klienci polskiego systemu wsparcia

Najczęstszy kontakt z obywatelami Ukrainy z niepełnosprawnościami lub z obywatelami Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi mieli przedstawiciele NGO. 70% badanych instytucji zadeklarowało, iż zwracali zwracały się do nich OzN obywatele Ukrainy, zaś 55% miało wśród klientów rodziców i opiekunów ukraińskich dzieci z niepełnosprawnościami. Kontakt z obywatelami z Ukrainy z niepełnosprawnościami (dorosłymi lub przedstawicielami dzieci) miała nieco ponad połowa badanych PCPR. Relatywnie najrzadziej takie doświadczenia zebrali przedstawiciele OPS.

Działania Instytucji samorządowych

Centra Pomocy Rodzinie

Obywatele Ukrainy z niepełnosprawnościami najczęściej zgłaszają się CPR o pomoc w zakresie uzyskania refundacji i dofinansowania do urzędzeń ułatwiających codziennie funkcjonowanie (66%), a w drugiej kolejności o pomoc w zakresie orzecznictwa (38%) i pomoc finansową (36%). Potrzeby te CPR były w stanie zaspokoić w całości lub w dużym stopniu, choć część instytucji odsyłała także klientów do innych podmiotów. Potrzeby obywateli Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi pokrywały się prawie w zupełności z potrzebami dorosłych OzN, co wynika z zakresu zadań tego typu instytucji.

Ośrodki Pomocy Społecznej

Obywatele Ukrainy z niepełnosprawnościami zwracali się o wsparcie do co trzeciego spośród Ośrodków Pomocy Społecznej objętych badaniem (33%). Z kolei obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi zgłaszali się po pomoc do 27% OPS. Do Ośrodków Pomocy Społecznej trafiały przede wszystkim osoby poszukujące pomocy finansowej (90%), znacznie rzadziej zaś pomocy żywnościowej (38%) lub w zakresie orzecznictwa (36%). Wsparcie udzielone przez OPS w tym zakresie ich przedstawiciele ocenili jako całościowe, lub w dużej mierze zaspokajające potrzeby. Potrzeby obywateli Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi, z którymi przychodzili do OPS są tożsame z potrzebami dorosłych OzN.

Domy Pomocy Społecznej

91% DPS zadeklarowało, iż w momencie badania nie było wśród ich podopiecznych obywateli Ukrainy. Jedynie w 9% DPS mieszkali obywatele Ukrainy, przy czym najczęściej była to 1 lub 2 osoby (7%). Najczęściej osoby te posiadały orzeczenie o niepełnosprawności.

W latach 2020-2023 o miejsce w DPS starały się pojedyncze osoby będące obywatelami Ukrainy. Część z nich nie została przyjęta z powodu braku miejsc.

Działania organizacji pomocowych i pozarządowych

Polskie organizacje pomocowe podejmowały różnorodne działania w odpowiedzi na konflikt zbrojny w Ukrainie. W ramach standardowych działań oferowały wsparcie prawne, psychologiczne, edukacyjne, materialne, zdrowotne, integracyjne oraz doradztwo zawodowe. Specjalizowały się również w pomocy osobom z niepełnosprawnościami. Działania obejmowały m.in. organizację kursów językowych, dystrybucję żywności i odzieży, a także wsparcie w zakwaterowaniu i opiece nad dziećmi. W ramach działań doraźnych podejmowanych przez badane organizacje można było znaleźć: punkty informacyjne i infolinie, transport i ewakuację, tymczasowe schronienie czy specjalistyczne wsparcie medyczne. Badane organizacje pomocowe wspierały różnorodne grupy klientów, w tym osoby z niepełnosprawnościami oraz inne osoby potrzebujące wsparcia.

Grupy klientów, na rzecz których działają badane organizacje, to głównie:

- osoby w trudnej sytuacji życiowej, takie jak osoby doświadczające ubóstwa, bezdomność lub ofiary przemocy,
- osoby z niepełnosprawnościami
- osoby starsze i samotne,
- rodziny i dzieci,
- migranci i uchodźcy,

Po wybuchu wojny w Ukrainie, grupa klientów organizacji uległa znacznej zmianie. Przeważnie klientami stali się uchodźcy z Ukrainy, w tym liczna grupa dorosłych osób z niepełnosprawnościami oraz dzieci z niepełnosprawnościami. Wśród nich znajdowały się osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi, sensorycznymi oraz intelektualnymi, które wymagały szczególnego wsparcia.

Respondenci podkreślali, że dużą grupę klientów stanowią osoby starsze, szczególnie te z niepełnosprawnościami lub chorobami przewlekłymi, często wynikającymi z wieku.

Badane **ukraińskie organizacje pomocowe** podejmowały i podejmują działania na rzecz wsparcia uchodźców z Ukrainy, w tym osób z niepełnosprawnościami, zarówno dorosłych, jak i dzieci. Wśród działań standardowych znalazły się m.in. prowadzenie infolinii i punktów konsultacyjnych dla uchodźców, organizacja transportu i zakwaterowania dla nowo

przybyłych czy pomoc w uzyskaniu statusu ochronnego i legalizacji pobytu. Wśród działań doraźnych podejmowanych przez badane organizacje znaleźć można było: dostarczanie pomocy humanitarnej w postaci żywności, odzieży i środków higienicznych czy organizację specjalistycznych szkoleń i warsztatów dostosowanych do aktualnych potrzeb uchodźców.

Badane ukraińskie organizacje pomocowe oferowały dodatkowo działania dedykowane osobom z niepełnosprawnościami, takie jak pomoc w uzyskaniu orzeczeń o niepełnosprawności.

Klienci organizacji pomagających to uchodźcy i migranci, głównie uchodźcy wojenni z Ukrainy w okresie konfliktu zbrojnego. Wśród nich znajdują się osoby starsze, rodziny z dziećmi oraz osoby z niepełnosprawnościami. Osoby te często borykają się z problemami językowymi, brakiem dokumentów oraz trudnościami w dostępie do usług publicznych i zdrowotnych. Osoby z niepełnosprawnościami wymagają dodatkowego wsparcia, w tym pomocy w uzyskaniu orzeczeń i dostępu do specjalistycznych usług. W grupie osób starszych, które były wspierane, istotnym problemem jest samotność, utrudniająca dostęp do potrzebnej pomocy.

Działania polskich organizacji pozarządowych działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami

Organizacje pozarządowe to instytucje, do których w sprawie potrzeb osób z niepełnosprawnościami – obywateli Ukrainy zgłaszało się relatywnie najwięcej różnych osób i podmiotów (w porównaniu z instytucjami systemu pomocy społecznej). Zakres udzielanej pomocy i wsparcia był także najszerszy spośród wszystkich instytucji. Jednocześnie jednak organizacje nie zawsze były w stanie samodzielnie sprostać problemom i odsyłały klientów do innych instytucji, wspierając obywateli Ukrainy z niepełnosprawnościami w kontaktach z nimi.

65% organizacji pozarządowych udzielało OzN obywatelom Ukrainy pomocy w zakresie poradnictwa specjalistycznego, 63% w zakresie edukacji dla dzieci, po 60% w zakresie zdobycia zatrudnienia oraz uzyskania orzeczenia. Co druga organizacja udzielała informacji i wspierała w kontaktach z instytucjami (51%), a więcej, niż 40% wspierało niepełnosprawnych klientów z Ukrainy w zakresie pomocy mieszkaniowej (47%), usług opiekuńczych (46%), pomocy rzeczowej (42%), żywnościowej (40%) czy nauki języka polskiego (40%). Przedstawiciele NGO oceniali stopień zaspokojenia potrzeb OzN obywateli Ukrainy bardzo pozytywnie.

Wśród potrzeb, z którymi obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi zgłaszali się do organizacji pozarządowych najczęściej pojawiały się te związane bezpośrednio z dzieckiem – a więc pomoc w zakresie edukacji (66%), poradnictwo specjalistyczne (55%) czy w zakresie uzyskiwania orzecznictwa (50%).

Badane organizacje podejmowały w okresie największego napływu uchodźców różnorodne działania na rzecz ich wsparcia. Wśród działań standardowych można wyróżnić: szkolenia zawodowe dla osób z niepełnosprawnościami, warsztaty umiejętności życiowych czy poradnictwo psychologiczne. Wśród działań podejmowanych doraźnie znalazły się: organizacja tymczasowego zakwaterowania dla uchodźców, dostarczanie żywności i podstawowych artykułów higienicznych czy pomoc w uzyskaniu statusu uchodźcy i dokumentacji.

Oferta, jaka była kierowana do osób z niepełnosprawnościami z Ukrainy, różniła się od standardowej oferty dla innych klientów badanych organizacji, ponieważ była bardziej skoncentrowana na specyficznych potrzebach, wynikających z sytuacji uchodźczej, w tym występujących barier językowych.

Osoby z niepełnosprawnościami z Ukrainy, zarówno dorosłe, jak i dzieci, objęte były takimi samymi działaniami, jak pozostałą część klientów na co dzień wspieranych przez te organizacje. Wśród osób z Ukrainy, które były wspierane przez badane organizacje, najczęściej wskazywano w odniesieniu do osób dorosłych na niepełnosprawność: narządu ruchu, wzroku, słuchu, intelektualną. W odniesieniu do dzieci respondenci wskazywali najczęściej: spektrum autyzmu, niepełnosprawność intelektualną, zaburzenia rozwojowe, niepełnosprawność wzroku i słuchu.

Współpraca instytucji w ramach systemu

Organizacje pozarządowe i instytucje pomocy aktywnie współpracowały z powiatowymi centrami pomocy rodzinie (PCPR) oraz ośrodkami pomocy społecznej (OPS) w celu koordynacji wsparcia i usług dla osób z niepełnosprawnościami. Współpraca ta obejmowała wymianę informacji, planowanie opieki oraz interwencje w sytuacjach kryzysowych. Dzięki temu możliwe było dostosowanie oferowanych usług do indywidualnych potrzeb klientów oraz szybsze reagowanie na zmieniające się okoliczności. Współpraca była ogólnie oceniana bardzo dobrze, choć zidentyfikowano nieliczne problemy systemowe.

W badaniach respondenci podkreślali, że współpraca między organizacjami pozarządowymi na rzecz wsparcia uchodźców z niepełnosprawnościami z Ukrainy była fundamentalna. Brak formalnych uwarunkowań ułatwiał tę współpracę, a organizacje pozarządowe korzystały z własnych zasobów, w tym pracy wolontariuszy. Sieci współpracy pomagały uniknąć dublowania wsparcia, a efektem była poprawa jakości życia osób potrzebujących. Organizacje współpracowały finansowo, rzeczowo, merytorycznie i wymieniały doświadczenia, aby lepiej wspierać uchodźców z Ukrainy w Polsce. Większość badanych organizacji nie wskazywała na współpracę z DPS, pojawiały się jedynie nieliczne informacje o takiej współpracy. Najczęściej współpraca ta dotyczyła udostępniania miejsc noclegowych przez DPS na potrzeby osób z Ukrainy.

Bariery/trudności przedstawicieli instytucji/organizacji świadczących wsparcie i pomoc dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów – obywateli Ukrainy

Badane organizacje doświadczały w realizacji swoich działań problemów z grupy typowych, takich jak brak środków finansowych, konieczność realizacji działań według narzuconego schematu przez grantodawcę, brak dostosowanego zaplecza lokalnego czy specjalistycznej kadry. Nagłe pojawienie się dużej liczby ukraińskojęzycznych uchodźców w związku z konfliktem zbrojnym spowodowało, że głównym wyzwaniem było radzenie sobie z barierami językowymi i kulturowymi. Organizacje pozarządowe musiały dostosować swoje usługi do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, co wymagało specjalistycznego wsparcia i dostępu do środków rehabilitacyjnych. W celu przezwyciężenia trudności organizacje poszukiwały dodatkowych źródeł finansowania, optymalizowały procesy wewnętrzne i budowały partnerstwa z innymi instytucjami. Respondenci wskazywali na potrzebę większych środków finansowych, uproszczenia procedur pozyskiwania grantów oraz wsparcia w nauce języka polskiego dla osób z Ukrainy. Organizacje podkreślały także potrzebę finansowania tłumaczeń dokumentów medycznych i prawnych oraz brak środków na działania na rzecz uchodźców. Problemy NGO we wsparciu osób z Ukrainy nie różnią się znacząco od potrzeb organizacji wspierających osoby z niepełnosprawnościami obywateli Polski.

Badania ilościowe pokazały, że najważniejszą trudnością związaną z udzielaniem wsparcia obywatelom Ukrainy będącym osobami z niepełnosprawnościami i ich opiekunom są bariery związane bezpośrednio z migracją – w szczególności bariery językowe. W dalszej kolejności znaczenie miały tutaj różnice kulturowe, zwyczajowe czy prawne, oraz brak znajomości procedur obowiązujących w Polsce.

Innego rodzaju przeszkody dotyczyły głównie przedstawicieli NGO, w szczególności chodzi tu o bariery instytucjonalne (20%), w tym problemy ograniczonych zasobów instytucji, problemy finansowe czy trudności z dotarciem do specjalistów.

Zmiany proponowane przez przedstawicieli instytucji w celu zwiększenia efektywności świadczonej obywatelom Ukrainy pomocy były zróżnicowane. Dla przedstawicieli CPR i OPS największe znaczenie miałyby zmiany w zakresie komunikacji, w szczególności likwidacja barier językowych m.in. poprzez zatrudnienie tłumaczy, czy też pomoc w tłumaczeniu dokumentów.

Tymczasem dla przedstawicieli organizacji pozarządowych istotniejsze wydają się być zmiany instytucjonalne, w tym lepsza informacja dla instytucji i beneficjentów, kompleksowość wsparcia czy pomoc prawna. Usprawnienie wprowadziłyby także zmiany proceduralne.

I Nota metodologiczna

I.1 Cele badania i pytania badawcze

Głównym celem badania było pozyskanie podstawowych informacji o grupie osób z niepełnosprawnościami – obywateli Ukrainy, analiza wsparcia instytucjonalnego w tym zakresie, a także zdiagnozowanie najważniejszych potrzeb tej grupy osób.

Główne pytania badawcze były podzielone na dwa obszary:

Opis populacji

- 1) Ile jest szacunkowo osób niepełnosprawnych prawnie (niepełnosprawność orzeczona w Polsce lub na Ukrainie) lub biologicznie wśród Ukraińców przybyłych do Polski w związku z wojną?
- 2) Jaka była szacowana liczba niepełnosprawnych obywateli Ukrainy zamieszkałych na terytorium Polski przed wybuchem wojny?
- 3) Ile jest wśród nich osób z niepełnosprawnością potwierdzoną prawnie (orzeczoną w Polsce lub na Ukrainie)? Ile z nich ma orzeczenie polskie? (odpowiedź na podstawie szacowania.)
- 4) Jaka jest typologia grupy badawczej – osób z niepełnosprawnościami obywateli Ukrainy: ich cechy społeczno-demograficzne (wiek, płeć, sytuacja rodzinna, źródło utrzymania, wykształcenie, zawód) oraz aktualna sytuacja w Polsce (miejsce/miejsca pobytu, warunki zamieszkania, potrzeby zdrowotne, opiekuńcze, mieszkaniowe, sprzętowe, techniczne, edukacyjne i sposób ich zaspokajania, problemy, system wsparcia formalnego i nieformalnego), w szczególności dzieci?
- 5) Jaka jest sytuacja bytowa, finansowa (w tym zatrudnienie) i mieszkaniowa opiekunów osób z niepełnosprawnościami, z wyodrębnieniem opiekunów niepełnosprawnych dzieci?
- 6) Jakie są różnice między „starą” imigracją ukraińską a uchodźcami przybyłymi w związku z wojną?
- 7) Jakie rozwiązania są najbardziej potrzebne i oczekiwane przez osoby z niepełnosprawnościami?
- 8) Jakie są dalsze plany życiowe badanej populacji? Co je warunkuje? Czy postrzegają Polskę jako dobre miejsce do życia, rozwoju? Dlaczego tak, dlaczego nie? Jakie są

uwarunkowania tych planów? Jakiego wsparcia potrzebowaliby, aby te plany móc zrealizować?

Wsparcie instytucjonalne dla Ukraińców z niepełnosprawnościami

- 9) Jak przebiega orzekanie osób z niepełnosprawnościami przybyłych z Ukrainy? Jaka jest jego specyfika? Jakie są cele występowania o orzeczenie powiatowe?
- 10) Jaka jest sytuacja edukacyjna uczniów z niepełnosprawnościami? Czy występują o orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego? W jakich typach szkół i oddziałów się uczą? Z jakiego wsparcia korzystają, co jest dostępne, co jest niedostępne? Jakie problemy mają uczniowie, rodzice, nauczyciele, specjaliści?
- 11) Czy osoby z niepełnosprawnościami trafiają do DPSów? Czy ubiegają się o miejsce? Ile jest takich osób i jakie są ich potrzeby opiekuńcze i zdrowotne? Jakie inne formy opieki mają osoby niesamodzielne w przypadku braku miejsc?
- 12) Czy osoby niepełnosprawne trafiają do OPSów? Czy zgłaszają się sami, czy ktoś inny ich zgłasza? Kto? W jakim zakresie poszukują pomocy? Czego potrzebują najbardziej? Czy dostają to, czego potrzebują? Jakie formy wsparcia są dla nich niedostępne? Z czym mają problemy w kontakcie z polskim systemem pomocy społecznej? Czy zgłaszają zapotrzebowanie na pobyt w domu pomocy społecznej? Jakie potrzeby zgłaszają rodziny z niepełnosprawnym dzieckiem?
- 13) Jakie są doświadczenia organizacji ukraińskich działających w Polsce i polskich organizacji pomocowych w zakresie pomocy niepełnosprawnym obywatelom Ukrainy? Jakie osoby zwracają się o pomoc? Kim są? w jakim wieku (ważne: dzieci), jakie niepełnosprawności, jaka sytuacja rodzinna, mieszkaniowa, bytowa, edukacyjna?
- 14) Na jakie bariery/trudności napotykają przedstawiciele instytucji/organizacji świadczących wsparcie i pomoc dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów – obywateli Ukrainy?

I.2 Zastosowane metody i techniki badawcze

Badanie miało charakter jakościowo – ilościowy i obejmowało następujące techniki badawcze:

- 1) **Badanie typu desk research** (analiza danych zastanych).
- 2) **Grupy fokusowe (FGI)** stacjonarne z osobami niepełnosprawnymi obywatelami Ukrainy oraz z opiekunami niepełnosprawnych dzieci przeprowadzone w języku ukraińskim, rosyjskim lub przy wsparciu tłumacza języka migowego ukraińskiego, wg następującego podziału:

- a) 3 FGI z opiekunami niepełnosprawnych dzieci z Ukrainy, które przybyły do Polski po 24.02.2022 r. – grupa fokusowa minimum 6 osób (po jednym FGI wśród osób zamieszkałych w miastach: Warszawa, Kraków, Wrocław),
- b) 3 FGI z dorosłymi niepełnosprawnymi z Ukrainy, wiek do 50 lat, które przybyły do Polski po 24.02.2022 r. – grupa fokusowa minimum 6 osób (po jednym FGI wśród osób zamieszkałych w miastach: Warszawa, Kraków, Wrocław),
- c) 3 FGI z dorosłymi niepełnosprawnymi z Ukrainy, wiek 50+, które przybyły do Polski po 24.02.2022 r. – grupa fokusowa minimum 6 osób (po jednym FGI wśród osób zamieszkałych w miastach: Warszawa, Kraków, Wrocław),
- d) 1 FGI z dorosłymi niepełnosprawnymi z Ukrainy, którzy przybyli do Polski przed czerwcem 2021 roku – grupa fokusowa minimum 6 osób – Warszawa,
- e) 1 FGI z opiekunami niepełnosprawnych dzieci z Ukrainy, którzy przybyli do Polski przed czerwcem 2021 roku – grupa fokusowa minimum 6 osób – Kraków.

3) Wywiady pogłębione (IDI) online wg następującego podziału:

- a) 20 IDI z osobami zarządzającymi pomocą w Polsce w organizacjach ukraińskich działających na terenie Polski (w różnych lokalizacjach w Polsce) oraz polskich organizacjach pomocowych (działających w różnych lokalizacjach w Polsce).
- b) 20 IDI z osobami zarządzającymi pomocą w Polsce w polskich organizacjach pozarządowych działających na rzecz osób z różnymi niepełnosprawnościami (przeprowadzone wśród organizacji ogólnopolskich i lokalnych).
- c) 20 IDI z osobami kierującymi punktami zbiorowego zakwaterowania (działających w różnych lokalizacjach w Polsce).

Wywiady kwestionariuszowe CAWI wg następującego podziału:

- a) Wywiady kwestionariuszowe z osobami kierującymi domami pomocy społecznej (response rate N=271 z wszystkich 826),
- b) Wywiady kwestionariuszowe z kierownikami ośrodków pomocy społecznej (response rate N=584 z wszystkich 2494),
- c) Wywiady kwestionariuszowe z pracownikami powiatowych centrów pomocy rodzinie odpowiedzialnymi za działania/programy wspierające osoby niepełnosprawne (response rate N=157 z wszystkich 380),
- d) Wywiady kwestionariuszowe z osobami kierującymi organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych (response rate N=80).

Respondentami badania były następujące grupy:

- 1) Osoby niepełnosprawne i ich opiekunowie obywatele Ukrainy: osoby, które przybyły do Polski przed czerwcem 2021 roku, osoby, które przybyły do Polski po 24 lutego 2022 roku,
- 2) Ukraińskie organizacje pomocowe działające na terenie Polski,
- 3) Polskie organizacje pozarządowe (NGO),
- 4) Powiatowe centra pomocy rodzinie PCPR,
- 5) Ośrodki pomocy społecznej (OPS),
- 6) Domy pomocy społecznej (DPS)
- 7) Punkty zbiorowego zakwaterowania (PZK).

II Charakterystyka populacji osób przybyłych do Polski z Ukrainy w ciągu ostatnich 3 lat

W analizach dotyczących migracji z Ukrainy wyróżniono dwie grupy osób, ze względu na ich czas przybycia do Polski:

- Migranci przedwojenni (lub krócej „migranci”) to obywatele Ukrainy, których doświadczenia z nieturystycznymi przyjazdami do Polski są wcześniejsze niż 2022 rok. Osoby te nie rejestrowały się w bazie PESEL-UKR.
- Uchodźcy wojenni (lub w skrócie „uchodźcy”) to osoby, które po raz pierwszy przybyły do Polski w roku 2022 w związku z wybuchem pełnoskalowego konfliktu zbrojnego na terenie Ukrainy i które zarejestrowały się w bazie PESEL-UKR.

II.1 Liczba przybyłych z Ukrainy i różnicowanie terytorialne

Polska od wielu lat stanowi jeden z celów migracji z Ukrainy. Udział narodowości ukraińskiej wśród ogółu cudzoziemców wnioskujących o zezwolenie na pobyt wzrósł z 30% w 2009 roku do 75% w roku 2018 (Wrona i in., 2020). Głównym powodem przyjazdu obywateli Ukrainy do Polski w poprzednim dziesięcioleciu był zamiar podjęcia pracy. Wśród czynników sprzyjających migracji zarobkowej należy wskazać trudną sytuację ekonomiczną w Ukrainie, powodującą brak pracy lub niskie wynagrodzenia, regulacje prawne w Polsce pozwalające na pracę migrantów oraz istniejący popyt na ich pracę, a także wojnę – zajęcie przez Rosję Krymu i atak na Donbas (NBP 2023a).

Z uwagi na obowiązujące w Polsce przepisy migracja z Ukrainy miała w przeważającej części charakter cyrkulacyjny – przybywający do Polski podejmowali pracę na ograniczony okres czasu, a następnie wracali na Ukrainę, by po odczekaniu kilku miesięcy przyjechać ponownie. Niekiedy migracja nabierała charakteru osiedleńczego, zaś obywatele Ukrainy zaczęli przebywać w Polsce przez dłuższy czas. (NBP 2023a).

Dopiero pandemia COVID-19 utrudniła przemieszczanie się. Wedle danych szacunkowych GUS z 2020 r. przed wprowadzeniem obostrzeń związanych z pandemią w Polsce przebywało około 1,3 mln obywateli Ukrainy. Charakter pobytu części z nich był cyrkulacyjny, więc równocześnie na terytorium Polski przebywała mniejsza liczba migrantów. W wyniku wybuchu pandemii napływ nowych imigrantów został zahamowany, natomiast osoby posiadające wcześniejsze doświadczenia migracyjne w większości pozostały w Polsce. Zgodnie z szacunkami GUS w okresie luty-kwiecień 2020 r. zanotowano spadek liczby obywateli Ukrainy przybywających do Polski o około 160 tys. osób, tj. 11,5% (Populacja cudzoziemców w Polsce w czasie COVID-19, 2020).

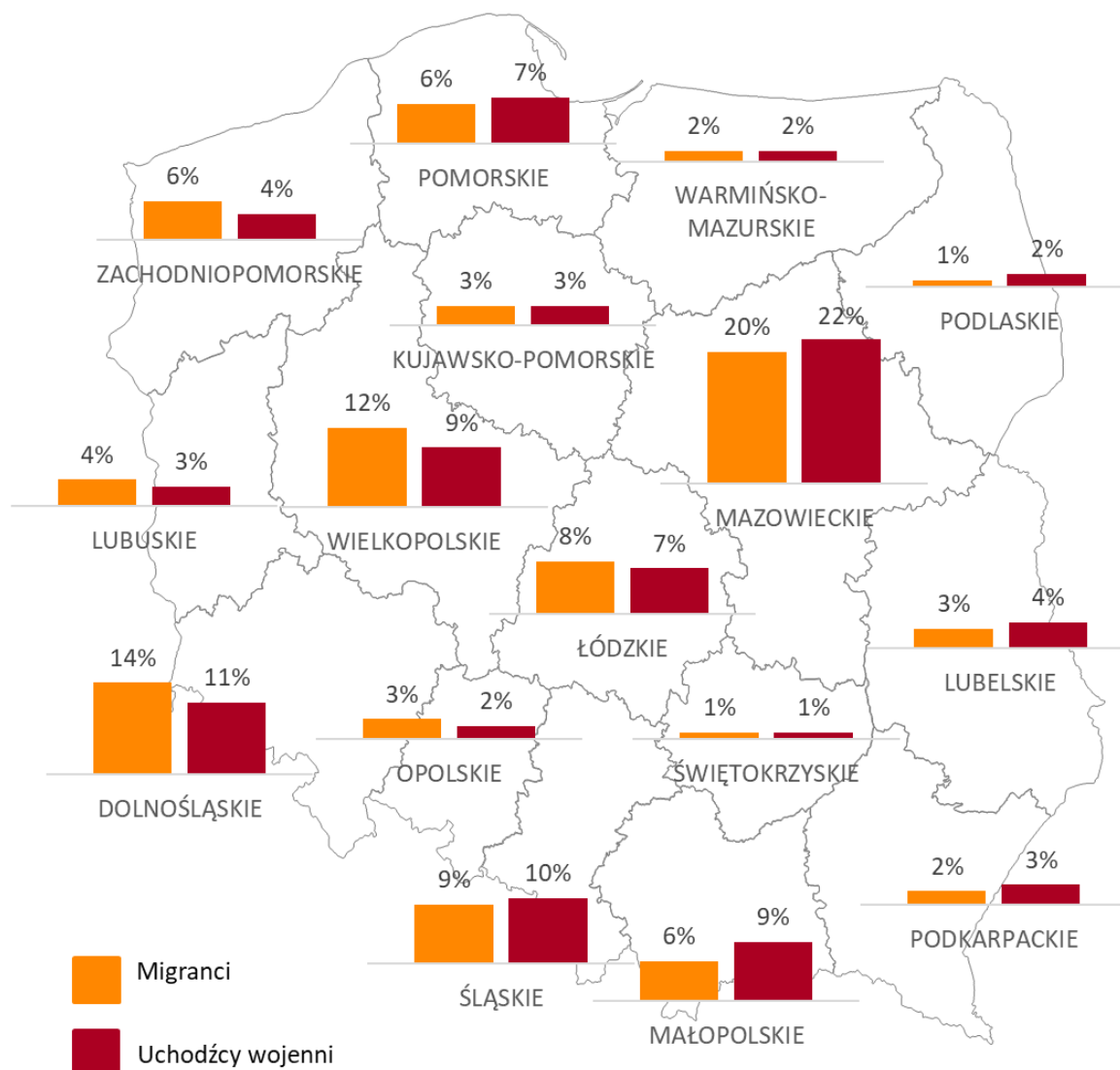
Po zniesieniu obostrzeń liczba przyjezdnych znów zaczęła rosnąć. Liczbę Ukraińców przebywających w Polsce na początku 2022 roku, tuż przed wybuchem pełnoskalowej wojny w Ukrainie szacowano na 1,3-1,5 miliona osób (Górny, Kaczmarczyk, 2023).

Zjawisko migracji zarówno w przeszłości, jak i obecnie podlega zróżnicowaniu terytorialnemu. Napływ ludności warunkowany jest wieloma czynnikami, w tym sytuacją na lokalnych rynkach pracy, kondycją przedsiębiorstw, dostępem do mieszkań i miejsc zakwaterowania, różnego rodzaju potrzebami. Co do zasady imigrantów przyciągają województwa z dużymi aglomeracjami, chętniej też wybierają oni większe miejscowości, niż wsie lub małe miasta.

W pół roku po rosyjskiej inwazji na podstawie dostępnych danych oraz badań ankietowych oszacowano odsetek obywateli Ukrainy zamieszkujących w poszczególnych województwach w podziale na migrantów przybyłych przed wybuchem wojny oraz na uchodźców wojennych (Górny, Kaczmarczyk 2023). Zróżnicowanie regionalne ilustruje Rysunek 1.

Zarówno migranci sprzed inwazji, jak i uciekający przed wojną najczęściej wybierali województwa mazowieckie, dolnośląskie i wielkopolskie, a w drugiej kolejności śląskie, małopolskie, łódzkie, pomorskie i zachodniopomorskie. Unikano natomiast lokalizacji w województwach ściany wschodniej, a także województwa opolskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego – a więc regionów o mniej korzystnej sytuacji na rynku pracy.

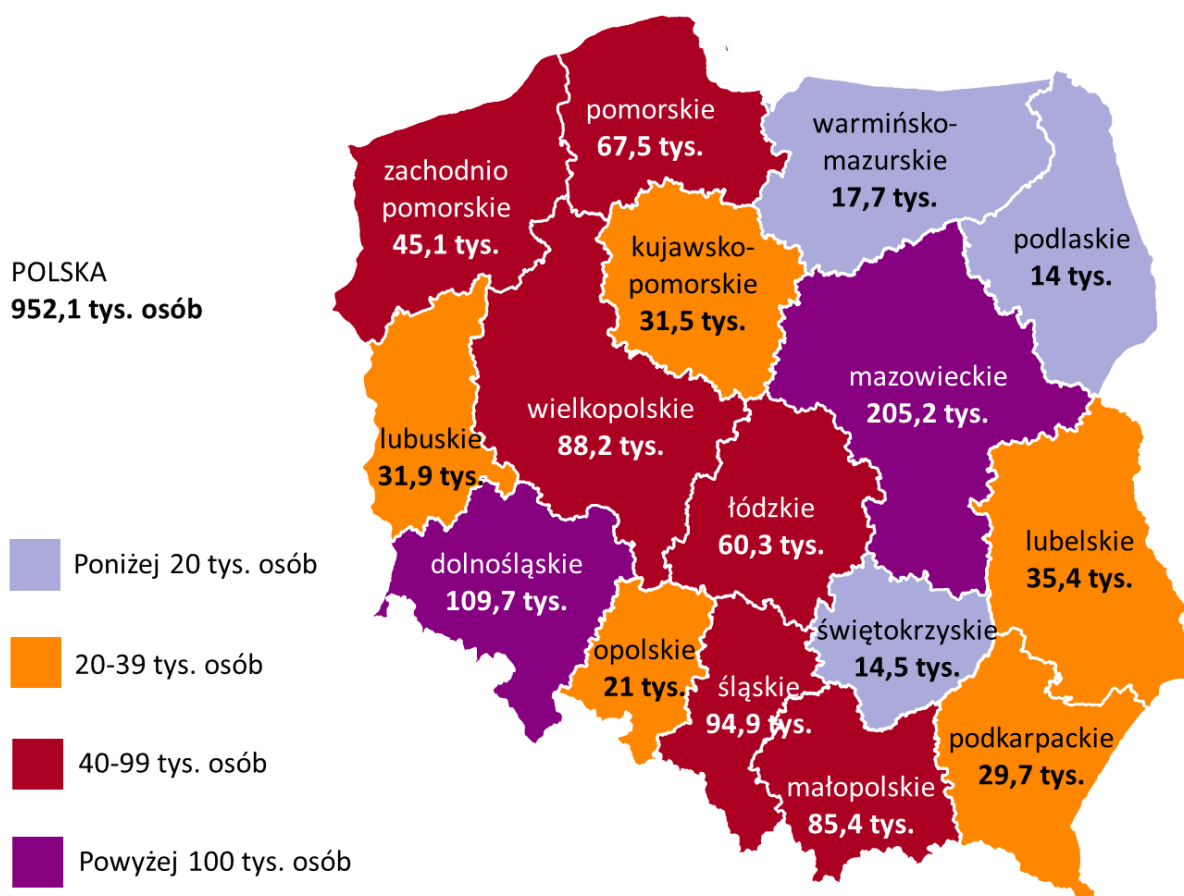
Rysunek 1. Odsetek migrantów oraz uchodźców wojennych z Ukrainy zamieszkujących w poszczególnych województwach w 2022 roku

Źródło: Górny, Kaczmarczyk 2023

Rozmieszczenie terytorialne osób przybyłych z Ukrainy zasadniczo nie zmieniło się od 2022 roku. Według stanu na 13 lutego 2024 roku w Polsce zarejestrowano 952,1 tys. obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Z tego najwięcej, bo 205,2 tys. zarejestrowano w województwie mazowieckim, zaś 109,7 tys. w województwie dolnośląskim.

Rysunek 2. Liczba osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy w układzie wojewódzkim. Stan na 13.02.2024.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dane.gov.pl

W odniesieniu do liczby ludności danego województwa najwięcej uchodźców zarejestrowano w województwach dolnośląskim (38 osób na 1 tys. ludności), mazowieckim (37,2 osób na 1 tys. ludności) oraz lubuskim (32,5 osób na 1 tys. ludności).

Tabela 1. Liczba osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy oraz liczba osób w przeliczeniu na 1 tys. ludności Polski, ogółem oraz według województw

Województwo	Liczba osób zarejestrowanych	Liczba osób w przeliczeniu na 1 tys. ludności polskiej
Dolnośląskie	109 699	38,0
Kujawsko-pomorskie	31 474	15,7
Lubelskie	35 436	17,5
Lubuskie	31 873	32,5
Łódzkie	60 296	25,4
Małopolskie	85 390	24,9
Mazowieckie	205 234	37,2
Opolskie	21 031	22,3
Podkarpackie	29 704	14,3
Podlaskie	14 010	12,3
Pomorskie	67 475	28,6
Śląskie	94 876	21,8
Świętokrzyskie	14 477	12,3
Warmińsko-Mazurskie	17 747	13,0
Wielkopolskie	88 244	25,3
Zachodniopomorskie	45 143	27,5
Polska	952 109	25,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dane.gov.pl oraz BDL.

II.2 Wiek, płeć i wykształcenie przybyłych z Ukrainy

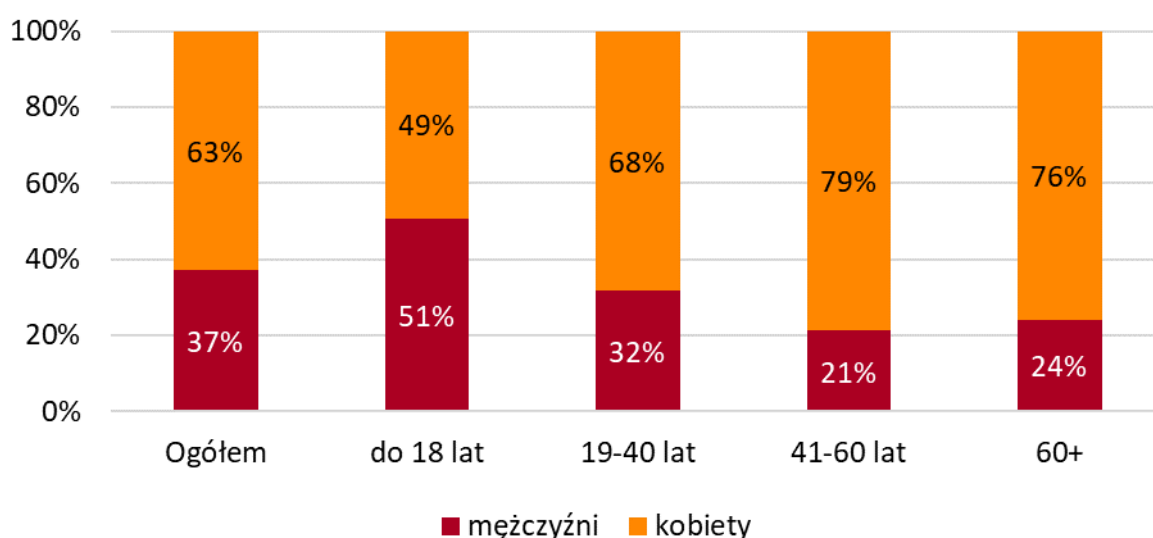
Przed 2020 rokiem wśród przybywających z Ukrainy osób przewagę mieli mężczyźni, co wynikało głównie z zarobkowego charakteru migracji. Wedle danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej dla 2017 roku mężczyźni stanowili 64% obywateli Ukrainy pracujących na podstawie oświadczenia o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi oraz 71% obywateli Ukrainy, którym wydano dowolny typ zezwolenia na pracę (Warunki pracy oraz determinanty imigracji obywateli Ukrainy do województwa mazowieckiego, 2018).

Po rozpoczęciu inwazji rosyjskiej charakter i powody migracji uległy znaczącym zmianom, pociągając za sobą zmianę prawidłowości w strukturze demograficznej migrantów z Ukrainy.

Obecnie wśród obywateli Ukrainy przybywających do Polski przewagę mają kobiety. Wyniki badania ankietowego Narodowego Banku Polskiego przeprowadzonego między majem a lipcem 2023 roku wśród dorosłych migrantów z Ukrainy oszacowały odsetek mężczyzn wśród migrantów przedwojennych na 45%, natomiast wśród uchodźców wojennych – jedynie 22% (NBP 2023b).

Według najnowszych danych o osobach, którym nadano status cudzoziemca na podstawie Specustawy wśród uchodźców ogółem przeważały kobiety (63%), choć odnotowano zróżnicowanie w poszczególnych grupach wiekowych. Wśród osób poniżej 18 roku życia nieznacznie przeważali mężczyźni (51%). W pozostałych grupach wiekowych przewagę miały kobiety, zaś ich udział rósł wraz z wiekiem (por. Rysunek 3).

Rysunek 3. Struktura płci osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy, ogółem oraz według grup wieku

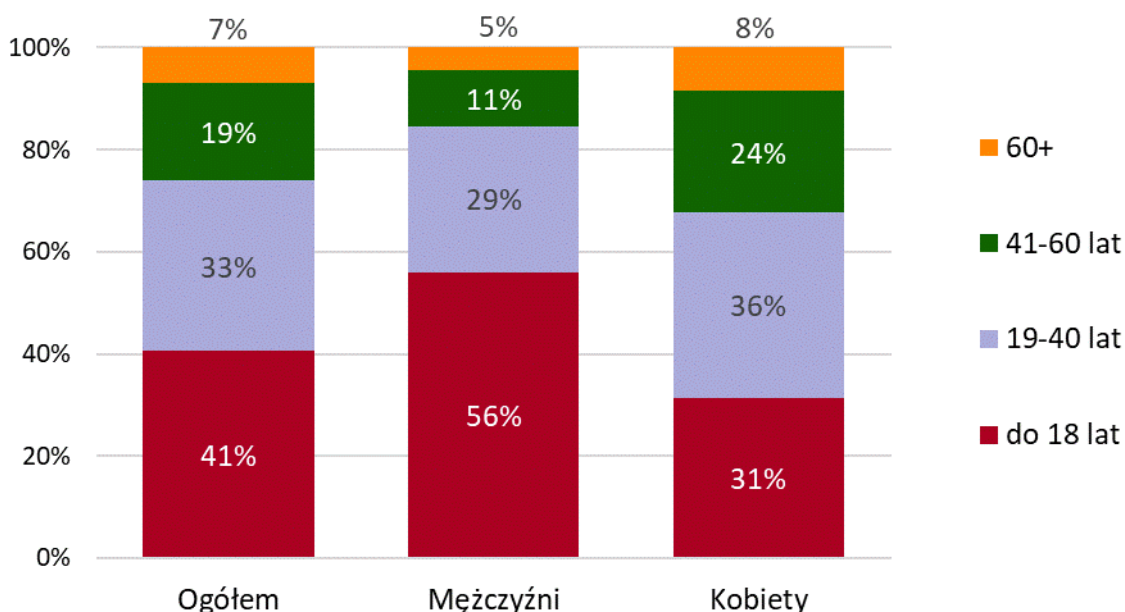

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dane.gov.pl. Stan na 13.02.2024.

W poprzednim dziesięcioleciu najliczniejszymi grupami wiekowymi wśród mężczyzn przyjeżdżających z Ukrainy były osoby w wieku 25-29 oraz 30-34 lat. Tymczasem wśród kobiet największy był udział osób w wieku 20-24 oraz 40-44 (Wrona i in., 2020). Również te trendy uległy zmianom po zmianie charakteru i przyczyn migracji.

Ogółem 41% osób, którym nadano status cudzoziemca na podstawie Specustawy miało poniżej 18 lat, choć należy zauważyć, iż wśród mężczyzn grupa ta stanowiła aż 56%. Tymczasem wśród kobiet najwięcej było osób w wieku 19-40 lat (por. Rysunek 4).

Rysunek 4. Struktura osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy, ogółem oraz według płci

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dane.gov.pl. Stan na 13.02.2024.

Charakterystyczną cechą osób przybywających z Ukrainy do Polski jest pochodzenie z miast. Według badania ankietowego NBP z 2022 roku jedynie 16% migrantów przedwojennych oraz uchodźców wojennych bezpośrednio przed przyjazdem do Polski mieszkało na wsi. Uchodźcy wojenni częściej niż wcześniejsi migranci pochodzili z największych ukraińskich miast (NBP 2023a).

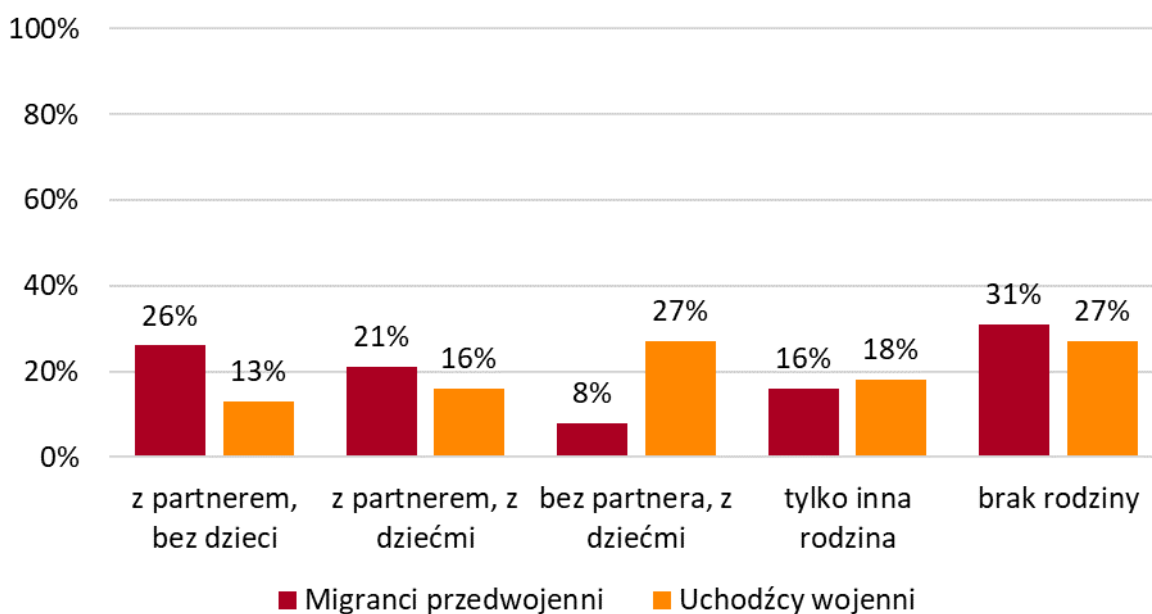
Różne źródła wskazują, iż zarówno wśród migrantów przedwojennych, jak i wśród przybyłych do Polski w związku z konfliktem zbrojnym, największą grupę obywateli Ukrainy stanowią osoby z wyższym wykształceniem. W badaniach ankietowych migrantów realizowanych w 2022 roku udział osób z wyższym wykształceniem wśród migrantów wynosił 54%, zaś wśród uchodźców wojennych 64% (Górny 2023a). W badaniach zrealizowanych w 2023 roku przez NBP odsetek osób z wykształceniem wyższym wśród migrantów szacowano na 42%, zaś wśród uchodźców wojennych na 48%. Osoby z wykształceniem średnim stanowiły 34% grupy uchodźców oraz 38% przybyłych przed inwazją rosyjską. Najmniej liczna była grupa osób z wykształceniem zawodowym lub podstawowym: 21% migrantów, 18% uchodźców (NBP 2023b).

II.3 Sytuacja rodzinna

Analizowane wcześniej dane na temat struktury demograficznej obywateli Ukrainy przebywających w Polsce wskazują na zwiększoną podatność na zagrożenia i potrzebę pomocy tej grupie osób. Ponad 80% uchodźców stanowią łącznie kobiety, dzieci i osoby starsze. Oznacza to, że duży udział w strukturze rodzin uchodźców stanowią osoby zależne oraz obciążone opieką, co utrudnia znalezienie pracy oraz niesie ryzyko zagrożenia ubóstwem. **Wedle najnowszych danych UNHCR w 49% gospodarstwach domowych uchodźców z Ukrainy znajduje się co najmniej jedna osoba przewlekłe chora, 42% gospodarstw domowych to samotni opiekunowie z osobami pozostającymi na ich utrzymaniu, a 9% gospodarstw domowych składa się wyłącznie z osób starszych. Zgodnie z metodologią tzw. Grupy Waszyngtońskiej (Washington Group on Disabilities) ustalono, iż 5% członków gospodarstw domowych to osoby z niepełnosprawnościami (UNHCR 2024a).**

Z kolei dane z badania ankietowego NBP z 2023 roku wskazują na różnice w sytuacji rodzinnej migrantów przedwojennych oraz uchodźców. W grupie migrantów 47% przebywa w Polsce ze współmałżonkiem lub partnerem, zaś 29% z niepełnoletnimi dziećmi. Wśród uchodźców wojennych jedynie 29% mieszka w Polsce z partnerem lub współmałżonkiem, za to ponad 40% z niepełnoletnimi dziećmi (NBP 2023b).

Rysunek 5. Sytuacja rodzinna obywateli Ukrainy przebywających w Polsce w 2023 roku

Źródło: NBP 2023b. Wyniki badania ankietowego dorosłych migrantów z Ukrainy w Polsce, przeprowadzonego w okresie od 8 maja do 7 lipca 2023, N= 3658. Procenty nie sumują się do 100 ze względu na zaokrąglenia zastosowane w źródle danych.

II.4 Źródła utrzymania, praca zawodowa, wynagrodzenia

Zarówno osoby przybyłe do Polski przed wybuchem pełnoskalowej wojny, jak i uchodźcy wojenni utrzymują się przede wszystkim z pracy zarobkowej, choć sytuacja ekonomiczna uchodźców jest trudniejsza. Dochody z pracy w Polsce są uzupełniane różnego rodzaju świadczeniami – zarówno polskimi świadczeniami społecznymi (np. z programu 500+), jak i środkami otrzymywanymi z Ukrainy. Ze świadczenia 500+ w 2023 roku korzystało 44% uchodźców oraz 28% migrantów przedwojennych (NBP 2023b).

Migranci mogli także korzystać z pomocy rzeczowej. Regularne wykorzystanie tego typu wsparcia zadeklarowało w 2023 roku 19% uchodźców i 5% migrantów przedwojennych. Odsetek korzystających z pomocy rzeczowej rośnie wraz z wiekiem.

Jedna trzecia uchodźców oraz 8% migrantów przedwojennych w 2023 roku korzystało także ze środków otrzymywanych z Ukrainy (NBP 2023b). Najczęściej była to pomoc od rodziny w Ukrainie lub ukraińska emerytura albo renta. Z pomocy z Ukrainy najczęściej korzystają osoby powyżej 60 roku życia.

Praca zawodowa

Obywatele Ukrainy, którzy przybyli do Polski po 24 lutego 2022 roku mogli podejmować w Polsce zatrudnienie bez zezwolenia na pracę cudzoziemca. Państwowa Inspekcja Pracy udzielała informacji na temat legalności zatrudnienia oraz praw pracowniczych, również w języku ukraińskim².

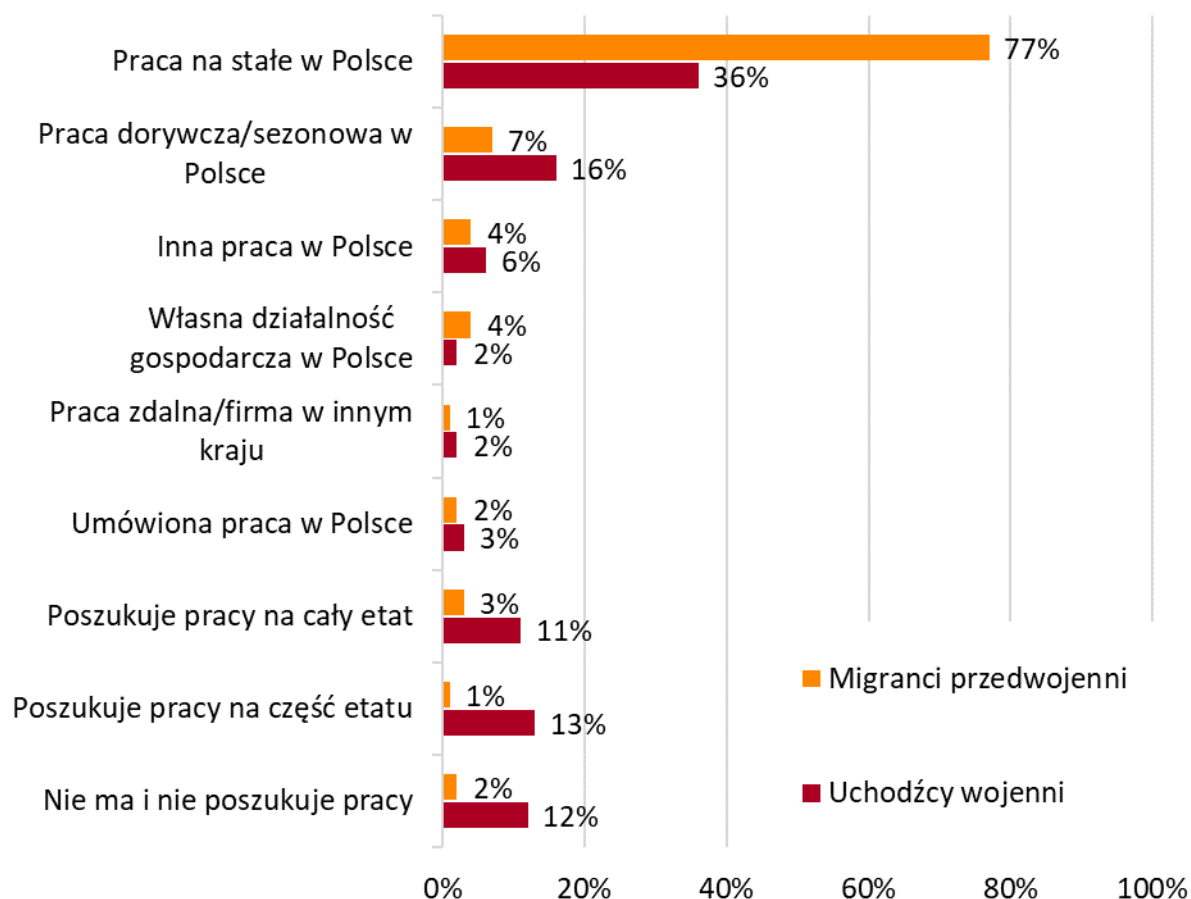
Wskaźniki dotyczące zatrudnienia obywateli Ukrainy, a w szczególności uchodźców wojennych różnią się w zależności od źródła i zastosowanych metod badawczych. Wedle ustaleń OECD wskaźnik zatrudnienia uchodźców z Ukrainy w Polsce w 2023 roku wynosił 65% i był znacznie wyższy w porównaniu z krajami sąsiednimi – na Litwie wynosił 53%, w Czechach 51%, na Słowacji 34%, a w Niemczech 18% (Zyzik i in. 2023). Wynik ten jest dużym osiągnięciem, zważywszy na szerokie spektrum kwalifikacji i doświadczeń zawodowych reprezentowanych przez uchodźców z Ukrainy. Zapewne częściowo sukces ten związany jest z podobieństwem językowym między polskim i ukraińskim (w porównaniu np. do języka niemieckiego).

Zgodnie z badaniami NBP stałą pracę w Polsce w 2023 posiadało 77% migrantów przedwojennych oraz 36% uchodźców. Blisko co czwarty z obywateli Ukrainy przybyłych po rozpoczęciu inwazji poszukiwał pracy, z czego 11% na cały etat, zaś 13% na część etatu. Kobiety częściej deklarowały zarówno wykonywanie, jak i poszukiwanie pracy na część etatu, co związane jest z potrzebą opieki nad osobami zależnymi. Uchodźczynie z Ukrainy niemające rodziny w Polsce lub przebywają w Polsce bez dzieci relatywnie częściej posiadają

² Informacje można znaleźć na stronie internetowej <https://www.gov.pl/web/pip/nieodplatne-porady-prawne>

stabilne zatrudnienie, Ryzyko bezrobocia wzrasta wraz z liczbą posiadanych dzieci. W przypadku migrantek przedwojennych wpływ posiadania rodziny w Polsce na aktywność zawodową jest mniejszy (NBP 2023b).

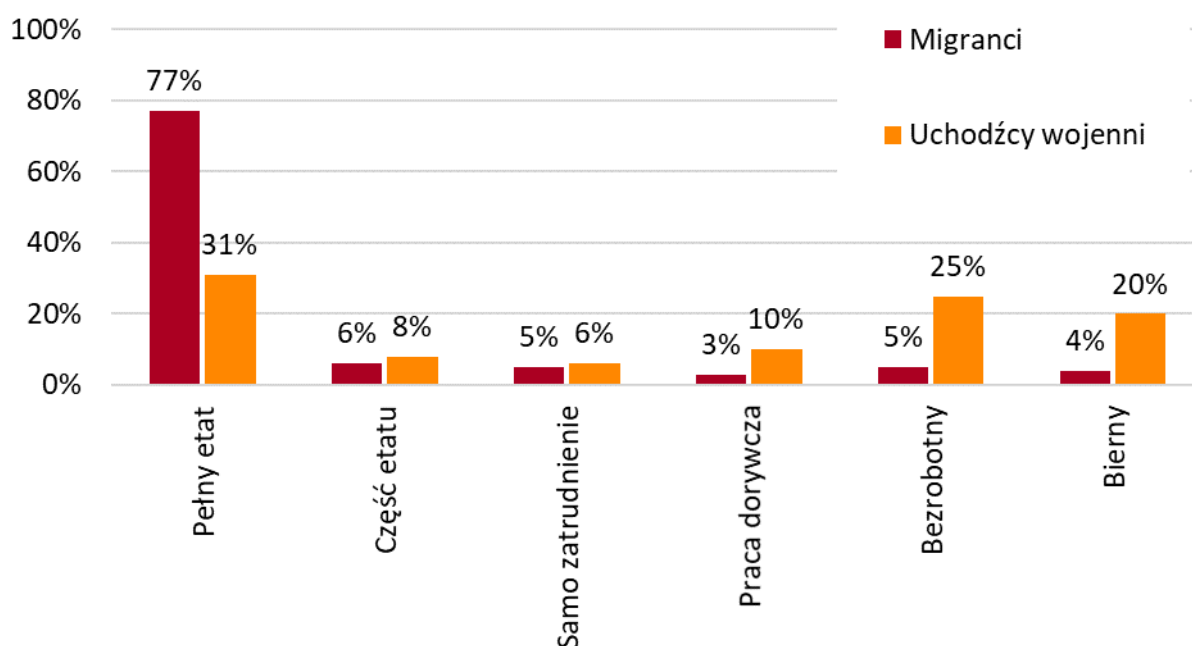
Rysunek 6. Aktywność zawodowa obywateli Ukrainy w Polsce w 2023 roku

Źródło: NBP 2023b. Wyniki badania ankietowego dorosłych migrantów z Ukrainy w Polsce, przeprowadzonego w okresie od 8 maja do 7 lipca 2023, N= 3658.

Wedle danych z badania obejmującego sytuację obywateli Ukrainy na polskim rynku pracy zdecydowana większość migrantów (77%) w 2022 roku była zatrudniona w pełnym wymiarze godzin, w porównaniu do jedynie 31% uchodźców. Co czwarty spośród uchodźców pozostawał bezrobotny, zaś 20% w ogóle nie poszukiwało zatrudnienia (Górny 2023a).

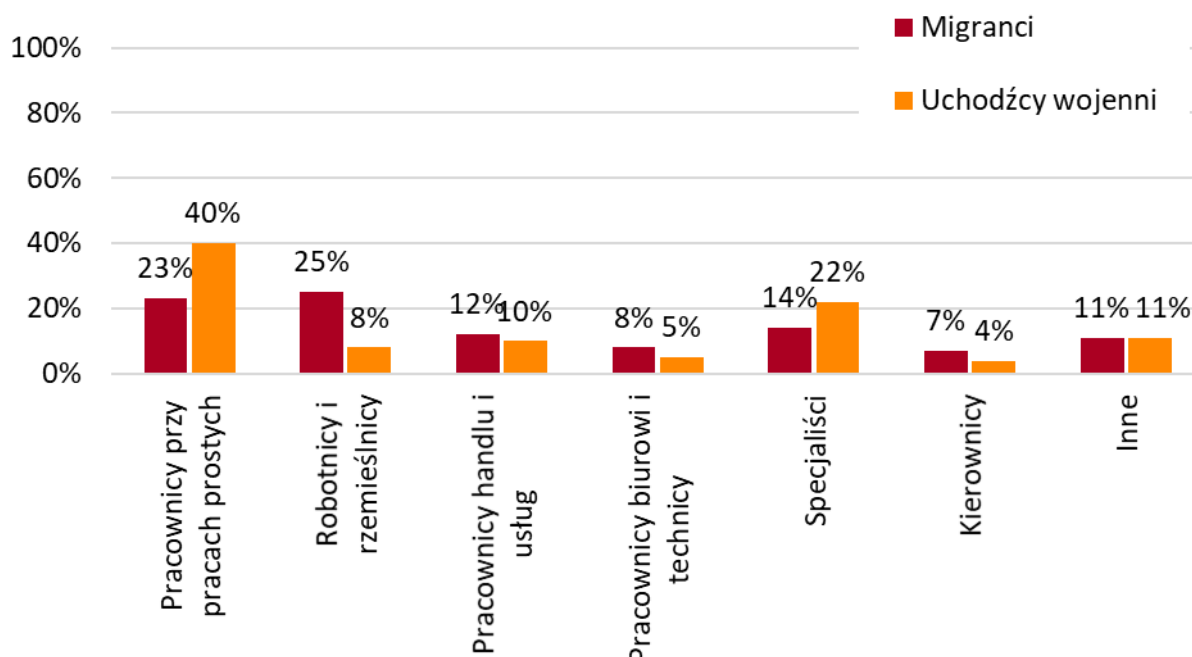
Rysunek 7. Charakter wykonywanej pracy wśród migrantów i uchodźców wojennych z Ukrainy w 2022 roku

Źródło: Górny 2023a, Labour market situation and inequalities. Wyniki ankiety internetowej realizowanej od lipca do września 2022, N=7617

W 2022 roku wśród migrantów najczęściej spotykanymi zawodami były profesje pracowników przy pracach prostych (unskilled blue collar worker, 23%), robotników i rzemieślników (skilled blue collar worker, 25%), a w następnej kolejności specjalistów (14%) oraz pracowników handlu i usług (8%). Wśród uchodźców zdecydowanie więcej, bo 40% zadeklarowało podejmowanie się prac przy pracach prostych, zaś w zawodach robotników i rzemieślników zatrudnionych było jedynie 8%. 22% pracowało w zawodach specjalistów (Górny 2023a).

Rysunek 8. Odsetek zatrudnionych w grupach zawodów wśród migrantów i uchodźców wojennych z Ukrainy w 2022 roku

Źródło: Górny 2023a, Labour market situation and inequalities. Wyniki ankiety internetowej realizowanej od lipca do września 2022, N=7617

Powyższy obraz potwierdzają także dane z kolejnych badań z 2023 roku. Obywatele Ukrainy najczęściej w ramach pracy zarobkowej w 2023 roku wykonywali prace proste (53% uchodźców oraz 38% imigrantów przedwojennych). Praca 22% uchodźców oraz 36% migrantów wymagała specjalistycznych kwalifikacji (NBP 2023b). Najczęściej obywatele Ukrainy przybywający do Polski znajdowali zatrudnienie w sektorze przemysłu (28% migrantów przedwojennych oraz 19% uchodźców), a także w handlu i gospodarce magazynowej (odpowiednio 11% i 10%). Wśród migrantów częściej występowało zatrudnienie w transporcie (10% w porównaniu do 3% wśród uchodźców), pracach biurowych (10% w porównaniu do 6% wśród uchodźców) oraz budownictwie (9% w porównaniu do 4% wśród uchodźców). Natomiast uchodźcy wojenni częściej znajdowali zatrudnienie w usługach na rzecz gospodarstw domowych (9% w porównaniu do 3% wśród migrantów przedwojennych), edukacji (7% w porównaniu do 2% wśród migrantów przedwojennych), usługach osobistych (5% w porównaniu do 3% wśród migrantów przedwojennych) i rolnictwie (4% w porównaniu do 1% wśród migrantów przedwojennych).

Około 1/3 migrantów sprzed wojny oraz 46% uchodźców miała poczucie, że pracują w Polsce poniżej swoich kwalifikacji (NBP 2023a; Zyzik i in. 2023).

Ważnym aspektem ułatwiającym znalezienie zatrudnienia jest znajomość języka polskiego. Wśród uchodźców w 2022 roku w grupie nieznającej języka polskiego pracowało 50%, zaś w grupie dobrze znającej język polski aż 82% (NBP 2023a).

Wynagrodzenia

Migranci przedwojenni otrzymują wyższe wynagrodzenia, niż uchodźcy wojenni. Zarobki ponad 35% migrantów w 2023 roku³ mieściły się w przedziale 3-4 tys. zł netto, zaś kolejnych 20% w przedziale 4-5 tys. zł. Tymczasem jedna piąta uchodźców z Ukrainy uzyskiwała wynagrodzenie poniżej 2 tys. zł w porównaniu do mniej, niż 5% migrantów. Zarobki w przedziale 2-3 tys. otrzymywało 28% uchodźców, zaś wynagrodzenie 29% uchodźców mieściło się w przedziale 3-4 tys. zł (NBP 2023b).

Wynagrodzenia osób przybyłych z Ukrainy w dużym stopniu zależą od charakteru wykonywanej pracy oraz branży, rzadziej zaś od formalnego wykształcenia. Najwyższe zarobki osiągają osoby zatrudnione w branży informatyki, budownictwa i transportu, niezależnie od momentu przyjazdu do Polski. Z kolei najniższe wynagrodzenia oferowane są w branżach rolnictwa, usług i turystyki (NBP 2023b).

II.5 Warunki zamieszkania w Polsce

Według wyników badań ankietowych, w rok po rozpoczęciu inwazji rosyjskiej, około dwóch trzecich uchodźców wojennych z Ukrainy mieszkało w Polsce w odpłatnie wynajętym mieszkaniu (w połowie 2022 roku było to 49% uchodźców). Zmniejszyła się liczba osób przebywających w użyczonych mieszkaniach. Dane te mogą wskazywać na usamodzielnianie się przybywających do Polski obywateli Ukrainy. Badacze zwracali jednak uwagę, iż zmiany w strukturze mogły także wynikać z powrotów do Ukrainy części migrantów przymusowych, zwłaszcza w sytuacji, gdy nie mogli oni zapewnić sobie odpowiednich warunków mieszkaniowych (Górny 2023b).

Wedle szacunków UNHCR z 2023 roku większość uchodźców zamieszkiwała samodzielnie. Około 7% przebywało w obiektach zbiorowego zakwaterowania i spodziewany jest spadek liczby takich osób (UNHCR 2024a).

Migranci przebywający w Polsce z partnerem lub z partnerem i dziećmi częściej wynajmowali mieszkanie lub posiadali własne mieszkanie w Polsce (NBP 2023b).

³ Płaca minimalna w Polsce od 1 stycznia 2023 r. do 1 VII 2023 r. wynosiła 3490 zł brutto, co w przybliżeniu wynosiło około 2709 zł netto.

II.6 Edukacja

Dzieci i młodzież przybyłe z Ukrainy mogły podejmować naukę na takich samych zasadach jak obywatele polscy, nie miała tu też znaczenia prawna podstawa pobytu ucznia w kraju. Uczniowie, którzy nie posługiwali się językiem polskim na tyle biegle, aby móc rozpocząć edukację w tym języku, otrzymywali dodatkowe wsparcie w szkołach, z inicjatywy Ministerstwa Edukacji i Nauki. Mogli więc uczestniczyć w dodatkowych lekcjach języka polskiego, w dodatkowych zajęciach wyrównawczych lub przygotowawczych, jak również otrzymać wsparcie nauczyciela posługującego się językiem ukraińskim.

Większość obywateli Ukrainy przebywających w Polsce z niepełnoletnimi dziećmi zadeklarowała, iż posyła je do polskich szkół lub przedszkoli (NBP 2023a). Wedle oszacowania UNHCR 77% dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu zostało zapisanych do szkół w Polsce w roku szkolnym 2022/23. Odsetek ten jest znacząco wyższy, niż dane ogłaszane przez polskie władze oświatowe, co rodzi podejrzenia co do zniekształceń wyników np. w związku z niewiedzą nt. obowiązku szkolnego w Polsce (UNHCR 2023).

W badaniach Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji z 2023 roku 69% badanych z dziećmi zadeklarowało, iż ich dzieci uczęszczają do szkoły. Z tego 39% chodziło do polskich placówek, 18% uczyło się zdalnie w placówkach w Ukrainie, zaś 7% łączyło te dwa tryby edukacji (IOM 2023). Głównym powodem nieuczęszczania do szkoły były plany opuszczenia Polski (7%), zbyt niski wiek dziecka (8%), bariery językowe (5%) oraz brak miejsc w placówkach edukacyjnych w okolicy (3%).

Jedna trzecia uchodźców z Ukrainy posiadających dzieci zgłaszała problemy związane z edukacją. Najczęściej wskazywano tutaj na brak interakcji społecznych zarówno z innymi uczniami z Ukrainy, jak i z uczniami polskimi, a także trudności wynikające ze zdalnego trybu nauczania. 23% badanych posiadających dzieci deklarowało potrzeby związane z zapewnieniem dzieciom opieki w związku z podjęciem pracy zarobkowej lub szkolenia. Problemy w tym zakresie najczęściej wynikały z braku środków finansowych, braku informacji o dostępnych możliwościach opieki oraz braku dostępnych miejsc (IOM 2023).

UNHCR uznaje, że ukraińskie dzieci przebywające w Polsce są narażone na niski poziom skolaryzacji w edukacji formalnej, przerwy w nauce, pogorszenie zdrowia psychicznego i psychospołeczne skutki długotrwałego pozostawiania poza szkołą. Problemатyczne jest trudne do oszacowania zjawisko całkowitej rezygnacji z nauki w związku z problemami językowymi w placówkach edukacyjnych w Polsce, lub też z powodu braku odpowiedniego sprzętu pozwalającego na naukę zdalną w ramach ukraińskiego programu nauczania (UNHCR 2024a).

Obywatele Ukrainy stanowią najliczniejszą obecnie grupę cudzoziemców w systemie edukacji do poziomu szkół średnich włącznie. Wedle stanu na 27 grudnia 2022 w polskich szkołach

uczyło się ponad 242,6 tys. uczniów z Ukrainy, w tym ponad 148 tys. (61%) przebywających w Polsce na podstawie Specustawy (finansowanie z Funduszu Pomocy), co oznacza, że nie była na nich naliczana część oświatowa subwencji ogólnej. Natomiast w polskich przedszkolach uczyło się ponad 57,6 tys. uczniów z Ukrainy, z czego 75% (nieco ponad 43 tys.) przebywało w Polsce na podstawie Specustawy.

Jedynie na 25% uczniów przedszkoli oraz 39% uczniów szkół z Ukrainy naliczana była część oświatowa subwencji ogólnej.

Tabela 2. Liczba uczniów szkół i przedszkoli będących cudzoziemcami w polskim systemie edukacji w roku szkolnym 2022/23

Typ placówki	Grupa	Charakterystyka grupy	N	%
Szkoły	Grupa 1	Uczniowie z Ukrainy przebywający w Polsce na podstawie Specustawy ⁴	148 487	53%
Szkoły	Grupa 2	Pozostali uczniowie z Ukrainy, niemieszczący się w grupie 1 ⁵	94 162	33%
Szkoły	Grupa 3	Pozostali cudzoziemcy	38 575	14%
Szkoły	Ogółem	łącznie	281 224	100%
Przedszkola	Grupa 1	Uczniowie z Ukrainy przebywający w Polsce na podstawie Specustawy	43 482	65%
Przedszkola	Grupa 2	Pozostali uczniowie z Ukrainy, niemieszczący się w grupie 1	14 141	21%
Przedszkola	Grupa 3	Pozostali cudzoziemcy	9 286	14%
Przedszkola	Ogółem	łącznie	66 909	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej za 2022 rok. Stan na 27.12.2022.

⁴ Uczniowie, którzy technicznie w SIO mają wykazane obywatelstwo ukraińskie i kraj pochodzenia „Ukraina – pobyt legalny” lub brak obywatelstwa (np. ze względu na brak nr PESEL) i kraj pochodzenia „Ukraina – pobyt legalny”. Na tych uczniów nie była naliczana część oświatowa subwencji ogólnej.

⁵ Technicznie w SIO są to uczniowie z obywatelstwem ukraińskim i jakimkolwiek krajem pochodzenia lub brakiem obywatelstwa i krajem pochodzenia „Ukraina”. Na tych uczniów była naliczana część oświatowa subwencji ogólnej.

II.7 Potrzeby i sposób ich zaspokajania

Wedle ustaleń Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego oficjalnie dostępne dane dotyczące uchodźców z Ukrainy nadal są niekompletne w wielu obszarach. Na ich podstawie trudno dokonać całościowej diagnozy sytuacji osób z doświadczeniem migracji wojennej (Górny, Kaczmarczyk 2023). Choć dane charakteryzujące osoby przybywające z Ukrainy pod względem społeczno-demograficznym są gromadzone, nie odbywa się to w sposób usystematyzowany, pozwalający na porównywanie wskaźników⁶, rzadko też mają zasięg populacyjny. Utrudnieniem jest też mobilność tej grupy, w tym możliwość wyjazdu do kolejnych krajów lub powrotu do Ukrainy. Szczególne braki dotyczą wglądu w specyficzne i zróżnicowane potrzeby tej grupy.

Informacji na temat potrzeb uchodźców z Ukrainy dostarczają dane ankietowe. Tego typu badania realizowane były w 2022 i 2023 roku między innymi z inicjatywy Ośrodka Badań nad Migracjami. Należy jednak zaznaczyć, iż z uwagi na dostępność grupy docelowej oraz sposób realizacji badań ich wyniki nie mają charakteru w pełni reprezentatywnego. Pozwalają jednak na wgląd w sytuację obywateli Ukrainy przebywających w Polsce.

Zgodnie z wynikami badań ankietowych wśród potrzeb osób przybyłych z Ukrainy najczęściej w 2023 roku wskazywano na potrzebę pomocy w zakresie nauki języka polskiego (ponad połowa badanych). Kolejnym z wymienianych obszarów była pomoc pieniężna, potrzebna grupie 43% osób. Odsetek potrzebujących wsparcia finansowego wzrósł w 2023 roku w porównaniu z rokiem 2022 o 12 punktów procentowych. Pomocy w zakresie dostępu do artykułów codziennego użytku w 2023 roku wymagało 19% badanych. Około 10% uchodźców potrzebowało pomocy w załatwianiu spraw w urzędach, zaś 6% w szukaniu szkoły i opieki do dzieci. 15% badanych zadeklarowało potrzebę pomocy w szukaniu mieszkania (Górny 2023b).

Blisko jedna trzecia przymusowych migrantów z Ukrainy zgłaszała potrzeby związane ze zdrowiem – pomoc w zakresie konsultacji lekarskiej (zbliżony odsetek w 2022 i 2023 roku).

Wielosektorowa ocena potrzeb uchodźców dokonana na potrzeby planów UNHCR wykazała, że aż 82% gospodarstw domowych przymusowych migrantów z Ukrainy ma niezaspokojone potrzeby. Priorytetowe obszary w tym zakresie dotyczyły zatrudnienia/ środków do życia (32%), świadczeń opieki zdrowotnej (27%) oraz zakwaterowania (23%).

⁶ Jednym z najczęstszych problemów jest jednostka analizy – czasem są to osoby, czasem gospodarstwa domowe. W przypadku badań ankietowych respondentami są osoby dorosłe, nie zawsze w statystykach uwzględniane są osoby poniżej 18 roku życia.

Najczęstsze trudności w zakresie dostępu do opieki zdrowotnej obejmowały problem w umawianiu się na wizyty, bariery językowe, wysokie opłaty, a także brak wiedzy na temat zasad funkcjonowania systemu opieki i zasad dostępu.

Nadal utrzymują się problemy ze zdrowiem psychicznym. 20% gospodarstw zadeklarowało potrzebę uzyskania pomocy w tym zakresie dla co najmniej jednego ze swoich członków. 45% osób uzyskało potrzebne wsparcie tego typu (UNHCR 2024a).

Dla osób przybyłych z Ukrainy dostępne było wsparcie psychologiczne, zarówno dla dzieci, jak i dla dorosłych. Rzecznik Praw Dziecka prowadził bezpłatny Dziecięcy Telefon Zaufania, pod którym można było otrzymać pomoc prawną i psychologiczną w języku ukraińskim i rosyjskim, zarówno dla dzieci, jak i ich opiekunów. Bezpłatne wsparcie psychologiczne prowadzone było w szkołach, przez ośrodki interwencji kryzysowej, jak też przez organizacje pozarządowe.

Ponadto Ukrainki i Ukraińcy mogli się ubiegać o świadczenia finansowe wypłacane przez ośrodki pomocy społecznej oraz Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Były to między innymi: jednorazowa pomoc finansowa, wsparcie dla nowo narodzonego dziecka czy świadczenie 500+ (od stycznia 2024 roku 800+), świadczenia dla studentów.

Co czwarte gospodarstwo domowe zgłaszało problemy związane z warunkami życia (brak przestrzeni, niewystarczająca prywatność), zaś 4% zadeklarowało, iż odczuwali presję, by opuścić obecne miejsce zakwaterowania (UNHCR 2024a).

Pomoc prawną, medyczną, psychologiczną, w zakwaterowaniu i transporcie, a także działania z zakresu aktywizacji zawodowej, edukacji, nauki języka polskiego i integracji społecznej oferowały też uchodźcom organizacje pozarządowe, o czym będzie mowa dalej.

III Charakterystyka osób niepełnosprawnych przybyłych do Polski z Ukrainy w ciągu ostatnich 3 lat

Według wspomnianych już wcześniej szacunków UNHCR w około 5% gospodarstw domowych uchodźców z Ukrainy przebywają osoby z niepełnosprawnościami, zaś w 42% gospodarstw zamieszkują osoby z chronicznymi chorobami (UNHCR 2024b, UNHCR 2023).

Brakuje rzetelnych źródeł danych na temat liczby osób z niepełnosprawnościami będących obywatelami Ukrainy przebywających w Polsce. Pewnym przybliżeniem mogą być dane dotyczące wniosków o wydanie orzeczenia o niepełnosprawności składanych przez obywateli Ukrainy.

Uzyskane na potrzeby niniejszego opracowania dane mają jednak dwa ograniczenia. Pierwszym jest ograniczenie czasowe – analizie podlegały jedynie wnioski złożone od stycznia 2017 do 7 lipca 2023 roku. Drugie ograniczenie wynika z braku możliwości wykluczenia powtarzających się osób, w związku ze złożeniem przez nich kilku wniosków (o orzeczenie, odwoławczego itd.)

III.1 Liczba osób z niepełnosprawnościami przybyłych do Polski z Ukrainy

Ogółem między styczniem 2017 r. a początkiem lipca 2023 r. złożono ponad 17 tys. wniosków. Przy czym w latach 2017-2021 złożone zostały jedynie 1 864 wnioski, tj. 11% wszystkich wniosków z analizowanego okresu. 11 125 wniosków (65%) złożono w 2022 roku. Na I półrocze 2023 roku przypadły 4 223 wnioski (25%).

Większość spośród złożonych wniosków zakończyła się wydaniem korzystnej decyzji i uzyskaniem orzeczenia o niepełnosprawności (92%). Na okres 2017-2021 przypadło 10% wydanych orzeczeń, tj. 1 753 decyzje. Więcej, niż co drugą decyzję wydano w 2022 roku (9 234 orzeczenia, 54% ogółu). Był to także rok, w którym odnotowano najwyższy odsetek pozytywnych decyzji (94%).

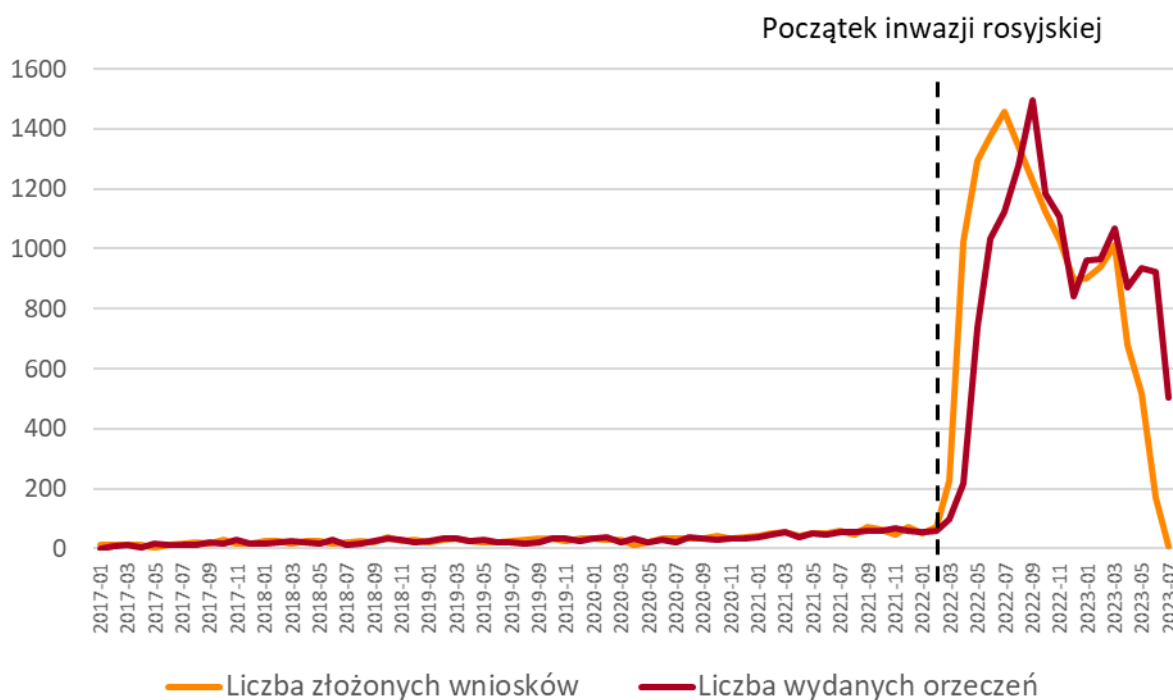
Tabela 3. Liczba złożonych wniosków oraz orzeczeń wydanych obywatelom Ukrainy w okresie styczeń 2017-lipiec 2023 według roku złożenia wniosku/wydania orzeczenia w ujęciu rocznym

Okres	Liczba złożonych wniosków	Liczba wydanych orzeczeń	Liczba pozytywnych orzeczeń	% pozytywnych orzeczeń
2017	184	161	144	89%
2018	300	270	245	91%
2019	336	323	280	87%
2020	385	363	335	92%
2021	659	636	579	91%
2022	11 125	9 234	8 651	94%
I-VII 2023	4 230	6 231	5 691	91%
Przed inwazją	1 990	1 868	1 683	90%
Po rozpoczęciu inwazji	15 229	15 350	14 242	93%
Ogółem	17 219	17 218	15 925	92%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitorowania i Orzekania o Niepełnosprawności udostępnionych przez PFRON o wnioskach o wydanie orzeczenia złożonych przez obywateli Ukrainy. Stan na dzień 07.07.2023 r.

Rysunek 9 ilustruje dynamikę składania wniosków o wydanie orzeczeń przez obywateli Ukrainy w poszczególnych miesiącach, a także liczbę wydanych w tym okresie decyzji. Wyraźnie zaznacza się na nim wzmożenie aktywności w miesiącach tuż po rozpoczęciu inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 roku. Ogółem po rozpoczęciu pełnoskalowego konfliktu złożonych zostało 88% wniosków, a także wydano 89% orzeczeń.

Rysunek 9. Liczba wniosków o wydanie orzeczenia oraz liczba orzeczeń wydanych obywatelom Ukrainy w okresie styczeń 2017-czerwiec 2023

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitorowania i Orzekania o Niepełnosprawności udostępnionych przez PFRON o wnioskach o wydanie orzeczenia złożonych przez obywateli Ukrainy. Stan na dzień 07.07.2023 r.

Wśród typów wydawanych orzeczeń dominowały decyzje o wydaniu orzeczenia o stopniu⁷ niepełnosprawności (54%) lub o niepełnosprawności (osoby do 16 roku życia – 36%). W sumie decyzje stanowiły aż 90% wszystkich orzeczeń. Decyzję odmowną uzyskało 5,4% wniosków (orzeczenia o niezaliczeniu do osób niepełnosprawnych oraz orzeczenia o odmowie ustalenia niepełnosprawności). Resztę stanowiły orzeczenia będące odpowiedzią na wnioski odwoławcze. Szczegółowy podział na typy orzeczeń zawiera Tabela 4.

⁷ Stopień niepełnosprawności nie był nadawany osobom poniżej 16 r.ż. zgodnie z polskimi regułami orzecznictwa.

Tabela 4. Orzeczenia wydane obywatelom Ukrainy w okresie styczeń 2017-lipiec 2023 według typu

Typ orzeczenia	Liczba wniosków	Odsetek wniosków
Wydane orzeczenia o zaliczeniu do stopnia niepełnosprawności (osoby powyżej 16 rż)	9 255	53,7%
Wydane orzeczenia o zaliczeniu do niepełnosprawności (osoby do 16 rż)	6 167	35,8%
Wydane orzeczenia uchylające i przekazujące do ponownego rozpatrzenia	296	1,7%
Wydane orzeczenia uchylające orzeczenie I instancji i orzekające o (stopniu) niepełnosprawności	209	1,2%
Wydane orzeczenia o niezaliczeniu do osób niepełnosprawnych	775	4,5%
Wydane orzeczenia utrzymujące w mocy orzeczenia I instancji	444	2,6%
Wydane orzeczenia o odmowie ustalenia niepełnosprawności	65	0,4%
Wydane orzeczenia umarzające postępowanie odwoławcze	8	0,05%
Ogółem	17 219	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitorowania i Orzekania o Niepełnosprawności udostępnionych przez PFRON o wnioskach o wydanie orzeczenia złożonych przez obywateli Ukrainy. Stan na dzień 07.07.2023 r.

Dalsze analizy prowadzone były wyłącznie w oparciu o orzeczenia skutkujące zaliczeniem do niepełnosprawności – a zatem orzeczenia o zaliczeniu do (stopnia) niepełnosprawności (13 382 orzeczenia), orzeczenia uchylające orzeczenie I instancji i orzekające o (stopniu) niepełnosprawności (184 orzeczenia) oraz orzeczenia uchylające i przekazujące do ponownego rozpatrzenia (272 orzeczenia).

III.1.1 Oszacowanie liczby osób niepełnosprawnych wśród Ukraińców przebywających w Polsce

Przy oszacowaniu liczby osób niepełnosprawnych wśród obywateli Ukrainy przebywających w Polsce na podstawie ustaleń badań jakościowych przyjęto **założenie, iż jeżeli ktoś jest osobą z niepełnosprawnością** (niezależnie od posiadania orzeczenia ukraińskiego), **będzie ubiegać się o polskie orzeczenie o niepełnosprawności**, aby móc korzystać z oferty systemu wsparcia, w tym dostępu do pomocy w zakresie dofinansowania, rehabilitacji i opieki

medycznej. Dotyczy to zarówno migrantów przedwojennych, jak i uchodźców wojennych.

Jeżeli dana osoba uzyskała orzeczenie o niepełnosprawności (osoby do 16 roku życia) lub o stopniu niepełnosprawności (osoby powyżej 16 roku życia), **jest osobą niepełnosprawną prawnie**. **Jeżeli dana osoba ostatecznie nie uzyskała orzeczenia polskiego** (w szczególności wydano jej orzeczenie o niezaliczeniu do osób niepełnosprawnych lub o odmowie ustalenia niepełnosprawności), **zostaje uznana za osobę niepełnosprawną wyłącznie biologicznie**. Jej stan zdrowia stanowił podstawę do złożenia wniosku o orzeczenie, a zatem odczuwała ona ograniczenia sprawności.

Liczbę niepełnosprawnych obywateli Ukrainy zamieszkałych na terytorium Polski przed wybuchem wojny można oszacować na podstawie danych o orzeczeniach wydanych w okresie przed inwazją.

Spośród niemal 1 982 złożonych wniosków wydano 1 784 pozytywne orzeczenia. Biorąc pod uwagę szacunkową liczbę obywateli Ukrainy przebywających w Polsce tuż przed wybuchem wojny – 1,3-1,5 mln osób⁸, oznacza to, że **udział osób niepełnosprawnych prawnie wynosił zaledwie 0,1% Ukraińców** (mniej, niż 2 tys. osób). Pozostałe osoby, które mimo złożenia wniosku nie otrzymały orzeczenia, należy uznać za niepełnosprawne wyłącznie biologicznie – było to 198 osób. Tym samym **liczbę niepełnosprawnych obywateli Ukrainy zamieszkałych na terytorium Polski przed wybuchem wojny należy oceniać na około 2 tys. osób**.

Tabela 5. Orzeczenia wydane obywatelom Ukrainy w okresie styczeń 2017-lipiec 2023 według rezultatu

Rezultat	Przed rozpoczęciem inwazji	Po rozpoczęciu inwazji
Nie otrzymano orzeczenia	198	1 095
Otrzymane orzeczenie	1 784	14 142
Ogółem	1 982	15 237

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitorowania i Orzekania o Niepełnosprawności udostępnionych przez PFRON o wnioskach o wydanie orzeczenia złożonych przez obywateli Ukrainy. Stan na dzień 07.07.2023 r.

Liczbę niepełnosprawnych obywateli Ukrainy przybyłych do Polski w związku z wojną można oszacować na podstawie danych o orzeczeniach wydanych po rozpoczęciu inwazji. Spośród 15 237 wniosków złożonych do początku lipca 2023 wydano 14 142 pozytywne orzeczenia. Przyjmując za liczebność populacji liczbę obywateli Ukrainy, którzy do początku

⁸ Górny, Kaczmarczyk, 2023

lipca uzyskali status cudzoziemca na podstawie specustawy – 978,9 tys. osób⁹, i odnosząc do niej liczbę 14,1 tys. pozytywnych orzeczeń, uzyskuje się wynik **1,4% osób niepełnosprawnych prawnie** wśród uchodźców wojennych.

Pozostałe osoby, które mimo złożenia wniosku nie otrzymały orzeczenia, należy uznać za niepełnosprawne wyłącznie biologicznie – było to 1 095 osób. Tym samym **liczbę osób niepełnosprawnych prawnie lub biologicznie wśród Ukraińców przybyłych do Polski w związku z wojną należy oceniać na nieco ponad 15,2 tys. osób.**

Liczba obywateli Ukrainy, którzy otrzymali status cudzoziemca do 9 kwietnia 2024 wyniosła 952,1 tys. osób¹⁰. Odnosząc uzyskany powyżej udział osób z orzeczeniem o niepełnosprawności do tej wielkości ostatecznie uzyskuje się **oszacowanie liczby obywateli Ukrainy z niepełnosprawnością przebywających w Polsce w kwietniu 2024 – tj. około 14 000 osób (liczba wynikająca z szacowania 13,9 tys. osób).**

Należy przy tym zaznaczyć, iż oszacowania te są obarczone błędem ze względu na brak informacji o osobach z niepełnosprawnościami, które nie ubiegały się o polskie orzeczenie, a także brak informacji o skali wyjazdów osób z niepełnosprawnościami do innych krajów lub do Ukrainy już po wybuchu wojny (co wpływa zarówno na szacowanie OzN przebywających w Polsce przed inwazją, jak i po inwazji, gdyż z każdej z tych grup mogły nastąpić wyjazdy). Na podstawie badań jakościowych przeprowadzonych wśród osób z niepełnosprawnościami oraz wśród przedstawicieli organizacji pozarządowych można jednak stwierdzić, że niemal wszyscy niepełnosprawni występują o polskie orzeczenie o niepełnosprawności z uwagi na możliwość korzystania ze świadczeń dostępnych dla osób z niepełnosprawnościami w Polsce, zaś skala powrotów do Ukrainy jest incydentalna.

Powyższe liczby należy uznać raczej za niedoszacowane, niż przeszacowane, ponieważ z dużym prawdopodobieństwem w Polsce nadal przebywają osoby z niepełnosprawnością, które nie zetknęły się z polskimi instytucjami i nie mają informacji o możliwych do uzyskania uprawnieniach. Osoby takie mogą opierać się wyłącznie na rodzinie lub świadczeniach z Ukrainy, dopóki sytuacja zdrowotna lub materialna nie zmusi ich do poszukiwania wsparcia i kontaktu z polskim systemem opieki społecznej i z organizacjami pomocowymi.

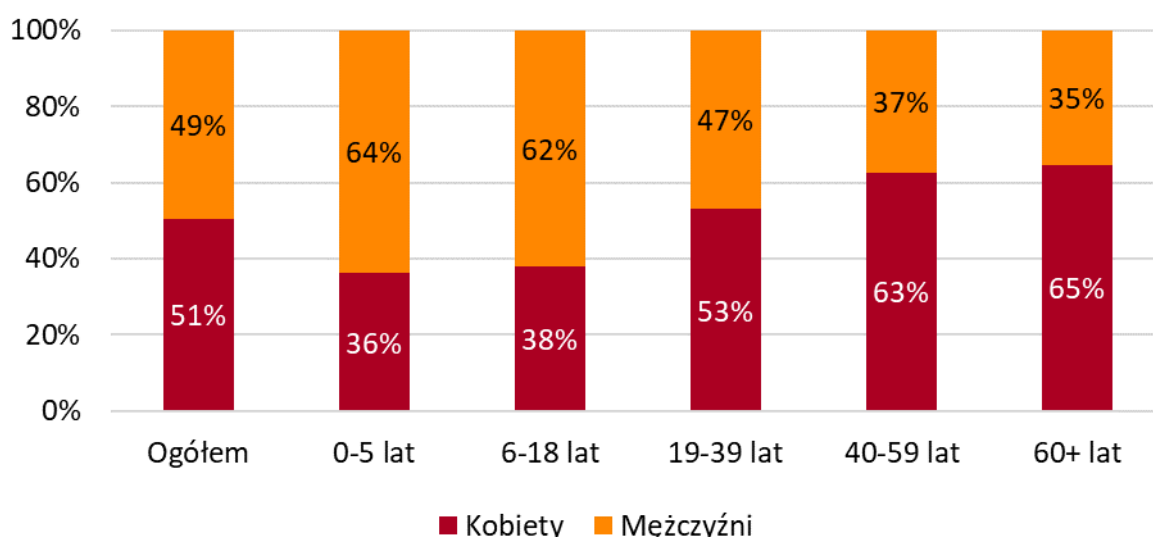
⁹ Liczba osób posiadających status cudzoziemca: stan na 03.07.2023. Źródło: <https://dane.gov.pl>

¹⁰ Liczba osób ze statusem cudzoziemca zmniejszyła się w stosunku do 2023 roku z uwagi na powroty do Ukrainy lub wyjazdy uchodźców wojennych do innych krajów.

III.2 Wiek i płeć osób z niepełnosprawnościami przybyłych do Polski z Ukrainy

Na poziomie ogólnym wśród osób, które uzyskały orzeczenie o niepełnosprawności obserwuje się równowagę płci, zaś silne zróżnicowanie w poszczególnych grupach wiekowych. Podobnie jak w przypadku ogółu obywateli Ukrainy, którzy przybyli do Polski w związku z konfliktem zbrojnym, w przypadku najmłodszej grupy wiekowej poniżej 18 roku życia przewagę mają mężczyźni, natomiast w przypadku osób powyżej 18 lat przeważają kobiety – szczególnie silnie w najstarszej grupie wiekowej, gdzie proporcje płci ulegają odwróceniu.

Rysunek 10. Odsetek kobiet i mężczyzn wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności, ogółem oraz według grup wieku

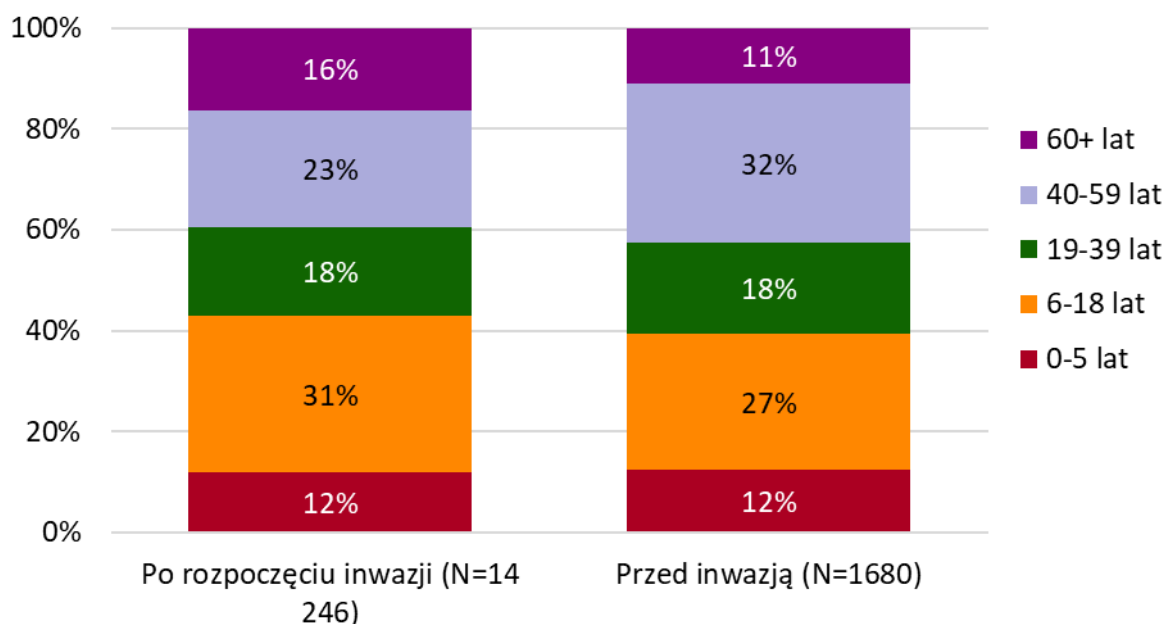

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitorowania i Orzekania o Niepełnosprawności udostępnionych przez PFRON o wnioskach o wydanie orzeczenia złożonych przez obywateli Ukrainy. Stan na dzień 07.07.2023.

N=osoby, które uzyskały orzeczenie o niepełnosprawności.

Zmiany w strukturze wiekowej ilustruje też Rysunek 11. Wśród osób, które orzeczenie otrzymały przed inwazją rosyjską relatywnie większy był udział grupy wiekowej 40-59 lat (32% w porównaniu z 23% po rozpoczęciu inwazji). Zwiększył się natomiast udział grupy 60 i więcej lat (z 11% do 16%).

Rysunek 11. Struktura wieku wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności według momentu otrzymania orzeczenia

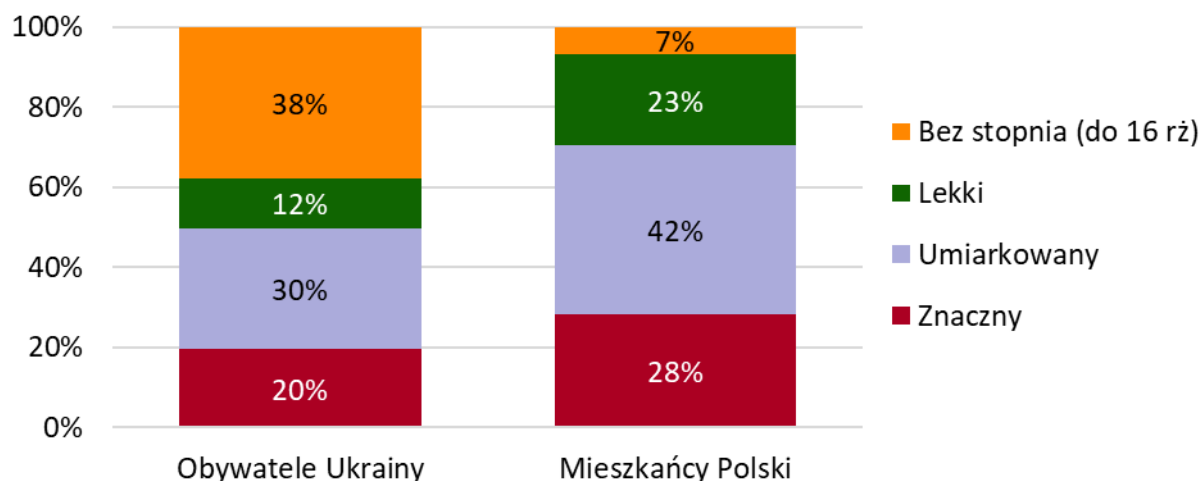
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitorowania i Orzekania o Niepełnosprawności udostępnionych przez PFRON o wnioskach o wydanie orzeczenia złożonych przez obywateli Ukrainy. Stan na dzień 07.07.2023.
N=osoby, które uzyskały orzeczenie o niepełnosprawności.

III.3 Stopień i rodzaj niepełnosprawności

Blisko co piąty spośród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie został zaliczony do stopnia znacznego (20%), zaś 12% – do lekkiego stopnia niepełnosprawności. 30% uzyskało orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Należy zauważyć, iż z uwagi na specyficzną strukturę wieku (w szczególności na wysoki udział najmłodszej grupy wiekowej) wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenia największą grupę stanowiły osoby z orzeczeniami bez określenia stopnia niepełnosprawności (osoby poniżej 16 roku życia).

W odniesieniu do danych o stopniu niepełnosprawności pochodzących z Narodowego Spisu Powszechnego z 2021 roku wyraźna jest przede wszystkim różnica w udziale osób niepełnosprawnych do 16 roku życia – wśród mieszkańców Polski odsetek ten jest ponad pięciokrotnie niższy: 7% w porównaniu do 38% w przypadku obywateli Ukrainy (por. Rysunek 12).

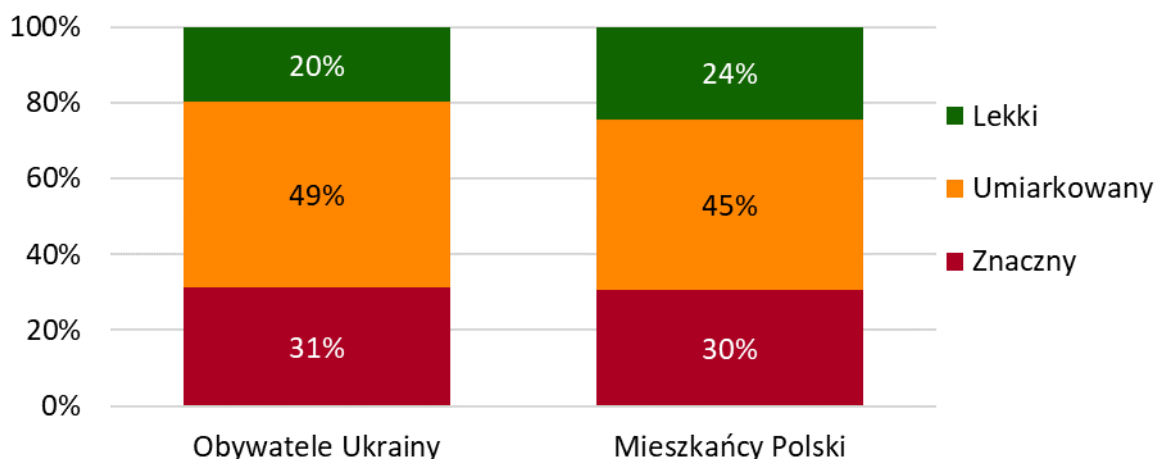
Rysunek 12. Porównanie struktury stopnia niepełnosprawności wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności oraz wśród mieszkańców Polski posiadających takie orzeczenie według danych z Narodowego Spisu Powszechnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitorowania i Orzekania o Niepełnosprawności udostępnionych przez PFRON o wnioskach o wydanie orzeczenia złożonych przez obywateli Ukrainy. Stan na dzień 07.07.2023.; Obywatele Polski: Narodowy Spis Powszechny 2021

Po wyłączeniu tej grupy z analiz odsetki osób z danym stopniem niepełnosprawności w obu grupach stają się zbliżone (por. Rysunek 13). Najwyższy jest udział osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności – 49% wśród obywateli Ukrainy oraz 45% wśród mieszkańców Polski. Osoby umiarkowane w stopniu znacznym stanowią odpowiednio 31% Ukraińców i 30% mieszkańców Polski. Co piąta osoba z Ukrainy (20%) i niemal co czwarta z Polski (24%) uzyskała orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności.

Rysunek 13. Porównanie struktury stopnia niepełnosprawności wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności oraz wśród mieszkańców Polski posiadających takie orzeczenie według danych z Narodowego Spisu Powszechnego, z wyłączeniem osób bez stopnia niepełnosprawności

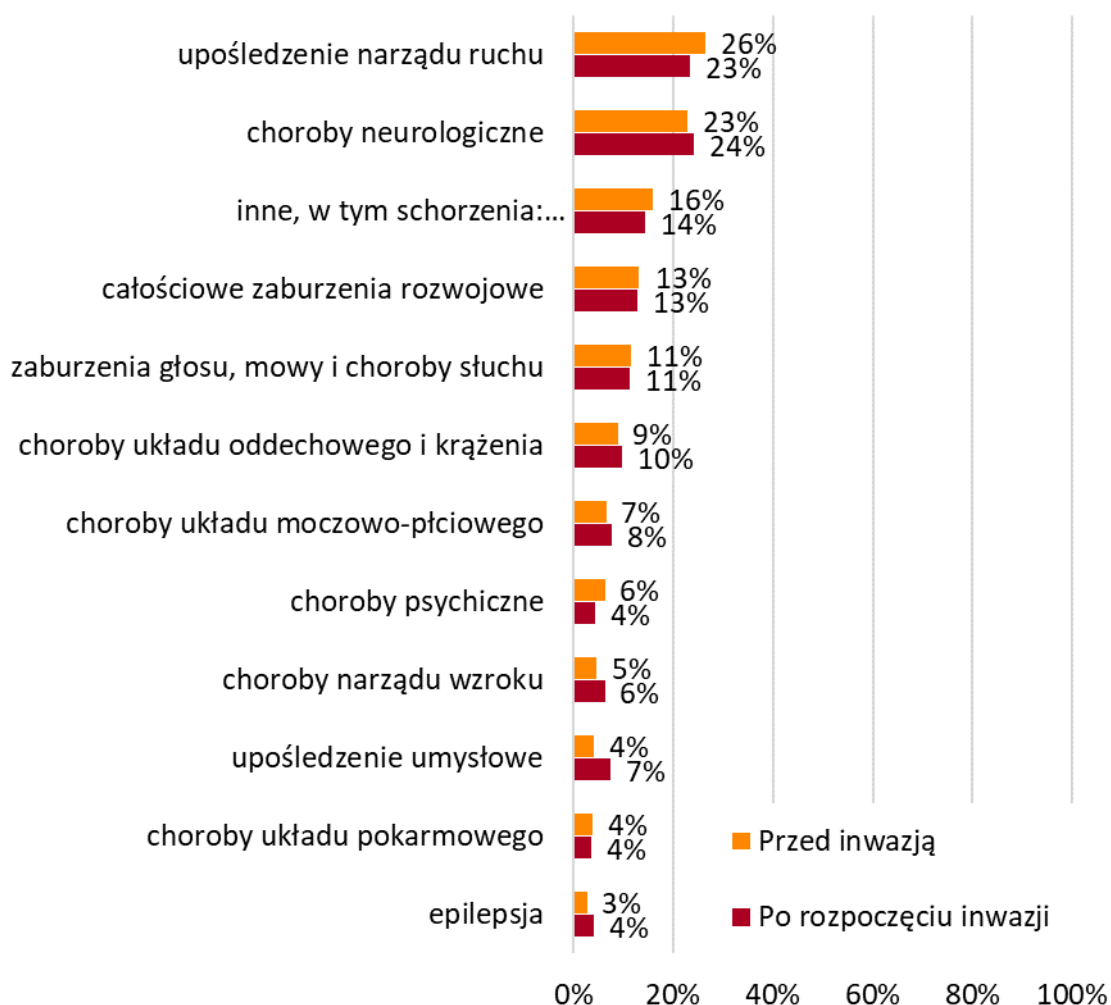

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitorowania i Orzekania o Niepełnosprawności udostępnionych przez PFRON o wnioskach o wydanie orzeczenia złożonych przez obywateli Ukrainy. Stan na dzień 07.07.2023.; Obywatele Polski: Narodowy Spis Powszechny 2021

Najczęstszymi podstawami do uzyskania orzeczenia o niepełnosprawności były choroby neurologiczne (24%) oraz upośledzenie narządu ruchu (24%), a w dalszej kolejności kategoria innych schorzeń (w tym endokrynologiczne, metaboliczne, 15%), oraz całościowe zaburzenia rozwojowe (13%). Wśród orzeczeń wydanych przez inwazję zauważalny jest nieco wyższy odsetek osób z upośledzeniami narządu ruchu (26% w porównaniu do 23% po rozpoczęciu inwazji). Z kolei wśród osób, które otrzymały orzeczenie już po wybuchu pełnoskalowego konfliktu nieco wyższy jest odsetek osób z upośledzeniem umysłowym (7% w porównaniu do 4% przed inwazją).

18% orzeczeń zawierało więcej niż jedną przyczynę niepełnosprawności.

Rysunek 14. Przyczyny niepełnosprawności wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitorowania i Orzekania o Niepełnosprawności udostępnionych przez PFRON o wnioskach o wydanie orzeczenia złożonych przez obywateli Ukrainy. Stan na dzień 07.07.2023.

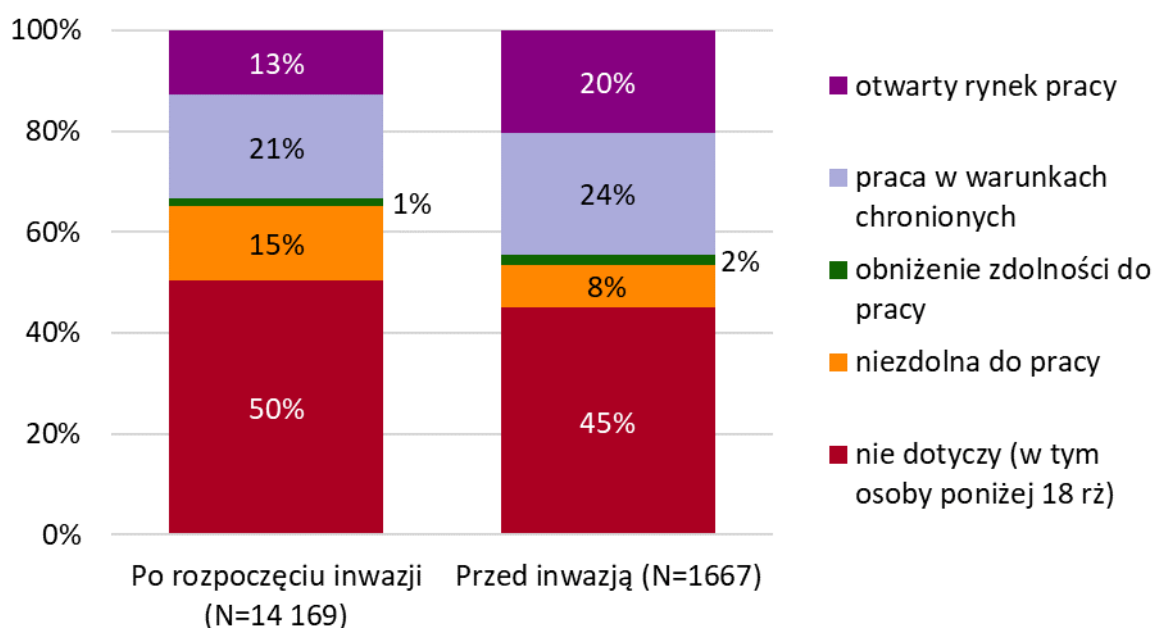
N=osoby, które uzyskały orzeczenie o niepełnosprawności.

III.4 Zdolność do pracy

Co drugie z orzeczeń o niepełnosprawności wydanych po rozpoczęciu rosyjskiej inwazji oraz 45% orzeczeń wydanych przed tym momentem nie zawierało danych odnośnie stwierdzenia zdolności lub niezdolności do pracy – w tej grupie znalazły się osoby poniżej 16 roku życia osoby, dla których w systemie nie znalazła się żadna informacja odnośnie zdolności do pracy, oraz osoby, w przypadku których pojawił się zapis „nie dotyczy”.

Zróżnicowania demograficzne między grupami migrantów przedwojennych i uchodźców wojennych z orzeczeniami mają swoje odzwierciedlenie również w ocenie możliwości podjęcia zatrudnienia. Wśród migrantów przedwojennych relatywnie więcej było osób, które zdaniem komisji orzekających mogłyby pracować. Zatrudnienie na otwartym rynku pracy mogłoby podjąć 20% migrantów oraz 13% uchodźców wojennych, choć w części przypadków wymagane byłoby przystosowanie stanowiska lub rodzaju wykonywanej pracy do możliwości psychofizycznych. Z kolei w warunkach chronionych pracę mogłoby wykonywać 24% migrantów i 21% uchodźców. Informację o obniżeniu zdolności do pracy zawierało 1% orzeczeń wydanych po rozpoczęciu inwazji oraz 2% orzeczeń wydanych przed inwazją. Stwierdzenie o niezdolności do pracy zawierało 15% decyzji wydanych po lutym 2022 i tylko 8% orzeczeń wydanych wcześniej.

Rysunek 15. Określenie zdolności do pracy obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności według momentu uzyskania orzeczenia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Elektronicznego Krajowego Systemu Monitorowania i Orzekania o Niepełnosprawności udostępnionych przez PFRON o wnioskach o wydanie orzeczenia złożonych przez obywateli Ukrainy. Stan na dzień 07.07.2023.

N=osoby, które uzyskały orzeczenie o niepełnosprawności. Kategoria „nie dotyczy” obejmuje osoby poniżej 16 roku życia oraz osoby, dla których nie określono zdolności do pracy (pole pozostało puste lub zapis „nie dotyczy”).

III.5 Edukacja

Wśród uczniów z Ukrainy uczących się w polskich szkołach 3,6 tys. posiadało orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego (1,5% wszystkich uczniów). Odsetek ten należy uznać za niski, biorąc pod uwagę fakt, iż wśród uczniów polskich jest on co najmniej trzy razy wyższy¹¹. 166 dzieci z Ukrainy posiadało orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych.

Wśród uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego dominującą grupę stanowiły osoby z niepełnosprawnościami sprzężonymi (33%), a w drugiej kolejności z niepełnosprawnością intelektualną (28%). 18% uczniów posiadało orzeczenie w związku z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, zaś 7% w związku z niepełnosprawnością ruchową (por. Tabela 6).

Tabela 6. Liczba uczniów z Ukrainy¹² posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego według typu niepełnosprawności¹³

Typ niepełnosprawności	N	%
Z niepełnosprawnościami sprzężonymi	1 186	33%
Z niepełnosprawnością intelektualną, w tym:	1 009	28%
Z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim	590	16%
Z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym	332	9%
Z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu znacznym	87	2%
Z autyzmem w tym z zespołem Aspergera	649	18%
Z niepełnosprawnością ruchową w tym z afazją	236	7%
Zagrożeni niedostosowaniem społecznym	202	6%
Niesłyszący	117	3%
Słabosłyszący	77	2%
Słabowidzący	84	2%
Niewidomi	64	2%
Ogółem	3 624	Nie dotyczy

¹¹ Wedle szacunków IBE w roku szkolnym 2019/20 odsetek uczniów z orzeczeniami wynosił średnio 4,7% (Monitorowanie uwzględniania zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych uczniów w procesie kształcenia, 2021). Od tego czasu liczba uczniów z orzeczeniami rośnie, maleje zaś liczba uczniów ogółem, a zatem odsetek ten obecnie z dużym prawdopodobieństwem jest jeszcze wyższy.

¹² Grupy 1 oraz 2 łącznie

¹³ Należy zaznaczyć, iż orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego nie jest tożsame z orzeczeniem o niepełnosprawności.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej za 2022 rok. Stan na 27.12.2022. Dane nie sumują się do 100% z uwagi na możliwość zaliczenia tych samych osób do więcej, niż jednego typu niepełnosprawności.

Tabela 7. Liczba uczniów z Ukrainy¹⁴ posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego według województw

Województwo	Uczniowie z Ukrainy ogółem	Uczniowie z Ukrainy posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego	Udział uczniów posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wśród ogółu uczniów z Ukrainy w danym województwie
Dolnośląskie	31 108	388	1,2%
Kujawsko-pomorskie	9 107	141	1,5%
Lubelskie	7 169	149	2,1%
Lubuskie	9 664	88	0,9%
Łódzkie	15 920	314	2,0%
Małopolskie	21 068	323	1,5%
Mazowieckie	44 151	717	1,6%
Opolskie	6 000	58	1,0%
Podkarpackie	5 113	68	1,3%
Podlaskie	2 804	67	2,4%
Pomorskie	19 696	318	1,6%
Śląskie	23 391	378	1,6%
Świętokrzyskie	4 130	64	1,5%
Warmińsko-mazurskie	4 032	63	1,6%
Wielkopolskie	25 684	309	1,2%
Zachodniopomorskie	13 612	179	1,3%
OGÓŁEM	242 649	3624	1,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Informacji Oświatowej za 2022 rok. Stan na 27.12.2022.

¹⁴ Grupy 1 oraz 2 łącznie

IV Migracja do Polski osób z niepełnosprawnościami pochodzenia ukraińskiego w świetle wyników realizowanych w ramach projektu badań jakościowych

IV.1 Migracja sprzed 2022 roku

Stara ukraińska emigracja OzN to przede wszystkim **rodziny**, które przeniosły się do Polski w **poszukiwaniu lepszych warunków życia** i perspektyw **dla siebie i dzieci**. Część z nich to rodziny o polskich korzeniach – polskie pochodzenie ułatwiło osiedlenie się w Polsce. Większa część naszych rozmówców, którzy osiedli w Polsce przed wojną, to rodziny dzieci z zaawansowaną niepełnosprawnością, często sprzężoną.

Przed lutym 2022 roku rodziny ukraińskie **przyjeżdżały** do Polski **po uprzednich przygotowaniach**. W przypadku rodzin z dziećmi z niepełnosprawnościami urodzonymi w Ukrainie, oznaczało to zabezpieczenie bytowe rodziny oraz zapewnienie oczekiwanych warunków rehabilitacji i edukacji dla dziecka.

Migracja rodziny do Polski była często poprzedzona migracją zarobkową jednego z rodziców lub wizytami w Polsce matki z dzieckiem, w celu zapewnienia pożądanej formy rehabilitacji. Często wspominały o tym matki dzieci z niepełnosprawnościami sprzężonymi z porażeniem mózgowym, które oceniały, że w Polsce dostępna jest oferta rehabilitacyjna na poziomie znacznie lepszym niż możliwości, jakie są dostępne w kraju urodzenia dzieci.

„Matka do matki tak powiedziała, że to jest dobra rehabilitacja dla tych dzieci jak mamy. I temu tak chcieli spróbować i temu tak jeździli tak. Każdy rok tam kilka razy.”
Opiekunowie, przyjechali do PL przed 2022, Warszawa

Mowa tu o rodzinach zamożnych na tyle, by móc korzystać w Polsce z rehabilitacji na rynku prywatnym. Przed 2022 rokiem matki dzieci, o których rozmawiamy, zwykle rezygnowały z pracy by zapewnić niepełnosprawnemu dziecku opiekę. Ciężar utrzymania tych rodzin, w większości przypadków, brali na siebie ojcowie, którzy pracowali w różnych branżach – od prywatnych firm, po usługi informatyczne.

Podjęcie decyzji o migracji do Polski było w tych rodzinach rozłożone w czasie. W wielu przypadkach szczególnie istotnym argumentem było dla rodziców zapewnienie niepełnosprawnemu dziecku nie tylko lepszej rehabilitacji, lecz perspektywy większego usamodzielnienia się, niż byłoby to możliwe na Ukrainie. Przez co, zwłaszcza w przypadku dzieci w normie intelektualnej, rozumiano potencjalny dostęp do edukacji oraz rynku pracy w przyszłości.

Przyjazdy sprzed 2022 roku miały charakter zaplanowany. Dbano o regulację prawa **pobytu**, zapewnienie odpowiednich **warunków mieszkaniowych oraz pracy** jeszcze przed przyjazdem do Polski. Podobną dbałość przywiązywano do zabezpieczenia dokumentacji dziecka związanej z jego niepełnosprawnością. **W sprawach formalnych migranci radzili sobie samodzielnie.** Było to o tyle łatwiejsze, że często co najmniej jedno z rodziców znało język polski w stopniu wystarczającym by móc porozumieć się w urzędach. W razie potrzeby korzystano ze wsparcia najbliższych znajomych (np. wspólnoty religijnej, do której należy rodzina), lub rodziny mieszkającej już w Polsce.

„Przyjechaliśmy do Krakowa w 2016 roku. Do tego parę lat jeździliśmy między Polską i Niemcami – bo operowali córkę, przeszła kilka operacji, bo niestety nie znaleźliśmy chętnych operować w Ukrainie, bo miała tam składowy wypadek z biodrem. Córka ma tetraparezę, i kiedy jeździliśmy między tymi dwoma krajami, powoli przyszło już do mnie, że lepiej dla córki będzie zostać jeszcze w Polsce, jeszcze ze specjalną edukacją, bo w Ukrainie idziemy powoli do przodu, ale niestety dla dzieci ze złożonymi niepełnosprawnościami, nie ma jeszcze takich możliwości edukacyjnych”.
Opiekunowie, przyjechali do PL przed 2022, Kraków

Zdarzały się także sytuacje, że dopiero kilka lat po migracji ukraińskiej rodziny do Polski, już w Polsce przychodziło na świat dziecko z niepełnosprawnością lub niepełnosprawność była diagnozowana dopiero w Polsce. W takich sytuacjach ścieżka rodziców była podobna do analogicznych sytuacji polskich obywateli – wymagała uczenia się niepełnosprawności dziecka oraz korzystania z systemu wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami od początku, w lokalnych realiach.

„My przyjechaliśmy do Polski w 2014 roku. Najpierw z powodu pracy męża. On tutaj już pracował jakiś czas, pół roku, a potem ja już z synem przeprowadziła się, on miał 3 lata, Krzysztof na imię. I wtedy jeszcze nie mieliśmy żadnej diagnozy, w ogóle nie mieliśmy problemów nawet z dzieckiem. Od trzech lat spróbowałam go oddać do przedszkola i wtedy powoli zaczęły się problemy.” Opiekunowie, przyjechali do PL przed 2022, Kraków

IV.2 Przyjazd do Polski po wybuchu wojny

Przyjazd do Polski z Ukrainy po wybuchu wojny odbywał się w zupełnie innych okolicznościach. Towarzyszyły mu pośpiech, atmosfera zagrożenia i niepewności.

Inna jest także charakterystyka demograficzna migrantów. Przyjeżdżają rodziny niepełne: zwłaszcza kobiety z dziećmi (matki lub babki), oraz seniorzy.

W tej grupie migrantów niewielu mówi po polsku, jeszcze mniejsza liczba czyta w tym języku. Ta fala migracji jest także dużo bardziej zróżnicowana pod względem majątkowym –

przyjeżdżają zarówno bardzo dobrze sytuowani na równi z osobami żyjącymi w Ukrainie bardzo skromnie. Wiele osób nie ma żadnego zabezpieczenia – ani finansowego, ani społecznego (znajomi lub rodzina w Polsce).

W dużej części są to osoby, które przyjeżdżają bez sprecyzowanego pomysłu „co dalej”, których główną motywacją jest ucieczka przed okropieństwami wojny. Wielu z nich do dnia dzisiejszego nie ma dokąd wracać – ich domy i mieszkania zostały zniszczone, lub znajdują się na terenach okupowanych przez Rosję.

„A tam, gdzie ja mieszkam, teraz nie ma ani prądu, ani gazu, ani wody. Nic nie ma. I domu nie ma. Tam, tam front. Tam gdzie ja mieszkam teraz front. I mieszkają w domu ukraińskich żołnierzy. Na prawym brzegu Dniepra, a z lewym Ruski. I je cały dzień biją, biją, biją to wszystko tam. Na ulicy trzech mieszkańców zostało. Długa, długa ulica i trzy mieszkańcy.” Osoby z niepełnosprawnościami powyżej 50 r.ż., Wrocław

Decyzja o wyjeździe w czasie wojny zwykle wiązała się z poczuciem rozdarcia pomiędzy obawami związanymi z wyjazdem z rodzinnych stron a grozą wojny. Nasi rozmówcy, w wielu wypadkach, podejmowali ją impulsywnie – poruszeni nagłym, bezpośrednim zagrożeniem działaniami wojennymi, przemęczeniu codzienną rutyną życia w miastach stale zagrożonych nalotami. Konieczność ciągłego przemieszczania się między mieszkaniem a schronem była szczególnie trudna dla rodzin osób z niepełnosprawnością ruchową, autystów, osób chorujących psychicznie. W wielu wypadkach mieszkania i budynki a nawet same miejsca schronienia nie były dostosowane architektonicznie.

„Od pierwszego dnia, kiedy się zaczęła wojna, jestem po operacji, miałam tę kulę i myślałam o tym, że jak będzie... Ja jestem z Lwowa, to jest blisko do Polski, ale właśnie myślałam o tym, jak będzie coś dalej, że będzie wojna i nie ma takiej... Mieszkamy na trzecim piętrze, nie ma windy i nie ma schronu, bo to takie stare domy jeszcze od 60-tych roku. I właśnie jechaliśmy w takim... autobusie rejestrowym od Lwowa, to my pierwszy dzień wojny.” Kraków 50+.

Stan osób z autyzmem oraz z chorobami psychicznymi gwałtownie się pogarszał pod wpływem stresu i lęku związanych z wojennym zagrożeniem.

„Kiedy zaczęła się wojna, to potrzeba była... Szybko reagować. Tak, szybko reagować. I... No, możliwe, że to jeszcze sprowokowało jakby... Rozstanie i to, że nie widział ojca. Bardzo stresował. (...) Także i wojna za głośna, tak? Jeszcze rozstawanie z tatą. No tak, tak. Tak, no to... Jak to... Tak wszystko należało. Było bardzo trudno to przyjąć, i mnie, i mu, więc niestety, tutaj jakby odbyło się takie stadium zaostrenia, powiedzmy tak.” Opiekunowie, którzy przyjechali z dziećmi do PL po 2022 r., Wrocław

„Straszne było. Dziecko od początku tak reagowało, bardzo stresowało się, bardzo, bardzo płakała, ale potem w ogóle nie spała, nie jadła, nic, niczego. Rozpoczęło się takie... ona, no, miała padaczkę i rozpoczęła się nie podaczka, ale takie jakieś, no, takie, no, oznaki takie, jak zamknęła oczy, tam... No i... No, powinniśmy byli jechać. Bardzo ciężko było, bo dziecko na wózku. Bardzo ciężka droga. Bardzo tam...
Opiekunowie, którzy przyjechali z dziećmi do PL po 2022 r., Wrocław

Do Polski podróżowano zarówno transportem zbiorowym, jak i prywatnym. Wyjazd z terytoriów okupowanych wiązał się z koniecznością opłacenia łapówek (ok. 500 \$ za osobę), co opóźniało możliwość opuszczenia tych terenów. Zgromadzenie tej kwoty opóźniało wyjazd.

Niezależnie od rodzaju transportu niektórzy mieli możliwość nieco lepiej przygotować się do wyjazdu – zabierając najpotrzebniejsze rzeczy, leki i dokumenty (w tym poświadczające niepełnosprawność), część wyjeżdżała „z torebką w rękę”, nie zabierając nawet leków.

Podróż transportem zbiorowym odbywała się często w okolicznościach bardzo dramatycznych, zwłaszcza w tzw. pociągach ewakuacyjnych. Niektóre z nich jechały zaciemnione (bez świateł, z zakazem korzystania z telefonów itp.), część nie była, nawet w minimalnym stopniu, przystosowana sanitarnie (brak toalet). Podróżni nie znali często dokładnej destynacji, do której podróżowali (np. wiedzieli, że jadą do Polski, ale nie w jaki region).

„My przyjechaliśmy... zaraz... pociąg poszedł do Chełma. A tam nasi wolontariusze, gdzie... My nie wiedzieliśmy gdzie jedziemy.
My w ogóle nie rozumieliśmy gdzie jedziemy. Gdzie odprawili, gdzie pojechali. To był po prostu ostatni... ewakuacyjny pojazd. I do nas mówili, że... Nie mówili nam gdzie my jedziemy.
I po prostu mówili, że nikomu nie mówić gdzie wy jedziecie. w którejś stronie i światło było też wyłączone, bo bardzo to było niebezpieczne I my po prostu nie wiedzieli gdzie my jedziemy.” Osoby z niepełnosprawnościami powyżej 50 r.ż.,
Kraków

IV.3 Przyczółki wsparcia w Polsce

Pierwsze informacje podróży uzyskiwali w **punktach informacyjnych na granicy**, lub **miejscach docelowych podróży** – jeśli dopiero tam była możliwość opuszczenia pociągów czy autobusów.

- Przyjeżdżający otrzymywali tam doraźną pomoc (posiłek, ubranie), informacje nt. możliwości znalezienia tymczasowego miejsca zakwaterowania.
- Uzyskiwano również pomoc medyczną.
- Rodziny OzN właśnie tam otrzymywały informacje nt. możliwości uzyskania wsparcia w zakresie specjalnych potrzeb (własnych lub bliskich).

„Kiedy zjechaliśmy, to był jakiś raj. Wolontariusze, dzieci, jedzenie, picie...” OzN 50+, Wrocław

W punktach informacyjnych spotkano także wolontariuszy z organizacji polskich, a czasem polsko-ukraińskich działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Część z rodzin uczestniczących w badaniu, do momentu jego realizacji pozostawała pod opieką poznanych wówczas asystentów/ wolontariuszy.

Bardzo istotna była obecność **tłumaczy i umiejętność wolontariuszy posługiwania się aplikacjami wspierającymi komunikację po ukraińsku** – przeważająca większość przyjezdnych nie posługiwała się swobodnie językiem polskim.

Na dalszym etapie **organizacje pomocowe** wysyłały **wolontariuszy – informatorów do punktów zakwaterowania**, żeby zbierać informacje nt. potrzeb przybyłych z Ukrainy oraz przekazać im wiedzę nt. poruszania się w procedurach i systemie wsparcia migrantów w Polsce. Wśród nich byli także przedstawiciele organizacji działających na rzecz osób z niepełnosprawnościami.

„Tak, tak, miały my asystenta. Którzy wszyscy nam pomogli z tym orzeczeniem o niepełnosprawność. Wszystko miały, wszystko, różne informacje, co, no, dostaliśmy. To było z tego, że znali my dziewczyny z Paczworku (organizacja pozarządowa).” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Kraków

Podobne wsparcie świadczyli także przedstawiciele samorządu – zwykle za pośrednictwem pracowników OPS.

„Było dużo informacji na początku w Krakowie. Na Tauron Arena był punkt, gdzie robiliśmy PESEL, gdzie był bank, konto bankowe, to wszystko. Właśnie tam na ten czas, w marcu.
- Fundacje też pomogły, pojawiły się, dziewczyny pomogły. W UNICEF dziewczyny przychodziły do nas i wypełniały ankiety.” Osoba z niepełnosprawnością 50+, Kraków

Dość szybko organizacje zaadoptowały na potrzeby migrantów **model wsparcia asystenckiego**. Polegał on na objęciu okresową opieką wybranych osób – dotyczyło to wsparcia językowego, w zakresie poruszania się po miejscu zamieszkania, dopełnienia formalności związanych z uzyskaniem statusu UKR i wszelkich innych potrzeb rodziny, w tym potrzeb związanych z niepełnosprawnością.

„Mieszkałam w hostelu na Wołoskiej i tam był społeczny pracownik. Była taka pani... Imię nie pamiętam, ale socjalny pracownik, która pomagała mieszkańcom”. OzN 50+, Warszawa

V Warunki bytowe osób z niepełnosprawnościami pochodzenia ukraińskiego w Polsce w świetle zrealizowanych w ramach projektu badań jakościowych

V.1 Warunki mieszkaniowe

Zakwaterowanie zbiorowe

Osoby, które przyjeżdżały transportem zbiorowym, nie miały większych środków finansowych ani zaplecza w postaci rodziny lub znajomych mieszkających przed wojną w Polsce wkraczały na ścieżkę **punktów zbiorowego zakwaterowania**.

Standard tych miejsc był bardzo zróżnicowany – od hal sportowych i szkół przystosowanych jako przejściowe miejsca noclegowe, po kilkugwiazdkowe hotele.

„U nas miesiąc nie pracował bojler. Na trzecim piętrze mieszkało 170 osób. I żeby się wymyć, to bardzo ciężko. Ludzie są bardzo źli. Wszyscy krzyczą. Niesamowite warunki u ludzi. Po prostu straszne warunki. Wokół okna nie odchodzą [nie otwierają się]. Moja córka chorowała miesiąc. U mnie też jest alergia. OzN, do 50 r.ż., Warszawa

Zdarzało się, że już w pierwszych punktach informacyjnych na terenie Polski przekierowywano osoby o specjalnych potrzebach do miejsc zakwaterowania lepiej dostosowanych do tych potrzeb. Dotyczyło to np. osób niewidomych, poruszających się na wózkach itp. Nieliczni, z objętych badaniem, migranci z niepełnosprawnościami byli kierowani do w pełni dostosowanych do potrzeb różnych niepełnosprawności ośrodków zamieszkania.

Wspólnym mianownikiem początków zamieszkania w Polsce była **zmiana**. Wiele osób kilkakrotnie przenosiło się z miejsca na miejsce. Czasem wynikało to z potrzeb osób z niepełnosprawnościami (np. przenoszono je do miejsc lepiej dostosowanych lub do większych ośrodków, gdzie miały lepszy dostęp do służby zdrowia i rehabilitacji/ szkoły). Czasem przeprowadzki były spowodowane zamykaniem się punktów zakwaterowania. **Niektóre rodziny z czasem się usamodzielniały** – za sprawą własnej operatywności (np. podjęcie pracy w Polsce), lub otrzymanego wsparcia (np. środki na wynajem mieszkania).

„Kiedy przyjechaliśmy do Krakowa, to z początku mieszkaliśmy w centrum dla uchodźców na 29 Listopada. Tam taki akademik. No a potem zaczęliśmy szukać mieszkania. Moja córka poszła do pracy.” OzN 50+, Kraków

Pewna grupa pozostaje nadal w punktach zbiorowego kwaterunku. Część z nich jest lepiej zorganizowana, a także zamieszkuje je grupa w większym stopniu nastawiona na współpracę na rzecz społeczności mieszkańców. **Część, to miejsca w których koegzystują osoby z bardzo różnych i skrajnych środowisk** (w tym także osoby z problemem alkoholowym i innymi problemami).

Pobyt w takich lokalach to dla wielu rodzin z osobami z niepełnosprawnością **duże wyzwanie**. Osoby chorujące psychicznie, z niepełnosprawnością intelektualną, padaczką, autyzmem czasem bardzo źle znoszą **sąsiedztwo** i sposób bycia **osób ze środowisk dysfunkcyjnych** (alkohol, przemoc fizyczna i werbalna itp.). Prowadzi to do pogorszenia się stanu zdrowia osób z niepełnosprawnościami oraz narastającego poczucia bezradności i lęku u opiekunów. Niestety dla rodzin składających się z dzieci z niepełnosprawnością w stopniu znacznym i matki lub babki (często także z ograniczoną sprawnością), nie ma obecnie alternatywy.

Zakwaterowanie indywidualne

Część rodzin mieszka w wynajmowanych, lub własnych mieszkaniach. Zwykle są to rodziny, które przyjechały do Polski przed wybuchem wojny, lub takie, w których przynajmniej jedna osoba dorosła pracuje w pełnym wymiarze czasu.

Jak już wspomniano, rodziny, które migrowały do Polski przed 2022 rokiem miały możliwość dużo lepszego przygotowania siebie i bliskich do przeprowadzki. Dość często miały już w Polsce jakieś zaplecze – wcześniejszą pracę, grupę znajomych, na której wsparcie mogły liczyć, pewną znajomość języka i lokalizacji, do której przyjeżdżano.

Te rodziny zwykle nadal funkcjonują pod wieloma względami samodzielnie jeśli chodzi o warunki bytowe, a wsparcia poszukują przede wszystkim ze względu na specjalne potrzeby swoich bliskich (dzieci, rzadziej starszych rodziców, którymi się opiekują). W zależności od wieku dziecka, rodzaju i stopnia niepełnosprawności podopiecznego, w rodzinach tych pracuje jedna, lub więcej osób dzieląc się opieką nad członkiem rodziny z niepełnosprawnością.

V.2 Poziom wykształcenia a praca w Polsce

W ukraińskich rodzinach OzN, które osiedliły się w Polsce po 2022 roku widoczny jest pełen przekrój zawodowy. Na profil zawodowy duży wpływ ma to, czy niepełnosprawność tych osób na charakter wrodzony, czy nabyty. Podobnie jak wśród Polaków, osoby z niepełnosprawnością nabytą oraz rodzice dzieci z niepełnosprawnością, są częściej lepiej wykształcone, pracowały w pełnym wymiarze czasu i w zawodach o wyższej pozycji społecznej (lekarze, architekci, informatycy, przedsiębiorcy itp.). Osoby z

niepełnosprawnością wrodzoną częściej mają niższy poziom wykształcenia, ich historia zawodowa jest krótsza, lub nie ma jej wcale.

Wśród opiekunów dzieci z niepełnosprawnościami wyróżnia się grupa matek społeczniczek, które aktywnie działały na rzecz systemowej poprawy swoich dzieci w Ukrainie lub w Polsce. Niektóre z nich, starając się zwiększyć szanse edukacyjne swoich dzieci, kształciły się z zakresu kształcenia specjalnego lub zdobywały kwalifikacje asystenckie (w Ukrainie i/lub za granicą). Pozwoliło im to chronić dzieci przed marginalizacją, wywalczyć możliwość podejmowania przez nie edukacji w Ukrainie w lepszych warunkach lub w ramach otwartego systemu edukacji. Te kompetencje są przez matki wykorzystywane także w Polsce, jednak głównie w sferze prywatnej (np. do wsparcia dzieci w ramach edukacji zdalnej itp.).

Dla opiekunów dzieci z niepełnosprawnością główną barierą wejścia na rynek pracy jest konieczność opieki, a nawet jeśli dziecko chodzi do szkoły, gotowość elastycznego reagowania na pojawiające się potrzeby dziecka.

Cyt.: „Ja mam zawód psychologa. Bardzo chcę pracować, ale nie mam takiej możliwości. Bo dziecko chodzi do szkoły na 8. I trzeba go odbierać o 13-14, tak. Bo nie wytrzyma, no, więcej czasu w szkole. No po prostu emocjonalnie nie ma tego, żeby on wysiedział na wszystkich lekcjach, tak?” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Wrocław

„Ja pracuję jako kurier ze swoim dzieckiem. Mama jest kurierem ze swoim dzieckiem, bo trzeba pracować. Bo przy szkole tylko cztery godziny. Przy szkole ma tylko cztery godziny dziennie, plus zajęcia i plus jeszcze wyjazdy, bo cały dzień schodzi. Dlatego z tego powodu nie może podjąć żadnej pracy.” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Warszawa

W części przypadków podjęcie przez matkę pracy w swoim zawodzie w Polsce wymaga nostryfikacji dyplomu, z czym wiążą się koszty przekraczające możliwości finansowe rodzin.

Ogólnie **osobom z niepełnosprawnościami z Ukrainy trudno jest podjąć pracę w Polsce**. Dużą barierą jest **brak znajomości języka**. **Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności** jest postrzegane przez Ukraińców **raczej jako bariera niż szansa na polskim rynku pracy**.

- Część badanych podejmuje pracę w szarej strefie – kobiety szyją, lepią pierogi itp. Dla mężczyzn, dla których podjęcie pracy fizycznej jest zbyt dużym obciążeniem, nawet ta oferta jest dużo mniejsza.
- Zdarza się, że, zwłaszcza kobiety podejmują się wolontariatu na rzecz pobratymców – jako tłumaczki, asystentki itp.

Wydaje się też, że wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami z Ukrainy koncentruje się wokół kwestii bytowych i rehabilitacji fizycznej. Zdecydowanie mniej informacji uzyskano w badaniu nt. działań na rzecz aktywizacji zawodowej tej grupy migrantów.

Jeśli chodzi o możliwość nabywania kompetencji zawodowych uzyskano informacje jedynie nt.:

- kursów przygotowujących do zawodu masażysty dla osób z dysfunkcją wzroku,
- kursów językowych (j. polski),
- podjęciu studiów na polskich uczelniach przez abiturientów.

V.3 Źródła utrzymania w Polsce

Zapewnienie bytu rodzinie to źródło dużego niepokoju dla migrantów. W rodzinach osób z niepełnosprawnościami tym większe im mniejsza jest rodzina i poważniejsza niepełnosprawność.

Rodziny, której osiedliły się w Polsce przed wybuchem wojny są zwykle w stanie samodzielnie zapewnić sobie środki utrzymania. Większym wyzwaniem są specjalne potrzeby związane z niepełnosprawnością dzieci (operacje, niezbędny sprzęt, specjalna rehabilitacja itp.). Na te ostatnie cele rodziny starają się pozyskiwać środki poprzez NGOs, zbiórki, odpisy podatkowe itp.

Osoby niepełnosprawne, które przyjechały po 2022 roku i ich rodziny, żyją na bardzo zróżnicowanym poziomie. Niektóre posiadają własne środki wystarczające na zaspokojenie potrzeb, inne polegają wyłącznie na wsparciu państwa i organizacji charytatywnych.

Duża część rodzin, które osiadły w Polsce to kobiety z niepełnosprawnymi dziećmi/ wnukami. Ich byt jest, w dużej mierze, uzależniony od tego czy mogą liczyć na wsparcie od innych członków rodziny. Jeśli nie można liczyć na wsparcie rodziny, możliwość usamodzielniania się w Polsce jest silnie skorelowana z:

- ograniczeniami wynikającymi z własnej niepełnosprawności – im większe, tym mniejsza szansa na podjęcie pracy;
- poziomem niesamodzielnności podopiecznego – im większa, tym mniejsza szansa na podjęcie pracy;
- dostępem do instytucji wsparcia dla niepełnosprawnego dziecka – im większa, tym większe szanse na usamodzielnienie się rodziny;
- gotowością do zrezygnowania ze świadczeń w Ukrainie, co jest jednym z warunków uzyskania renty w Polsce.

Znaczenie ma również posiadany poziom i profil wykształcenia i możliwość pracy zdalnej. Wśród rodzin z dziećmi, które przyjechały po wybuchu wojny są także samotne matki, które samodzielnie wychowywały dziecko z niepełnosprawnością już w Ukrainie. Niektóre z nich cały czas pracują, zwłaszcza jeśli posiadane kwalifikacje pozwalają im zdalnie kontynuować pracę u ukraińskiego pracodawcy (np. w branży informatycznej).

W przypadku rodzin OzN szczególnie trudnych jest kilka typów sytuacji, w których rodziny są zwykle skazane na pomoc państwa:

- Matka/ babka z dorosłymi podopiecznymi, zwłaszcza jeśli sama jest również osobą schorowaną (niesprawność narządu ruchu, niedosłuch, cukrzyca i inne). Bardzo trudno jest zapewnić opiekę dla niesamodzielnych, dorosłych podopiecznych. W praktyce w takich sytuacjach niezbędne jest stałe zaangażowanie jednego opiekuna w nadzór i codzienną opiekę.
- Rodzina wielopokoleniowa, w której niepełnosprawność dotyka zarówno dziecko, jaki i sędziwych rodziców. Wówczas na średnie pokolenie spada ciężar zapewnienia niezbędnej opieki dwóm pozostałym generacjom.

„Krótka o sobie w Ukrainie. Menadżerka, zanim syn poszedł do szkoły, czy zanim się urodził. Ja nie pracuję w Polsce, tak jak u mnie dwie niepełnosprawne. Ciężka bardzo babcia. Jak uchodzą wszystkie materialne środki, u mnie uchodzą na jej leczenie. I to jest bardzo ważne. I nie możemy ją podnieść. To nie jest tak proste. Dlatego ja nie pracuję. I dziecko nie chodzi do szkoły. Tutaj on uczy się online w szkole w Kijowie.”
Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022r., Kraków

- Rodzina z dziećmi, w której oboje rodzice są dotknięci niepełnosprawnością.
- Rodzina seniorów, którzy opiekują się dorosłymi dziećmi z głęboką niepełnosprawnością, wymagającymi ciągłego wsparcia.

Ich możliwości usamodzielnienia są znikome. Świadczenie 40+ stanowi dla tych rodzin podstawę egzystencji.

Zdarza się, że jeden z członków rodziny przebywającej w Polsce migruje dalej „na Zachód” np. do Kanady lub Niemiec, by utrzymać rodzinę i zaspokoić specjalne potrzeby wynikające z niepełnosprawności jej członków.

VI Potrzeby OzN obywateli Ukrainy i stopień ich zaspokojenia

VI.1 Potrzeby OzN

Potrzeby osób z niepełnosprawnościami są częściowo zbieżne bez względu na ich wiek i rodzaj niepełnosprawności.

POTRZEBY BYTOWE

Potrzeby bytowe są wspólne dla wszystkich:

- Mieć zabezpieczone stałe, bezpieczne (w tym dostosowane do specjalnych potrzeb), i oferujące minimum intymności miejsce do mieszkania;
- Mieć co jeść i w co się ubrać;
- Uzyskać dostępne dla migrantów i OzN świadczenia finansowe;
- Dysponować minimalnymi środkami pozwalającymi zaspokoić zindywidualizowane potrzeby (specjalna dieta, leki);
- W przypadku dorosłych: mieć możliwość usamodzielnienia się, w tym podjęcia pracy przynajmniej w częściowym wymiarze.

POTRZEBY ORGANIZACYJNE I PRAWNE

Dorośle OzN oraz opiekunowie

- Mieć możliwość i wsparcie w zakresie legalizacji pobytu (nadanie nr PESEL i statusu UKR);
- Uzyskać wiedzę i wsparcie w zakresie potwierdzenia specjalnego statusu/ uprawnień (orzeczenie);
- Uzyskanie pomocy przy poruszaniu się w systemie zdrowia i wsparcia dla OzN (informacje jak są one zorganizowane oraz pomoc przy umawianiu wizyt lekarskich ze względu na bariery językowe);
- Uzyskać wsparcie asystenta (np. osoby niewidome w celu przemieszczania się);
- Uzyskać pomoc w komunikacji z urzędami polskimi (np. trudno zrozumieć korespondencję urzędową z ZUS, czy zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności).

Opiekunowie:

- Uzyskać wsparcie wytchnieniowe;
- Uzyskać pomoc w ubezwłasnowolnieniu uzyskujących pełnoletniość niesamodzielnymi podopiecznych.

POTRZEBY ZDROWOTNE

- Dostać się do lekarza specjalisty;
- Uzyskać dostęp do niezbędnych leków i pomocy/ wyposażenia adekwatnego do posiadanej niepełnosprawności w obszarze zdrowia (wózek, gorset, aparat słuchowy);
- W przypadku osób potrzebujących intensywnej terapii/ leczenia ważne jest by mieszkać w dużym ośrodku, żeby mieć łatwiejszy dostęp do lekarza i szpitala (dializy, cukrzyca) oraz niezbędnej rehabilitacji dla siebie lub niepełnosprawnych członków rodziny;
- Uzyskać dostęp do niezbędnej dla utrzymywania maksymalnej sprawności i samodzielności rehabilitacji/ fizjoterapii;
- Dość często: uzyskać wsparcie psychologiczne/ terapeutyczne (częściej wymieniane i bardziej akceptowalne jako wsparcie dla dzieci niż dorosłych ze względu na postrzeganie tej potrzeby u dorosłych jako przejawu nieradzenia sobie).

POTRZEBY SPOŁECZNE

- Mieć możliwość integrowania się społecznego – ze społecznością migrancką oraz społecznością polską;
- Mieć możliwość uczenia się/ doskonalenia znajomości języka polskiego w mowie i piśmie.

POTRZEBY EDUKACYJNE

W przypadku dzieci:

- Mieć możliwość podjęcia nauki na adekwatnym do swoich potrzeb i możliwości poziomie i w odpowiednim systemie edukacji (przedszkole/ szkoła ogólnodostępna/ integracyjna/ specjalna);
- Uzyskać dostęp do pomocy edukacyjnych (specjalne oprogramowanie, laptop/ tablet itp.).

W przypadku dorosłych:

- Mieć możliwość podjęcia nauki zawodu/ przystąpienia do szkoleń wspierających odnalezienie się na polskim rynku pracy.

VI.2 Stopień zaspokojenia potrzeb

POTRZEBY BYTOWE

Najważniejsze obecnie potrzeby bytowe to **zakwaterowanie i środki na życie**. Większość przyjezdnych ocenia koszty najmu mieszkania w Polsce jako bardzo wysokie i trudne do zabezpieczenia, zwłaszcza, że z pierwszym czynszem trzeba zwykle wpłacić kaucję. Dlatego ogromnym źródłem niepokoju była, w momencie realizacji badania, perspektywa zakończenia wsparcia 40+ z końcem czerwca 2024 r.

„Ale przeżywamy za to, co będzie z nami, kiedy 40 plus skończy się i to będzie dla nas masakra i koniec”. Kraków 50+

Uzyskanie powitalnego wsparcia finansowego (300+ na osobę) oraz 500 (obecnie 800+) na dziecko nie nastręczało zbyt wielu trudności. Inne świadczenia ocenia się jako mniej dostępne. Pierwszą barierą jest dostęp do wiedzy nt. środków, kolejną oczekiwanie na potwierdzenie uprawnień (uzyskanie orzeczenia). Zdarza się, że rodziny, które nie znalazły się w kręgu oddziaływania NGOs dowiadywały się o możliwości uzyskania wsparcia finansowego z MOPS dopiero pod koniec 2023 roku (!).

Dużym problem jest także **wejście na rynek pracy**. Bardzo duża część OzN i opiekunów nie może podjąć pracy. Składają się na to:

- Niewystarczająca znajomość języka polskiego;
- Problemy zdrowotne uniemożliwiające podjęcie pracy pełnoetatowej, zwłaszcza fizycznej;
- Konieczność opieki nad bliską osobą niepełnosprawną (w przypadku dzieci często wiąże się to z koniecznością bycia stale dyspozycyjnym, nawet jeśli dziecko uczęszcza do szkoły); Wiele matek, na których spoczywa główny ciężar codziennej opieki nad dzieckiem jest przytłoczonych koniecznością całkowitego podporządkowania swojego życia tym obowiązkom i chciałyby podjąć pracę.

„Cały czas sobie marzę o tym, że może ona wyrośnie, pójdzie do szkoły, ja choć z pół dnia mogę pracować, no póki co tak nie jest, bo jak mówiła inna pani, cały czas czekasz na ten dzwoneczek przed szkołą. Poproszę odebrać wasze dziecko, bo coś z nim nie gra. Tak. I poszłaś uczyć się tu do policealnej szkoły, żeby dostać zawód technika masażysty, żeby móc pracować po godzinie gdzieś. Ale ostatnim czasem dla dziewczynek ze statusem UKR zrobili płatne te nauczania.” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Wrocław

POTRZEBY ORGANIZACYJNE I PRAWNE OzN

W zakresie wspólnych potrzeb organizacyjnych i prawnych obserwujemy **wiele deficytów**. Poza wsparciem w zakresie uregulowania statusu i nadania nr PESEL większość potrzeb pozostaje niezaspokojonych o ile migranci nie trafią pod opiekę NGO. Nawet wówczas uzyskują zwykle wsparcie w zakresie procesu komunikowania się z urzędami, rzadziej jeśli chodzi o orzecznictwo o niepełnosprawności. A nawet jeśli NGO pomagają w wypełnieniu niezbędnej dokumentacji, nie zawsze posiadają wiedzę np. dotyczącą tego jaką część dokumentacji medycznej tłumaczyć na język polski lub jak odpowiadać na korespondencję urzędową by przyspieszyć przebieg sprawy.

„Jeszcze myślę, że bardzo by potrzebne było, bo kiedyś mówiła ta Pani z organizacji, że my wszyscy jesteśmy osoby z niepełnosprawnością i kiedy mamy jakieś takie prawnicze pytania, to bardzo ciężko jest, Kiedy przychodzą jakieś listy z MOPS-u, ZUS-u, to bardzo ciężko, bo tłumaczy wszystko. Niedobrze tłumaczycie właśnie. I Ty sobie sam... Tak, tak, tak. I właśnie to by bardzo było dobrze, żeby był prawnik, który dobrze się zna na tej systemie dla osób z niepełnosprawnością. I to jest bardzo ważne pytanie, bo naprawdę nie raz rozmawialiśmy o tym wszystkim. Bo nie znamy tego, tego, tego. Dobrze napisali to, to i to wszystko. Bo my od początku wojny jesteśmy w Polsce i praktycznie do MOPS przyszli w końcu 2023 roku.” OzN 50+, Kraków

Najtrudniej jest uzyskać wsparcie w zakresie poruszania się po systemie NFZ.

POTRZEBY ORGANIZACYJNE I PRAWNE OPIEKUNÓW

Niezaopiekowanym obszarem jest możliwość uzyskania **wsparcia wytchnieniowego**.

Większość opiekunów nie posiada wiedzy nt. takiej możliwości, podczas gdy potrzeby w tym zakresie są wyraźnie widoczne. Często nie wiedzą o niej nawet opiekunowie OzN, którzy osiedlili się w Polsce przed 2022 rokiem, mimo, że jest to ogólnie lepiej orientująca się w polskim systemie wsparcia grupa.

„Dla nas bardzo by ważna była taka pomoc jakiejś takiej pani, na którą można było, na przykład, kiedy tutaj mieszkamy, jakiejś takiej opieki na dwie godzinki, jakiś weekend, żeby można było zostawić Emilkę i wyjść. Ja nie wiem, czy to mogę o tym mówić, żeby wyjść z mężem, bo jesteśmy jeszcze partnerami z mężem i nie tylko rodzicami”.

Opiekunowie, przyjechali do PL przed wojną, Kraków

„No na przykład ja potrzebuję takiego może opiekuna, który by mógł przychodzić do mnie. I jakoś może godzinę, dwie godziny być, żeby ja mogła po prostu odpocząć. Nie, nie, nie, dam ci telefon.” Opiekunowie, przyjechali do PL po wojnie, Wrocław

Drugą ogromnie ważną dla opiekunów potrzebą jest **pomoc przy ustanowieniu ubezwłasnowolnienia uzyskujących pełnoletniość OzN**. Dotyczy to zarówno samego przebiegu procedury jak i usprawnienia jej przebiegu. Zdarza się, że postępowania w tej sprawie ciągną się przez kilka lat, w czasie których niesamodzielne dziecko uzyskuje pełnoletniość, co komplikuje lub uniemożliwia podejmowanie pewnych dotyczących go decyzji.

„Teraz jeszcze w trakcie jesteśmy już trzeci rok w trakcie ubezwłasnowolnienia w sądzie, no i już to... Kiedy dziecko jeszcze spełni 18 lat, nie potrafi sama podpisywać, a w wielu przypadkach to jest potrzebne, to niestety trzeba liczyć dwie sposoby spełnienia, żeby my występowali jako opiekuny prawne oficjalnie.” Opiekunowie, przyjechali do PL przed wojną, Kraków

POTRZEBY ZDROWOTNE

Dla migrantów szalenie trudnym wyzwaniem jest **poruszanie się po polskim systemie zdrowia**. Problemem jest brak wiedzy nt. tego **jak system ten jest zorganizowany**, a następnie **znalezienie możliwie bliskich wolnych terminów i nawigowanie po przychodniach** w okolicach miejsca zamieszkania (co często oznacza konieczność przemieszczania się po obszarze dużego miasta i jego okolic).

Wiążą się z tym trudności praktyczne takie jak: znalezienie przychodni oferujących poszukiwany typ konsultacji, skontaktowanie się z nimi (np. telefoniczne) i umówienie terminów – chodzi o możliwości dodzwonienia się i rozmowy z personelem przychodni. Wreszcie **dotarcie do przychodni** na umówione wizyty, co ze względu na **duże rozproszenie placówek** i nieznajomość komunikacji miejskiej i podmiejskiej oraz problemy z przemieszczaniem się u osób starszych lub/i z ograniczeniami sprawności narządu ruchu.

Problemy te rzutują nie tylko na bieżący stan zdrowia migrantów, lecz mają także wpływ na możliwość sfinalizowania procedur – np. uzyskanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności.

Dostęp do specjalistów

Zaspokojenie potrzeb zdrowotnych OzN z Ukrainy **w ramach systemu NFZ jest bardzo trudne**. Przyczyny tych problemów są w przypadku przyjezdnych takie same jak te, które dotyczą obywateli: zbyt małe finansowanie świadczeń, deficyt kadr a w konsekwencji ilość konsultacji i dostępność badań nieadekwatna do potrzeb.

Podobna, jak w przypadku polskich obywateli, jest także odpowiedź na te problemy: **korzystanie z rynku komercyjnego**. Wielu migrantów nie ma możliwości samodzielnego sfinansowania prywatnej opieki medycznej. Część z nich ma możliwość skorzystania z finansowania oferowanego przez NGO w ramach prowadzonych przez organizacje programów wsparcia.

Osoby nie objęte taką pomocą są zmuszone czekać na dostępność terminów w ramach publicznego systemu zdrowia. Dla wielu osób, zwłaszcza po 50 r.ż. jest to duży dyskomfort i źródło niepokoju. Zwłaszcza, że w ukraińskim systemie, jak deklarują, w przypadku chorób przewlekłych, dostęp do regularnej opieki specjalistów (np. diabetolog) i badań kontrolnych był dużo lepszy.

Dostęp do leków

Kolejny problem to konieczność **sfinansowania leczenia**. Koszty niezbędnych leków są dla wielu z przybywających do Polski OzN bardzo wysokie. Dlatego część z nich próbuje sprowadzać medykamenty z Ukrainy. Jeśli nie ma takiej możliwości poszukują dofinansowania w Polsce – niektórzy uzyskiwali zapomogi na ten cel z MOPS, inni byli beneficjami prywatnych inicjatyw lub programów obejmujących dofinansowanie wydatków na leczenie prowadzonych przez NGOs.

Sprzęt rehabilitacyjny

Olbrzymim wyzwaniem jest zaspokojenie potrzeb dotyczących dostępu do wyposażenia/sprzętu adekwatnie do specjalnych potrzeb.

Wydaje się, że **w największym stopniu zaspokajane są tu potrzeby dzieci i młodzieży**. Zwłaszcza w rodzinach, które są ekonomicznie samodzielne, rodzice dokładają wszelkich starań by zakupić sprzęt, który pozwoli usprawniać i lepiej funkcjonować ich dzieciom na co dzień.

- Rodzice, którzy przyjechali do Polski przed wybuchem pełnoskalowej wojny, są zwykle bardziej sprawni w korzystaniu z możliwości dofinansowania tego wyposażenia. Wiedzą i występują o dofinansowania z PFRON, korzystają ze zbiorów w swoich społecznościach (np. znajomi, współpracownicy, wspólnota religijna itp.).
- Rodziny, które przyjechały po 2022 roku rzadziej są w tym zakresie tak sprawne. Wynika to najczęściej z mniejszego obycia z polskim systemem wsparcia. Zdarzało się jednak, że w tej grupie korzystano np. z zapomogi z MOPS na zakup ortez (o wartości 7 tys. zł). Są to jednak rzadkie przypadki.

Dorośli z niepełnosprawnością są pod tym względem gorzej zaopiekowani. Zwłaszcza, jeśli nie mają wsparcia opiekuna osadzonego w polskich realiach (np. pełnoletnie dzieci, które pracują w Polsce). Potrzeby tych osób częściej pozostają niezaspokojone, lub niezaspokojone w pełni (np. jeśli chodzi o aparaty słuchowe itp.). Tym niemniej wielu podopiecznych NGOs skorzystało ze wsparcia tych organizacji, które pośredniczyły w przekazaniu sfinansowanego przez zagranicznych darczyńców wyposażenia (np. diaspora ukraińska w Kanadzie), lub posiadają środki na sfinansowanie takich potrzeb w ramach prowadzonych programów wsparcia.

Co charakterystyczne, część potrzebujących nie ujawnia potrzeb z tego obszaru (np. w trakcie badania jedna z pań na wózku wspomniała, że potrzebuje również gorsetu stabilizującego, o czym nie informowała wcześniej asystentki z NGO, która mogłoby jej w uzyskaniu gorsetu pomóc). Być może wynika to z tego, że beneficjenci otrzymują w ramach programów wsparcie materialne przekraczające ich oczekiwania i bywa dla nich niezręczne proszenie o więcej, lub po prostu nie wiedzą, że o pewne rzeczy w ogóle mogą prosić.

Dostęp do rehabilitacji

Spośród potrzeb z zakresu zdrowia **studnią bez dna** zarówno dla dzieci jak dorosłych jest rehabilitacja, fizjoterapia i dostęp do ogólnorozwojowych aktywności fizycznych typu basen. Bardzo wiele osób potrzebuje stałego dostępu do świadczeń tego typu. Zaspokojenie tych potrzeb w ramach NFZ nie jest możliwe, ani wystarczające – terminy są zbyt odległe, a liczba przyznawanych zabiegów nieadekwatna do zapotrzebowania.

Rodzice – niezależnie od tego w jakim okresie przyjechali do Polski, wkładają dużo wysiłku w pracę własną z dziećmi. Panuje jednak zgoda, że to za mało – dzieci, zwłaszcza starsze, nie chcą ćwiczyć z rodzicami, rodzice – w większości bez przygotowania profesjonalnego nie zastąpią pod tym względem profesjonalistów.

Dlatego wśród dzieci i dorosłych jest ogromne zainteresowanie wszelkimi możliwościami dostępu do usług z tego zakresu.

Turnusy rehabilitacyjne

Wiedza nt. turnusów rehabilitacyjnych jest niewielka. A nawet jeśli migranci (zwłaszcza dorośli) do niej docierają, napotykają na kolejną trudność jaką jest przejście przez formalności związane z doprowadzeniem do wyjazdu (dotarcie do informacji jak wybrać ośrodek, jak przejść przez cały proces).

Pomoc psychologiczna

Pomoc psychologiczna jest rzadziej przez migrantów, wskazywana jako ważna potrzeba. Częściej mówi się o niej w odniesieniu do dzieci niż dorosłych, a wśród dorosłych raczej w odniesieniu do osób chorujących psychicznie, czasem weteranów wojennych.

Wydaje się, że pomoc psychologiczna jest postrzegana przez interesującą nas grupę jako wyraz pewnej słabości, lub potrzeba o charakterze bardzo osobistym, o której niechętnie rozmawia się publicznie. Stąd można wnioskować, że mimo mniejszego zainteresowania deklaratywnego jest ona ważna, ale też jest obszarem wymagającym odczarowania (normalizacji).

POTRZEBY SPOŁECZNE

Integracja

Potrzeba integracji społecznej jest szczególnie często podnoszona przez osoby, które przyjechały do Polski po 2022 roku. Ważnym czynnikiem jest tu nauka i doskonalenie umiejętności posługiwania się językiem polskim. Znajomość języka jest warunkiem zwiększania się samodzielności – zarówno w codziennym funkcjonowaniu (rozmowa z sąsiadami, zakupy, wizyta u lekarza), jak i w zakresie możliwości podjęcia nauki (także nauki zawodu), oraz pracy. Zgłaszano zapotrzebowanie na uczestnictwo w spotkaniach konwersacyjnych w języku polskim. Wydaje się, że tego rodzaju aktywności mają pewną tradycję w społeczności ukraińskiej osiadłej w Polsce. Osoby, które osiedliły się tu w latach poprzedzających wybuch wojny, także wskazywały je jako sposób doskonalenia umiejętności posługiwania się językiem polskim.

Ważna jest również integracja w kręgach rówieśniczych. Wspominają o tym zwłaszcza niepracujące osoby starsze, które mają mniej okazji do kontaktów społecznych. Istotną dla nich rolę spełniają lokalne kluby seniora.

Ważne jest także zapewnianie forum do kontaktów w społeczności migranckiej, oraz w społeczności Ukraińców z niepełnosprawnościami. Spotkania w ramach badania okazywały się dla części uczestników okazją do uzyskania informacji nt. możliwości poprawy swojej sytuacji bytowej, zdrowotnej itp.

POTRZEBY EDUKACYJNE

Sytuacja ukraińskich dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością

Dostęp ukraińskich dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami do polskiego systemu edukacji jest ograniczony. Dotyczy to zwłaszcza możliwości kształcenia integracyjnego i specjalnego. Główną barierą jest **niewystarczająca liczba miejsc** w szkołach i oddziałach tego typu.

„Szkoły nie możemy znaleźć. Sytuacja taka, że ja chcę do pracy, a córka z synem w domu. Wnuk chce do szkoły, a nie ja. Najpierw on uczy się w takim stanie adaptacyjnym, teraz już lepiej. Potrzebna szkoła integracyjna, ale też mała, żeby mniej osób było. Trudno to znaleźć.” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Kraków
„Tak kolejki w takich przedszkolach specjalnych to 7-14 dzieci na miejsce., dlatego było trudno znaleźć takie przedszkole, gdzie by oni mogli” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Warszawa

Zdarza się również, że na rodziców wywierane są **naciski by odraczali rozpoczęcie** przez dziecko **edukacji lub zmienili placówkę** – z przedszkola na szkołę, ze względu na brak miejsc.

„Ciężko było znaleźć miejsce w przedszkolu. Przy szkole integracyjnej w specjalnym nie było miejsca, w integracyjnym w jednym tylko znalazłem, nie mieliśmy tam jeszcze takiego pomocnika, jaki by miał zajmować się, ona cały czas była to chora, to coś innego, dlatego poprosili nas żeby my przynieśli do szkoły. Jest taka możliwość w Polsce, więc można zostawić dziecko do 9 lat, ale przy szkołach... Odroczyć. Odroczyć, tak.” Opiekunowie, przyjechali po 2022, Wrocław

W przypadku edukacji włączającej i integracyjnej nakłada się na to dodatkowo **bariera językowa** – mimo, że duża część dzieci w normie intelektualnej dość szybko uczy się mówić po polsku, **brakuje nauczycieli wspomagających ukraińskojęzycznych**.

Zdarzają się też sytuacje, że **szkoły nie są dostosowane architektonicznie**, co uniemożliwia podjęcie dziecku nauki, nawet jeśli pozostałe potrzeby mogłyby być w niej zaspokojone. Bywa, że by dziecko mogło podjąć naukę, konieczna jest przeprowadzka rodziny do innej dzielnicy lub miejscowości.

„Duży problem, że nie mogliśmy znaleźć szkoły. Dwa i pół roku szukałam i nie mają miejsc, nie mają warunków, bo on musi być na wózku. Cały dzień nie potrafi być na nogach. I dlatego większość integracyjnych szkół od razu, no, nie możemy do nich dochodzić, bo nie mają warunków dla wózków. I dla nas ilość integracyjnych szkół od razu mniej. I dwa i pół lata szukaliśmy i wreszcie znalazłam. Za dużo dla tego zrobiłam, ale to już nie w Krakowie.” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Kraków

„Do szkoły pół godziny jechać zwykłym busem, a jeśli specjalnym, to tam 10 minut. Zmieniliśmy mieszkanie, żeby być bliżej do szkoły. Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Warszawa

Zwykle **sytuacja dzieci** z rodzin, które **osiedliły się w Polsce przed 2022 rokiem jest lepsza**, jeśli chodzi o dostęp do edukacji, ale droga do tego była zwykle trudna. Samo uzyskanie uprawnienia – tj. orzeczenia o potrzebie specjalnego kształcenia bywało bardzo skomplikowane. Zaznajomienie się z systemem i zgromadzenie odpowiedniej dokumentacji jest procesem długotrwałym i mocno angażującym. Zdarzają się trudności ze znalezieniem terapeuty, który może postawić diagnozę.

„Na początku otrzymaliśmy kartę pobytu i już na tej karcie pobytu musieliśmy zbadać Emilkę. Już kiedy Emilka miała 5,5 to trzeba było przejść przez badania i bardzo długo szukaliśmy psychoterapeuty, który mógł dać takie. Iwan zadzwonił, to tak trwało bardzo długo, do chyba 25 tych specjalistów i nikt nie potrafił tego zrobić. (...) No to Iwan czytał, chodził do urzędu, pani wytłumaczyła to wszystko. Mieliśmy takie jakieś... No jasne, dlatego trzeba było szybko, szybko uczyć się języka, no to Iwan troszeczkę miał czasu, żeby to jakoś potrafić wytłumaczyć, co on potrzebuje. I może dzięki temu, że tak nie byliśmy wszyscy razem tutaj od początku, to Iwan troszeczkę miał czasu, ale

to naprawdę trwało tak kawałek czasu.” Opiekunowie, przyjechali do PL przed 2022, Kraków

W przypadku dzieci, u których diagnoza była stawiana dopiero w Polsce, proces ten opóźniały czasem wątpliwości nauczycieli i terapeutów co do tego na ile obserwowane u dziecka dysfunkcje są efektem stresu związanego z adaptacją w nowym środowisku i kraju, a na ile np. autyzmem.

Zdarza się też, że rodzice napotykali **problem ze znalezieniem placówki** ogólnodostępnej lub nawet integracyjnej, **która zgodzi się przyjąć dziecko z określoną diagnozą** (dot. zwłaszcza autystów).

Rodziny, którym udało się wejść w system i znaleźć dziecku odpowiednią szkołę, zwłaszcza szkołę specjalną, są **bardzo zadowolone ze sposobu pracy w polskich placówkach**. Ocenia się, że młodzi niepełnosprawni są dobrze zaopiekowani, doceniana jest praca specjalistów. Rodziny widzą efekty z obszaru usamodzielniania się i integracji społecznej, bardzo cenią sobie również dostępną w szkołach rehabilitację.

W najtrudniejszej sytuacji są rodziny, których **podopieczni mają dodatkowe potrzeby wykraczające poza ofertę szkoły**, które angażują członków rodzin. Mowa tu np. o **specjalnych dietach**, co wiąże się z koniecznością dostarczania do szkoły posiłków przez członków rodziny.

Nietypowe zachowania lub nadpobudliwość dzieci bywa przyczyną ciągłego wzywania opiekunów do odebrania dziecka ze szkoły/ przedszkola, ponieważ personel nie radzi sobie z tego typu sytuacjami.

„Nauczyciel mówił, że ja nie mogę jednego ucznia. On nie mógł, on machał rękoma, on głośno mówił. Z zachowaniem było bardzo ciężko. Chodził, krzyczał. No i kiedy, no, możliwe ten pan dyrektor, no, wypatrzeć, że o 8 przyszła, a o 9 już odebrała, i dzień dobry, i do widzenia za godzinę.” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Wrocław

Wszystkie te komplikacje sprawiają, że **w rodzinach dzieci niepełnosprawnych** zwykle **jedno z rodziców nie może podjąć pracy** innej niż zdalna lub dorywcza, ponieważ liczba nieoczekiwanych sytuacji jest nie do przewidzenia i **trzeba być stale w gotowości do reagowania**.

Edukacja dorosłych

Jeśli chodzi o dorosłych, główną potrzebą związaną z potrzebami życia codziennego oraz możliwością podjęcia pracy jest nauka języka polskiego w mowie i piśmie.

Niektóre osoby poszukują także możliwości przekwalifikowania się lub nabycia umiejętności, które pozwolą wejść na polski rynek pracy. W badanej populacji najczęściej poszukiwane były kompetencje masażysty. Mówiły o tym osoby niewidome. Pojawiła się tu potrzeba uzyskania dostępu do modeli manualnych wspierających naukę anatomii.

VII Dalsze plany uchodźców

Nastawienie do możliwości stałego zamieszkania w Polsce jest zróżnicowane.

Osoby o polskich korzeniach są zwykle bardziej nastawione na pozostanie w Polsce.

Zwłaszcza, jeśli mają oparcie w osiadłych już w naszym kraju członkach rodziny.

„W 2017 roku tutaj przyszedłem do Polski na stałe, bo mam rodziny polskie. Dlatego ja tu na stałe w Polsce. Bo moja mama tu i moja żona tu. Nie chcę wracać do Ukrainy. I postanowiłem tutaj w Polsce i pracuję.” OzN do 50 r.ż., Wrocław

Duża część **starszych dorosłych i seniorów chciałaby wrócić** do Ukrainy po zakończeniu wojny. Ludzie tęsknią za swoim życiem, znajomymi, swojskim otoczeniem, brakiem bariery językowej i poczuciem bycia u siebie.

„Tam wojna. Gdy nie będzie wojny, to pojedziemy.” OzN 50+, Wrocław
Chcemy wracać, no, powrócić. Ale póki co, to nie ma sensu. Na razie nie. Bardzo chciałbym wrócić, bo tutaj naprawdę jest trudno. Czasem są konflikty w hostelu. Teraz ktoś kradnie leki u mamy. I to bardzo mnie stresuje. No i dlatego chciałbym wrócić do domu, bo tam jest wszystko...” OzN 50+, Kraków

Mniej powszechnie, lecz taką postawę obserwujemy także u młodszych dorosłych i opiekunów. Szczególnie tych, których możliwości usamodzielnienia w Polsce są bardzo ograniczone (np. ze względu na konieczność ciągłej opieki nad niepełnosprawnym członkiem rodziny).

„Już dwa lata nie widziałam ani mojego partnera, ani swoich rodziców po prostu. Dwa lata. Moja babcia już zmarła w ten czas. Ja nie widziałam, nie mogłam spotkać się. Ja powiem tak, że my nie mieli dzieci, to żadna z nas nie pojechała do innego kraju. Bo mam w Ukrainie swoje mieszkanie, swój samochód, swoją pracę, swoich rodziców, swoje koleżanki. Mam swoje. I tam były urodzone, i tam jest nasz kraj. I żadna z nas, jakby nie miała dziecka, nie pojechałaby do innego kraju.” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Wrocław

Bardzo młodzi ludzie (ok. 20-30), sprawni intelektualnie, którzy podjęli w Polsce naukę, dość dobrze mówią po polsku i **widzą dla siebie perspektywę usamodzielnienia** się są nastawieni na **pozostanie w Polsce**. Widzą tu dla siebie bardziej atrakcyjne perspektywy wchodzenia w samodzielne życie. Nie bez znaczenia jest także dostęp do bardziej nowoczesnych technik medycznych i szerszej oferty rehabilitacyjnej niż w Ukrainie.

„Moja sytuacja jest taka, że nie ma gdzie wracać. Powiem tak szczerze. Moje plany to wstąpić na studia i zostać w Polsce, studiować dalej, jakoś się rozwijać, bo życie płynie. Tak samo mam rozwijać, nie stawiać na inne miejsca po prostu. Całe życie się

„człowiek uczy i ja z tego korzystam. I przez to zacząłem się uczyć języków.” OzN do 50 lat, Kraków

„Plany... Chciałabym bardzo zostać w Polsce, ponieważ... Ostatnia diagnoza jest genetyczna i w Ukrainie nie ma leczenia dla tego, a w Polsce jest. I bardzo chciałabym oczywiście zostać, ale to też powinna być praca, powinno być mieszkanie.” OzN do 50 lat, Warszawa

Większość opiekunów dzieci – niezależnie od tego czy przyjechali do Polski przed czy po wybuchu wojny, jest **nastawionych na pozostanie w Polsce**. Ich główną motywacją jest zwiększanie szans rehabilitacyjnych, edukacyjnych i poprawa sytuacji bytowej dzieci z niepełnosprawnością.

„Chcę tu zostać, bo w Ukrainie niemożliwe jest po prostu jeździć z dzieckiem na wózku. Nie ma takich autobusów, windy w metro. Nie ma takiej rehabilitacji.”
Opiekunowie, przyjechali do PL przed 2022, Warszawa

Ma tu także **znaczenie lepsze społeczne nastawienie do niepełnosprawności**, jakie migranci obserwują **w Polsce** w porównaniu z krajem ojczystym. Panuje zgoda co do tego, że w Ukrainie widoczna niepełnosprawność bywa powodem izolacji społecznej i naznaczenia dla całych rodzin – zwłaszcza w mniejszych miejscowościach.

„W Ukrainie to było bardzo wyczuwane, z nami nie rozmawiali sąsiedzi, jak tylko zobaczyły, że ma dziecko różniące się od innych dzieci. Po prostu na ulicy wszyscy ci próbowali opowiedzieć, jak wychowywać twoje dziecko. (...) A tutaj tego nie ma, społeczeństwo normalnie sprzyja. Dziecko biega, ja nie wstaję za nim. Dwa razy jakiś chłopak, po prostu jeden raz znajdował się na rowerze, chłopczyzna, dogoniła moje dziecko, żeby (...) jakoś się z nim komunikować, żeby on poczekał.” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Warszawa

Dla części osób **ogromnym problem są warunki bytowe** – w tym mieszkaniowe i brak perspektyw na poprawę sytuacji pod tym względem.

„Ja w ogóle teraz niczego nie widzę, a tylko te problemy z mieszkaniem. Bo 30-go czerwca nas odtąd poproszą. I wszystkie internaty będą zamknięte na końcu czerwca. Jeszcze mamy na Grochowej jeden internat. Teraz tam mieszka 20 osób w pokoju. To po prostu masakra. Ja nie mogę z takim dzieckiem mieszkać. To będzie masakra. W jednym pokoju?” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Wrocław

Druga kwestia to **trudności na rynku pracy**, wynikające nie tylko z braku kwalifikacji, lecz przede wszystkim z niewystarczającej znajomości języków (zwłaszcza polskiego).

Problemy te stanowią dla rodzin OzN **ogromne obciążenie psychiczne**, zwłaszcza, jeśli rodziny pochodzą z terenów obecnie okupowanych lub położonych na linii frontu. Osoby te żyją pod ogromną presją i w niepokoju dotyczącym bytu ich rodzin.

VIII Wsparcie oferowane obywatelom Ukrainy

VIII.1 Podstawowa pomoc dla obywateli Ukrainy przybywających do Polski

W konsekwencji wybuchu pełnoskalowego konfliktu w Ukrainie i w związku z falą uchodźców z tego kraju, Polska w krótkim czasie uruchomiła wsparcie na poziomie krajowym i samorządowym, jak też prowadzonym przez organizacje pozarządowe.

Powstał Fundusz Pomocy dla Ukrainy, który miał zapewnić środki na finansowanie i dofinansowanie działań pomocowych dla osób dotkniętych konfliktem, między innymi na:

- wypłatę świadczeń rodzinnych, wychowawczych i z pomocy społecznej dla uchodźców z Ukrainy,
- opiekę medyczną, sprzęt i produkty lecznicze,
- zapewnienie obsługi punktów recepcyjnych,
- możliwość przejazdów środkami transportu publicznego,
- wsparcie jednostek samorządu terytorialnego w zapewnieniu miejsca dla dzieci i młodzieży z Ukrainy w przedszkolach oraz szkołach¹⁵.

Rząd uruchomił infolinie oraz strony internetowe, na których można było znaleźć stale uaktualniane, dość szczegółowe informacje na temat wsparcia dla obywateli Ukrainy. Na portalu pomagamukrainie.gov.pl można było wyszukać konkretne inicjatywy według rodzaju wsparcia, zakresu terytorialnego, oferowanego zarówno przez instytucje publiczne, NGO, jak też firmy czy osoby prywatne¹⁶. Większe ośrodki miejskie rozpoczęły kompleksowe działania na rzecz obywateli z Ukrainy. Jako przykład można podać działalność Centrum Wielokulturowego w Krakowie, inicjatywę Gdańsk Pomaga Ukrainie czy Centrum Pomocy Szczecin Ukrainie.

VIII.2 Wsparcie systemowe

Na terenie każdego z województw utworzono punkty recepcyjne, które miały zapewnić uchodźcom podstawową opiekę medyczną, wyżywienie oraz zakwaterowanie. W punktach udzielano informacji na temat możliwości pobytu w Polsce i związanych z tym procedur oraz koniecznych dalszych kroków. Z drugiej strony badano tam aktualne potrzeby Ukraińców i Ukrainek odnośnie dalszego rodzaju wsparcia. Najwięcej punktów znalazło się na terenie województw sąsiadujących z Ukrainą – w województwie lubelskim (10 punktów) i podkarpackim (6 punktów).

¹⁵ <https://www.gov.pl/web/premier/fundusz-pomocy-dla-ukrainy>

¹⁶ <https://pomagamukrainie.gov.pl>

Do systemu wsparcia formalnego przybyłych z Ukrainy osób z niepełnosprawnościami zaliczyć należy instytucje systemu pomocy społecznej, które udzielają wsparcia wszystkim OzN, a więc centra pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej i domy pomocy społecznej. Rozmieszczenie tych podmiotów w województwach zawiera Tabela 8. Wszystkie te instytucje zostały objęte badaniem.

Tabela 8. Instytucje systemu pomocy i opieki społecznej objęte badaniem w podziale na województwa

Województwo	Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie	Miejskie Ośrodki Pomocy Rodzinie	Ośrodki Pomocy Społecznej	Domy Pomocy Społecznej	Punkty recepcyjne
Dolnośląskie	26	4	165	65	2
Kujawsko-Pomorskie	19	4	140	49	2
Lubelskie	20	4	209	47	10
Lubuskie	12	2	80	23	1
Łódzkie	21	3	174	66	1
Małopolskie	19	3	179	96	3
Mazowieckie	37	5	327	106	3
Opolskie	11	1	70	30	1
Podkarpackie	21	4	156	53	6
Podlaskie	14	3	115	22	1
Pomorskie	16	4	119	46	1
Śląskie	17	19	148	103	2
Świętokrzyskie	13	1	101	41	1
Warmińsko- Mazurskie	19	2	114	50	1
Wielkopolskie	31	4	222	68	1
Zachodnio- pomorskie	18	3	110	37	1
POLSKA	314	66	2429	902	37

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych, www.gov.pl

W 2022 roku w Polsce działalność pomocową w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy prowadziło 30,3 tys. organizacji pozarządowych, co stanowi 29%

ogółu organizacji non-profit w kraju. Rozmieszczenie organizacji w poszczególnych województwach zawiera Tabela 9.

Wsparcie oferowane przez organizacje pozarządowe dla obywateli i obywaterek Ukrainy było bardzo szerokie. Obejmowało zarówno pomoc prawną, medyczną, wsparcie psychologiczne, zakwaterowanie i transport, jak też działania z zakresu aktywizacji zawodowej, edukacji, nauki języka polskiego, integracji społecznej. Jako przykłady szerokiej i różnorodnej działalności trzeciego sektora można podać następujące inicjatywy:

- Fundacja Culture LAB – stworzenie mapy wsparcia oferowanego w Polsce dla uchodźców z Ukrainy, mapa dostępna pod adresem www.mapujpomoc.pl, wsparcie można wyszukiwać wpisując kryterium terytorialne lub rodzaj pomocy,
- Fundacja Sprawiedliwość – prowadzenie całodobowej infolinii w języku ukraińskim, udzielanie wsparcia prawnego, psychologicznego, materialnego, medycznego,
- Centrum Integracji Łącznik prowadzone przez Fundację Kosmos w Toruniu – wsparcie psychologiczne, edukacyjne, zajęcia integracyjne, nauka języka polskiego dla dzieci i dorosłych,
- Caritas Polska – otwarcie i prowadzenie 32 Centrów Pomocy Migrantom i Uchodźcom w Polsce, na terenie całego kraju.

Na poziomie kraju organizacje pozarządowe najczęściej dostarczały pomoc w postaci darów rzeczowych (58%). W drugiej kolejności zajmowały się zapewnieniem wyżywienia (20%), opieki nad dziećmi (18%) oraz działalnością informacyjną (15%). Niemal 13% organizacji oferowało wsparcie w postaci środków finansowych, niemal 12% – w formie transportu, zaś 5,8% w formie pomocy medycznej. 2% organizacji zapewniało usługi opiekuńcze nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi (por. Tabela 10).

Nie istnieje wiarygodna baza danych odnośnie ukraińskich organizacji świadczących pomoc na terenie Polski, w szczególności zaś oferujących wsparcie osobom z niepełnosprawnościami. Wśród najbardziej znanych wskazać można Związek Ukraińców w Polsce, Związek Ukraińców Podlasia, PROSVITA, Towarzystwo Ukraińskie, Ukraiński Dom. Organizacje te udzielały pomocy humanitarnej, prowadziły zbiórki finansowe i darów rzeczowych. Organizacje te zostały objęte badaniem.

Tabela 9. Organizacje non-profit prowadzące działania mające na celu pomoc potrzebującym w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy w 2022 r. w podziale na województwa

Województwo	Ogółem organizacje pozarządowe w Polsce ¹⁷	Organizacje prowadzące działania pomocowe	W tym działające na terenie Polski i Ukrainy	W tym działające tylko na terenie Polski	Procent organizacji prowadzących działania pomocowe
(jednostka)	w tys.	w tys.	w tys.	w tys.	%
Dolnośląskie	7,3	2	0,1	1,8	27%
Kujawsko-Pomorskie	5,1	1,4	0,1	1,2	27%
Lubelskie	6,5	2,6	0,1	2,4	40%
Lubuskie	2,7	0,7	0,0	0,6	26%
Łódzkie	6,7	1,8	0,1	1,6	27%
Małopolskie	16,6	4,7	0,4	4,2	28%
Mazowieckie	10	3	0,2	2,7	30%
Opolskie	2,6	0,8	0,1	0,7	31%
Podkarpackie	6,3	2,3	0,2	2	37%
Podlaskie	3,1	0,8	0,0	0,7	26%
Pomorskie	5,8	1,7	0,1	1,5	29%
Śląskie	8,7	2,6	0,2	2,3	30%
Świętokrzyskie	3,6	1	0,1	0,9	28%
Warmińsko-Mazurskie	10,4	2,8	0,1	2,5	27%
Wielkopolskie	3,8	1	0,0	0,9	26%
Zachodnio-pomorskie	4,2	1,1	0,0	1	26%
Polska	103,4	30,3	1,8	27,2	29%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2022 r., GUS

¹⁷ Niezależnie od obszaru działalności i prowadzenia działań pomocowych

Tabela 10. Odsetek organizacji non-profit prowadzących działania pomocowe danego typu w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy w 2022 r. w podziale na województwa

Województwo	środki finansowe	dary rzeczowe	pomoc medyczna	zapewnienie miejsc noclegowych	zapewnienie wyżywienia	opieka nad dziećmi	usługi opiekuńcze nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi	usługi terapeutyczne i psychologiczne	transport	integracja zawodowa / zapewnienie miejsc pracy	pomoc prawna	działalność informacyjna	inna działalność
Dolnośląskie	15%	60%	8%	15%	23%	22%	4%	11%	11%	5%	6%	14%	2%
Kujawsko-Pomorskie	17%	66%	5%	14%	20%	14%	3%	5%	13%	3%	5%	12%	3%
Lubelskie	7%	59%	4%	18%	35%	12%	1%	3%	17%	2%	2%	15%	1%
Lubuskie	11%	58%	6%	7%	12%	19%	bd	3%	6%	3%	4%	12%	2%
Łódzkie	11%	64%	4%	11%	18%	16%	2%	6%	8%	3%	3%	14%	2%
Małopolskie	16%	55%	7%	18%	17%	20%	2%	7%	9%	5%	5%	18%	4%
Mazowieckie	12%	56%	8%	16%	22%	21%	2%	6%	14%	7%	5%	18%	5%
Opolskie	10%	71%	4%	13%	13%	18%	bd	3%	14%	4%	3%	15%	4%
Podkarpackie	6%	56%	4%	13%	31%	12%	3%	3%	18%	2%	2%	18%	4%
Podlaskie	13%	56%	5%	11%	14%	18%	bd	3%	7%	2%	3%	12%	4%

Województwo	środki finansowe	dary rzeczowe	pomoc medyczna	zapewnienie miejsc noclegowych	zapewnienie wyżywienia	opieka nad dziećmi	usługi opiekuńcze nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi	usługi terapeutyczne i psychologiczne	transport	integracja zawodowa / zapewnienie miejsc pracy	pomoc prawna	działalność informacyjna	inna działalność
Pomorskie	18%	51%	7%	10%	18%	22%	3%	6%	11%	5%	5%	17%	6%
Śląskie	14%	51%	8%	16%	15%	23%	3%	6%	10%	5%	4%	15%	7%
Świętokrzyskie	15%	63%	4%	17%	19%	14%	3%	3%	17%	4%	3%	8%	.
Warmińsko-Mazurskie	14%	65%	5%	12%	15%	20%	2%	4%	9%	4%	2%	13%	5%
Wielkopolskie	9%	67%	7%	14%	18%	20%	3%	3%	9%	3%	3%	12%	2%
Zachodniopomorskie	11%	53%	3%	14%	18%	21%	2%	8%	8%	5%	4%	13%	6%
Polska	13%	58%	6%	14%	20%	18%	2%	5%	12%	4%	4%	15%	4%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2022 r., GUS. „bd” oznacza brak danych.

IX Wsparcie oferowane obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnościami

W zakresie wsparcia dedykowanego Ukrainkom i Ukraińcom z niepełnosprawnościami, oferta była i pozostaje szeroka, zarówno ze strony instytucji publicznych, jak i organizacji pozarządowych. W województwie podkarpackim i lubelskim działały punkty recepcyjne dedykowane osobom z niepełnosprawnościami.

Obywatele Ukrainy mają w Polsce możliwość ubiegania się o orzeczenie o niepełnosprawności, na takich samych zasadach jak obywatele polscy, zarówno dla osób dorosłych, jak i niepełnoletnich. **Obywatele Ukrainy posiadający orzeczenie o niepełnosprawności mogą ubiegać się o podobne świadczenia, jak obywatele Polski, świadczone przez samorządy terytorialne, czy Zakład Ubezpieczeń Społecznych.**

Wsparcie oferowały również organizacje pozarządowe, przykładowo:

- Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną (PSONI) – świadczenie pomocy psychologicznej w języku ukraińskim, usługi asystenta, wsparcie w znalezieniu i opłaceniu zakwaterowania, transportu,
- PSONI we współpracy z PFRON – prowadzenie całodobowej, bezpłatnej infolinii dedykowanej służbom granicznym oraz personelowi punktów recepcyjnych, przyjmujących uchodźców z niepełnosprawnościami z Ukrainy,
- Fundacja Akademia Młodych Głuchych – opracowanie informacji dla uchodźców z Ukrainy w języku migowym, na temat zasad przyjmowania uchodźców w Polsce zgodnie z danymi Urzędu do Spraw Cudzoziemców (UDSC),
- Fundacja Szansa dla Niewidomych we współpracy z Polskim Związkiem Niewidomych – rehabilitacja osób niewidomych i słabowidzących, usługi przewodnika,
- Stowarzyszenie Wspierające Rodziców oraz Opiekunów Dzieci z Niepełnosprawnościami "My Też" – otwarcie Przestrzeni dla Rodzin z Ukrainy w Bydgoskich Młynach Rothera, gdzie dorośli i dzieci mogli spędzić czas, integrować się społecznie.

O pomocy oferowanej przez Organizacje Pomocowe Polskie i Ukraińskie oraz Polskie Organizacje Pozarządowe piszemy w dalszej części opracowania.

IX.1 Orzeczenia o niepełnosprawności, a uchodźcy z Ukrainy

Zdecydowana większość osób niepełnosprawnych z Ukrainy starała się o uzyskanie polskiego orzeczenia o niepełnosprawności/ stopniu niepełnosprawności.

Aby uzyskać orzeczenie konieczne było spełnienie określonych warunków takich jak legalny pobyt na terytorium Polski, posiadanie numeru PESEL. Aby starać się o orzeczenie, należało

udać się do Miejskiego lub Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności, właściwego do miejsca zamieszkania, oraz złożyć odpowiednie dokumenty:

- dokumentację medyczną i zaświadczenie lekarskie zawierające opis stanu zdrowia, wydane nie wcześniej niż na 30 dni przed dniem złożenia wniosku,
- dokument potwierdzający fakt stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej albo oświadczenie o miejscu pobytu,
- dokument potwierdzający legalność pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- dokument potwierdzający tożsamość i obywatelstwo.

Dokumentacja składana do Zespołu ds. Orzekania powinna być sporządzona w języku polskim, natomiast jeśli złożony dokument został napisany w języku ukraińskim, powinien być przetłumaczony na język polski przez tłumacza przysięgłego.

Główne motywacje do starania się o ten dokument to **dostęp do świadczeń finansowych**.

W przypadku **dzieci dodatkowo** ważne jest **nabycie uprawnienia do dostępu do edukacji specjalnej i integracyjnej**, rzadziej także dowozu do szkoły. Dlatego rodziny, dla których jest to jeden z priorytetów, ubiegają się o orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.

Wśród osób, które przyjechały do Polski po 2022 roku o orzeczenie o stopniu niepełnosprawności występuje się najczęściej by:

- **móc bezpłatnie mieszkać w punktach zbiorowego zakwaterowania,**
- **móc wystąpić do ZUS o świadczenie wspierające,**
- **uzyskać inne świadczenia finansowe z OPS/ MOPS** np. dodatek opiekuńczy, zasiłek opiekuńczy, świadczenie pielęgnacyjne (nie wszyscy migranci znają ich nazwy, nie wszyscy wiedzą o ich istnieniu).

Rzadziej znane benefity posiadania ww. orzeczenia, to możliwości:

- korzystania z ulg transportowych i innych dla ON oferowanych przez samorządy, (w tym karta parkingowa),
- uzyskania z PFRON dofinansowań (zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny, ortopedyczny oraz środki pomocnicze),
- możliwość skorzystania z turnusu rehabilitacyjnego.

Osoby, które przyjechały do Polski przed wojną samodzielnie poruszały się w systemie wsparcia (tzn. zwykle bez wsparcia organizacji). Zwykle jednak miały już jakieś doświadczenia z polską administracją i mówiły oraz czytały po polsku. Ułatwieniem było również to, że miały czas, swobodny dostęp do dokumentacji medycznej dziecka z kraju urodzenia i nie działały pod presją wydarzeń wojennych.

Tymczasem doświadczenia migrantów osiedlających się w Polsce w po wybuchu wojny są mocno uzależnione od tego czy osoba/ rodzina była w okresie ubiegania się o orzeczenie objęta wsparciem NGO, czy nie. Ważna była także znajomość języka polskiego, posiadane

zasoby finansowe oraz to, czy rodzina miała przy sobie, czy też nie, dokumentację medyczną OzN.

„Na dworcu, w punkcie informacyjnym. I tam były takie punkty informacyjne, medyczne. Tam poprowadziłam mamę. I zadzwoniłam z Julią. Trzeba było przed operacją jakieś rzeczy kupić. I Julia pomagała wchodzić. Julia z Nomady [pracownica organizacji Nomada]. Czyli pani dowiedziała się na dworcu, że jest z Nomada i później już kontaktowała się z Julią.” OzN 50+, Wrocław

„Nie tylko Promyk [organizacja] pomógł. Jakby nie Promyk, to nic by nie było. Mowy nie wiesz. Reguły ty nie znasz. Jak w pewnym kraju to wszystko zrobione, to ty po prostu o nich nie wiesz. Ja wiem, że my dużo czasu straciliśmy na to. Na początku takie problemy z mową były. Mogę powiedzieć, że dużo czasu poszło na tłumaczenie tego, co to jest na przykład UWM, co to jest za życie, co to są za programy. Dużo czasu poszło na tłumaczenie tego wszystkiego, że są takie programy, że co to jest w ogóle orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego?” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Wrocław

„Nikt nie opowiadał o niczym. Wszystko stało się w głowie. Szukasz informacji po prostu i nikt nie mógł to powiedzieć. I tak po kroku. Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Kraków

Osoby, które przechodziły ten proces samodzielnie, nie znały języka polskiego i miały braki w dokumentacji, wspominają ten proces jako bardzo trudny i czasochłonny. Dopiero uzyskanie pomocy NGOs pozwalało go przyspieszyć.

Zwłaszcza matki niepełnosprawnych dzieci wykazywały się ogromną determinacją jeśli chodzi o zapewnienie podopiecznym możliwego do uzyskania wsparcia. Kluczowe było dla nich uzyskanie dostępu do edukacji (w różnego typu szkołach). Matki, które znały już nieco polski system wsparcia (przyjeżdżały z dzieckiem na prywatną rehabilitację do Polski przed wojną) były w nieco lepszej sytuacji.

„Ja chodziłam wszędzie sama. Chodziła, coś rozumiała, coś nie rozumiała. Chodziła w oddział edukacji, bo dziecko nie chcieli do szkoły przyjmować. Ja chciałam, żeby dzieci byli razem w szkole, bo ja jeszcze mam syna. I prosiłam, żeby obok mnie było. No chodziła, ale chodziła i coś z tego wyszło. No i potem na te komisje chodziła, ale bardzo było trudno to, co mówili, żeby neurolog wypisał. To jest opinia, ale opinia ważna jest tylko miesiąc.” Opiekunowie, przyjechali do PL po 2022, Warszawa

„No, nie bardzo łatwo było nam. Bo to nam pomogła rodzina [u której mieszkaliśmy] i ja im bardzo wdzięczna. Ale wszystkie organizacyjne pytania musiałam szukać i wyróżnić sama. I jak to zrobić, orzeczenie w niepełnosprawności, dokąd biegać. Tego wszystkiego nie wiedzieli i w ogóle oni lata mieszkali na wsi. I lekarze, szpital,

wszystko szukałam informacji w Internecie. Wszystko robiłam sama. A potem, Sława Bogu, wypadkiem dali mi numer telefonu Patchworka (organizacja).” Opiekunowie po 2022, Kraków

Problemy napotymane w procesie ubiegania się o orzeczenie o niepełnosprawności/ o stopniu niepełnosprawności zawiera poniższa tabela:

Tabela 11. Problemy napotymane w procesie ubiegania się o orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności

Typ orzeczenia	Problem	Stosowane rozwiązania	Konsekwencje
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	Nieznajomość procedur	Wsparcie ze strony NGO	Jeśli brak takiego wsparcia, proces się wydłuża.
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	Bariera językowa	Wsparcie ze strony NGO	Jeśli brak wsparcia zaniechanie starań o orzeczenie
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	Trudności w wypełnieniu formularzy	Wsparcie ze strony NGO	Jeśli brak wsparcia zaniechanie starań o orzeczenie
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	Brak dokumentacji medycznej z Ukrainy	Jeśli to możliwe: wyjazd na Ukrainę po dokumenty lub prośba do rodziny o ich dostanie.	Jeśli to niemożliwe, konieczność prowadzenia diagnozy od początku w Polsce.
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	Konieczność dostarczenia tłumaczeń przysięgłych dokumentacji medycznej (koszty i trudności z przetłumaczeniem części specjalistycznych określeń i odrębnego pisma lekarzy)	Wsparcie ze strony NGO/ własne finansowanie	[Brak]

Typ orzeczenia	Problem	Stosowane rozwiązania	Konsekwencje
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	Brak informacji w jaki sposób selekcjonować posiadaną dokumentację ukraińską (które dokumenty są kluczowe, czego można nie tłumaczyć)	[Brak]	Sytuacja, która generuje niepotrzebne koszty a nie pomaga w uzyskaniu orzeczenia
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	Długi czas oczekiwania na refundowane wizyty i badania medyczne w Polsce	Konieczność finansowania wizyt/ badań na rynku prywatnym// część osób uzyskuje dofinansowania ze strony NGO	Jeśli brak wsparcia zaniechanie starań o orzeczenie
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	Rozproszenie przychodni (trudno się odnaleźć w sieci przychodni na terenie miasta)	W niektórych wypadkach asystencie z NGO pomagają w umówieniu wizyty i dotarciu na nią.	Jeśli brak wsparcia zaniechanie starań o orzeczenie
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	30 dniowy termin ważności badań – zdarza się, że dokumenty uzyskane jako pierwsze tracą ważność przed skompletowaniem całości wymaganej dokumentacji	Konieczność powtarzania części badań lub prywatnego finansowania, by zapobiec utracie ważności posiadanych dokumentów.	Jeśli brak wsparcia zaniechanie starań o orzeczenie
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	Trudności ze zrozumieniem pism urzędowych (korespondencja z zespołem orzekającym)	Wsparcie NGO.	Jeśli brak wsparcia zaniechanie starań o orzeczenie
Orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	Konieczność wielokrotnego uzupełniania dokumentacji, co wydłuża proces przyznawania orzeczenia	Wsparcie NGO.	[Brak]

Typ orzeczenia	Problem	Stosowane rozwiązania	Konsekwencje
Orzeczenie o potrzebie specjalnego kształcenia	Niezrozumienie co to za dokument i do czego jest potrzebny	Wsparcie NGO lub informacja ze szkoły	[Brak]
Orzeczenie o potrzebie specjalnego kształcenia	Brak wiedzy, że przy niepełnosprawności innej niż intelektualna takie orzeczenie może pomóc dziecku w procesie nauczania	[Brak]	Niewystępowanie o takie orzeczenie mimo specjalnych potrzeb (np. logopeda u dziecka z rozszczepieniem podniebienia)

Badane organizacje wskazywały na to, że sytuacja osób z niepełnosprawnościami z Ukrainy w okresie od wybuchu pełnoskalowego konfliktu do dziś, znacząco się zmieniła także w odniesieniu do chęci ubiegania się o polskie orzeczenie o niepełnosprawności. Osoby z niepełnosprawnościami przebywające w Polsce, pomimo pierwotnych obaw przed występowaniem o polskie orzeczenie, stopniowo je przełamywały, zachęcane najczęściej możliwością otrzymania konkretnego wsparcia. Początkowo organizacje wspierały wszystkie osoby z niepełnosprawnościami, także te, posiadające tylko ukraińskie dokumenty dotyczące choroby, czy niepełnosprawności. Posiadanie lub niepolskiego dokumentu, nie miało znaczenia głównie z uwagi na konieczność zabezpieczenia podstawowych potrzeb bytowych jak schronienie i jedzenie. Tak mówił o tym jeden z respondentów:

„Na pierwszym etapie zupełnie tego nie chcieli. Chyba jedna osoba o to pytała i powiedziałam jej, że musiałaby tak naprawdę ściągnąć dokumentację medyczną z Ukrainy. Co tak naprawdę się okazało też mało realne. No bo jak tam, wróci w czasie wojny. Tylko jedna osoba się tym interesowała, czy będzie miała jako osoba z niepełnosprawnością właściwie jakiekolwiek uprawnienia tutaj.” (Polska Organizacja Pomocowa)

Sytuacja uległa zmianie, kiedy wsparcie zyskało charakter ustrukturalizowany, a nie interwencyjny, jak na początku konfliktu. Zmieniły się także potrzeby samych osób z niepełnosprawnościami, od czysto bytowych, po np. chęć pozyskania zatrudnienia. Ponieważ więcej wsparcia mogła uzyskać osoba posiadająca polskie orzeczenie liczba osób chętnych, a tym samym wniosków od obywateli z Ukrainy z niepełnosprawnościami wzrastała.

Organizacje wspierające osoby z niepełnosprawnościami z Ukrainy, starały się wspierać je w uzyskaniu polskich dokumentów potwierdzających niepełnosprawność. W grupie tej były

zarówno osoby posiadające wcześniej orzeczenie o niepełnosprawności w Ukrainie, jak i osoby, które takich orzeczeń nie miały. Respondenci wskazywali, że spotykali się z osobami, które mogą mieć niezdiagnozowane lub nieudokumentowane niepełnosprawności i starali się im pomagać w uzyskaniu odpowiedniego orzeczenia w Polsce.

Badane organizacje wspierały w uzyskaniu orzeczeń w różny sposób, w tym głównie w sposób informacyjny- udzielając informacji o tym w jaki sposób i gdzie można ubiegać się o orzeczenie oraz wspierając tłumaczenia przysięgłe ukraińskich dokumentów medycznych. Respondenci tak o tym mówili:

„To są bardzo często osoby, które mają orzeczenie ukraińskie, ale chcą się dowiedzieć, jak mogą uzyskać orzeczenie polskie. I takich informacji owszem im udzielamy, jak to wygląda od strony proceduralnej.” (Polska Organizacja Pomocowa)

Wśród badanych organizacji były także takie, które wspierały w uzyskaniu polskiego orzeczenia o niepełnosprawności poprzez pomoc w zrozumieniu i przejściu procedury składania wniosków, dokumentowania stanu zdrowia oraz towarzyszenia podczas wizyt lekarskich i spotkań komisji orzekających. Wsparcie takie oferują w zasadzie wszystkie typy badanych organizacji, choć jest ono zróżnicowane- np. jedne wspierają w całej procedurze, inne pomagają w tłumaczeniu dokumentów. Tak mówił o tym jeden z respondentów:

„Towarzyszyliśmy i towarzyszymy odnośnie uzyskania polskiego orzeczenia o niepełnosprawności. Chodzimy, towarzyszymy jako tłumacze na komisje, do lekarza, pomagamy zbierać cały komplet dokumentów, bo nie wszyscy mają z Ukrainy cały komplet, a jak mają, to mają w języku ukraińskim, więc to też trzeba tłumaczyć. Więc tak to wygląda.” (Ukraińska Organizacja Pomocowa)

Badane organizacje wskazywały także, że rodzice z czasem chętniej występowali o orzeczenia do potrzeb kształcenia specjalnego dla dzieci. Również w tym zakresie organizacje udzielały wsparcia.

Respondenci wskazywali, że proces uzyskania polskiego orzeczenia o niepełnosprawności dla osób z Ukrainy jest skomplikowany i wymaga wsparcia tłumacza oraz zrozumienia polskich procedur orzeczniczych. Organizacje starają się ułatwić ten proces, poprzez ścisłą współpracę z osobami ubiegającymi się o orzeczenie, oferując im pomoc na każdym etapie procedury zwłaszcza potrzebna pomoc tłumaczenia przysięgłego dokumentacji medycznej.

Respondenci zwracali także uwagę na fakt, że wiele osób z Ukrainy posiada orzeczenia o niepełnosprawności wydane w swoim kraju, które nie tylko nie zawsze są automatycznie uznawane w Polsce, ale także w polskiej procedurze orzeczniczej osoby te finalnie nie otrzymują orzeczenia.

Należy podkreślić, że respondenci wskazywali, że istnieje potrzeba większego wsparcia prawnego i organizacyjnego w zakresie uznawania orzeczeń o niepełnosprawności wydanych na Ukrainie, co ułatwiłoby dostęp do świadczeń i usług w Polsce. Wsparcie to jest potrzebne nie tylko w zakresie informacji o procedurze i niezbędnych dokumentach ale głównie w postaci tłumaczeń przysięgłych, które, jak wskazywano, są kosztowne dla uchodźców.

IX.2 Program PFRON „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością”

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych zapewnił wsparcie obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością, którzy przybyli do Polski w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium ich kraju. Wsparcie zostało zapewnione w ramach programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością”. Program został zatwierdzony przez Radę PFRON 18 marca 2022 roku, powstał na mocy dwóch zapisów prawnych:

- art. 47 ust. 1 pkt 4 Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- art. 34 Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa.

Wsparcie w ramach programu objęło osoby niepełnosprawne, obywateli Ukrainy, którzy spełniali łącznie dwa warunki. Po pierwsze, ich pobyt na terenie Polski został uznany za legalny na podstawie art. 2 ust. 1 Ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy. Po drugie, posiadali (w przypadku osób dorosłych) dokument potwierdzający pierwszy lub drugi stopień niepełnosprawności, wydany przez ukraiński system orzekania o niepełnosprawności. W przypadku osób, które nie ukończyły 18 roku życia konieczne było przedstawienie takiego samego dokumentu lub w przypadku jego braku – złożenie oświadczenia przez daną osobę lub jej opiekuna o jego posiadaniu.

Program jest realizowany w trzech modułach. W ramach **Modułu I** finansowany jest wymagany udział własny na zakup lub naprawę wyrobów medycznych wydawanych na zlecenie (wskazanych w Rozporządzeniu Ministra Zdrowia z 29 maja 2017 roku w sprawie wykazu wyrobów medycznych wydawanych na zlecenie). Finansowanie obejmuje jedynie zakup lub naprawę wyrobów medycznych, w przypadku których wymagany był wkład własny. Aby otrzymać wsparcie w ramach Modułu I beneficjent musi udać się do powiatowego centrum pomocy rodzinie lub miejskiego ośrodka pomocy społecznej i tam złożyć odpowiedni wniosek.

W ramach **Modułu II** finansowane są koszty poniesione przez samorządy (na szczeblu wojewódzkim, powiatowym i gminnym) w związku ze świadczeniem wsparcia dla obywateli Ukrainy. We współpracy z samorządem działać mogą w tym zakresie także organizacje

pozarządowe. Samorządy mogą same wskazać cel finansowania, zgodnie z potrzebami beneficjentów na ich terenie, zakres rodzaju wsparcia jest więc szeroki i obejmuje między innymi:

- Wsparcie w zakresie zakwaterowania i wyżywienia,
- Działania aktywizacyjne, takie jak kursy języka polskiego, zapewnienie sprzętu pomocnego w komunikowaniu się,
- Pomoc prawna i psychologiczna,
- Terapia i rehabilitacja, na przykład opieka psychologiczna, diagnoza,
- Finansowanie wynagrodzeń specjalistów, takich jak asystent osoby niepełnosprawnej, tłumacz, prawnik,
- Usługi transportowe, takie jak przewóz z punktu recepcyjnego, transport do lekarza, transport specjalistyczny.

Natomiast **Moduł III** programu jest skierowany do organizacji pozarządowych. Wsparcie związane z realizacją zadań w ramach Modułu III może być świadczone do 30 czerwca 2024 roku.

W ramach pierwszego naboru finansowane są zadania realizowane przez ośrodki recepcyjne dla niepełnosprawnych uchodźców z Ukrainy oraz osób im towarzyszących, z terenu województwa podkarpackiego i lubelskiego. W trakcie pobytu w ośrodku diagnozuje się potrzeby beneficjentów w zakresie: warunków zamieszkania, pracy, edukacji dla dzieci, potrzeb socjalnych, terapeutycznych i psychoterapeutycznych, medycznych oraz potrzeb w zakresie poradnictwa specjalistycznego.

W ramach naboru drugiego finansowane jest wsparcie związane z rehabilitacją społeczną i zawodową, w tym wsparcie terapeutyczne, psychoterapeutyczne, poradnictwo specjalistyczne oraz zapewnienie odpowiednich warunków zamieszkania i wyżywienia. Natomiast w ramach trzeciego naboru można składać wnioski na finansowanie zadań związanych z aktywizacją zawodową osób niepełnosprawnych i ich wejściem na rynek pracy. Zarówno nabór drugi, jak i trzeci dotyczy całego kraju – wszystkich szesnastu województw.

W latach 2022-2023 z programu, w ramach Modułu I liczba interwencji/wsparć wyniosła 62 (44 w roku 2022 i 18 w roku 2023). Dofinansowanie z Modułu II przeznaczono na ponad 3 tysiące interwencji (595 w roku 2022 oraz 2508 w roku 2023). Natomiast w ramach Modułu III dofinansowano ponad 24 tysiące interwencji dla obywateli Ukrainy przebywających na terenie Polski (17 355 w roku 2022 oraz 6861 w roku 2023).¹⁸

¹⁸ Liczba interwencji/poszczególnych wsparć jest wyższa niż opisana dalej liczba osób objętych wsparciem, ponieważ jedna osoba mogła wziąć udział w kilku działaniach.

Tabela 12. Liczba interwencji/wsparć programu RN PFRON „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością”

Moduł	2022 r.	2023 r.	Ogółem
Moduł I	4344	18	62
Moduł II	61 5595	2 508	3 103
Moduł III	17 355	6 861	24 216

Źródło: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Dane dotyczą okresu od 24 lutego 2022 do 31 grudnia 2023 roku¹⁹.

W latach 2022-2023 złożono 83 wnioski w Module I, z czego zaakceptowane zostało 78 wniosków. W ramach Modułu II złożono 71 wniosków, z czego zaakceptowano 61. Z kolei w Module III złożone było 293 wnioski, a zaakceptowane 175.

Tabela 13. Liczba wniosków złożonych i zaakceptowanych w ramach programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością”

Rodzaj wniosków	Moduł	2022 r.	2023 r.	Ogółem
Wnioski złożone	Moduł I	67	16	83
Wnioski złożone	Moduł II	48	23	71
Wnioski złożone	Moduł III	139	154	293
Wnioski zaakceptowane	Moduł I	62	16	78
Wnioski zaakceptowane	Moduł II	37	24	61
Wnioski zaakceptowane	Moduł III	80	95	175

Źródło: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Dane dotyczą okresu od 24 lutego 2022 do 31 grudnia 2023 roku.

W omawianym programie, w latach 2022-2023 wzięło udział 71 jednostek samorządu terytorialnego w ramach Modułu I, 30 jednostek samorządu terytorialnego w ramach Modułu II oraz 77 organizacji pozarządowych w ramach Modułu III.

¹⁹ Podstawą są informacje przekazane przez PFRON w lutym 2024 roku. Na etapie opracowywania raportu nie była dostępna aktualizacja danych z tego źródła dla 2023 roku.

Tabela 14. Liczba realizatorów programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością”

Moduł	2022 r.	2023 r.	Ogółem ²⁰
Moduł I	65 JST	15 JST	71 JST
Moduł II	25 JST	19 JST	30 JST
Moduł III	56 NGO	59 NGO	77 NGO

Źródło: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Dane dotyczą okresu od 24 lutego 2022 do 31 grudnia 2023 roku.

W roku 2022, w ramach Programu, PFRON wypłacił środki w łącznej wysokości 39 mln 335,6 tys. zł (30% zaplanowanych środków), zaś w 2023 roku – 58 mln 922,3 tys. zł (81,3% planu). Podział wypłaconych środków w ramach poszczególnych modułów prezentuje Tabela 15 oraz Rysunek 16.

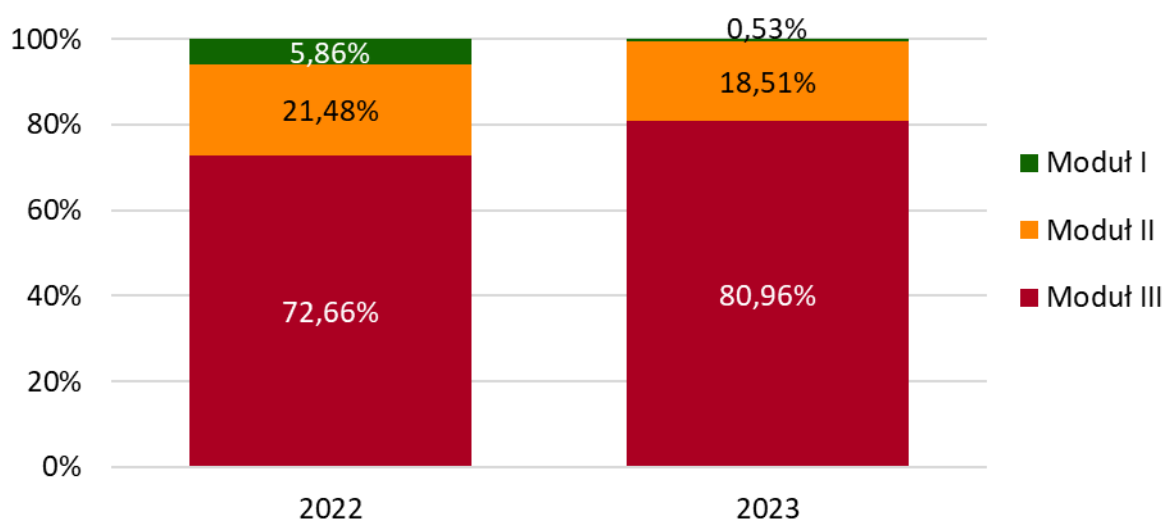
Tabela 15. Środki wypłacone przez PFRON w ramach Programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością” w poszczególnych modułach w latach 2022-2023

	2022	2023
Moduł I	2 249,4 tys. zł	310,5 tys. zł
Moduł II	8 503,6 tys. zł	10 012,8 tys. zł
Moduł III	28 582,6 tys. zł	47 699 tys. zł
Ogółem	39 335,6 tys. zł	58 922,3 tys. zł

Źródło: Sprawozdanie Zarządu PFRON z realizacji Planu Rzeczowo-finansowego z działalności PFRON w 2022 i 2023 r.

²⁰ Liczba realizatorów z lat 2022-2023 nie sumuje się do wartości „Ogółem”, ponieważ te same podmioty mogły występować w danym module więcej, niż raz.

Rysunek 16. Odsetek środków wypłaconych w ramach Programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością” w poszczególnych modułach w latach 2022-2023

Źródło: Sprawozdanie Zarządu PFRON z realizacji Planu Rzeczowo-finansowego z działalności PFRON w 2022 i 2023 r.

W samym tylko roku 2022 planowano przeprowadzić 30 tysięcy interwencji, wsparć, natomiast osiągnięto ten wskaźnik na poziomie 17 994. W pierwszym roku działania programu (2022 r.) wykorzystano znacznie mniej środków niż było to zaplanowane, co wynikało z małego zainteresowania wnioskodawców składaniem wniosków w ramach Modułu I oraz II. Mogło to wynikać ze sposobu migracji części obywateli Ukrainy, którzy początkowo przybyli do Polski, a niedługo potem udali się do innych krajów europejskich lub wrócili na terytorium swojego kraju.

PFRON podpisał umowy z beneficjentami na realizację programu w latach 2022-2023 na łączną kwotę blisko 100 milionów złotych.

W 2023 roku liczba beneficjentów wyniosła 4 647. Plan na rok 2023 zakładał liczbę osób niepełnosprawnych objętych wsparciem na 12 tys. osób, jednak wartość ta nie została osiągnięta ze względu na małe zainteresowanie wnioskodawców w Module I i Module II programu, a także na uruchomienie nowego konkursu w Module III wyłącznie w zakresie rehabilitacji zawodowej (w 2022 roku Moduł ten obejmował także rehabilitację społeczną). Należy także zauważyć, iż szacowana liczba osób z niepełnosprawnościami z Ukrainy przebywających w Polsce w 2023 roku kształtowała się na poziomie około 14 tys., a zatem planowana w Programie wartość obejmowała około 86% całej populacji.

Wśród beneficjentów, w tych latach, było 53% kobiet i 47% mężczyzn. Blisko co trzecia osoba była poniżej 18 roku życia (31%). Przeważały osoby posiadające II stopień niepełnosprawności²¹ (63% w stosunku do 37% osób posiadających I stopień

²¹ Chodzi tutaj o orzeczenia ukraińskie, w których występuje I i II stopień niepełnosprawności.

niepełnosprawności). W roku 2023 52% beneficjentów posiadało polskie orzeczenie, niestety brak danych jeśli chodzi o rok poprzedni. Liczba osób towarzyszących objętych wsparciem wyniosła 2 836 (1464 w roku 2022 oraz 1372 w roku 2023²²). Wśród nich 19% stanowiły dzieci.

Tabela 16. Charakterystyka beneficjentów Programu, którym udzielono wsparcia w ramach zawartych z PFRON umów w latach 2022-2023

Rok	% kobiet	% osób poniżej 18 roku życia	% osób posiadających I stopień niepełności	% osób posiadających II stopień niepełności	% beneficjentów z polskim orzeczeniem	% dzieci wśród osób towarzyszących
2022	52%	29%	37%	63%	Brak danych	25%
2023	55%	34%	37%	63%	52%	12%
Ogółem	53%	31%	37%	63%	Brak danych	19%

Źródło: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Dane dotyczą okresu od 24 lutego 2022 do 31 grudnia 2023 roku.

Najwięcej wsparć/interwencji odnotowano w województwach mazowieckim, lubelskim i podkarpackim. W 2022 roku było to 7 672 interwencji na Lubelszczyźnie, 7 501 interwencji na Podkarpaciu oraz 1 129 na Mazowszu. Nikt nie skorzystał z Programu w województwie Warmińsko-Mazurskim. W 2023 roku było to 1 585 interwencji w województwie mazowieckim, 1 137 interwencji w województwie lubelskim oraz 745 interwencji w województwie podkarpackim. Z kolei w województwie opolskim nikt nie skorzystał z programu.

²² Dane o osobach towarzyszących za 2023 według stanu z informacji z lutego 2024. Liczby te mogły ulec zmianie.

Tabela 17. Liczba interwencji/wsparć udzielonych w ramach programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością” w 2022 roku – ogółem oraz w ramach poszczególnych modułów

Województwo	Ogółem	Moduł I	Moduł II	Moduł III
Dolnośląskie	199	1	119	79
Kujawsko-Pomorskie	161	1	69	91
Lubelskie	7 672	2	84	7 586
Lubuskie	230	0	10	220
Łódzkie	49	0	8	41
Małopolskie	156	5	55	96
Mazowieckie	1 129	3	3	1 123
Opolskie	50	0	50	0
Podkarpackie	7 501	0	190	7 311
Podlaskie	2	2	0	0
Pomorskie	27	1	0	26
Śląskie	241	1	0	240
Świętokrzyskie	50	0	0	50
Warmińsko-Mazurskie	0	0	0	0
Wielkopolskie	154	0	5	149
Zachodniopomorskie	373	28	2	343
Polska	17 994	44	595	17 355

Źródło: Sprawozdanie Zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2022 roku

Tabela 18. Liczba interwencji/wsparć w ramach programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością” w 2023 roku – ogółem oraz w ramach poszczególnych modułów

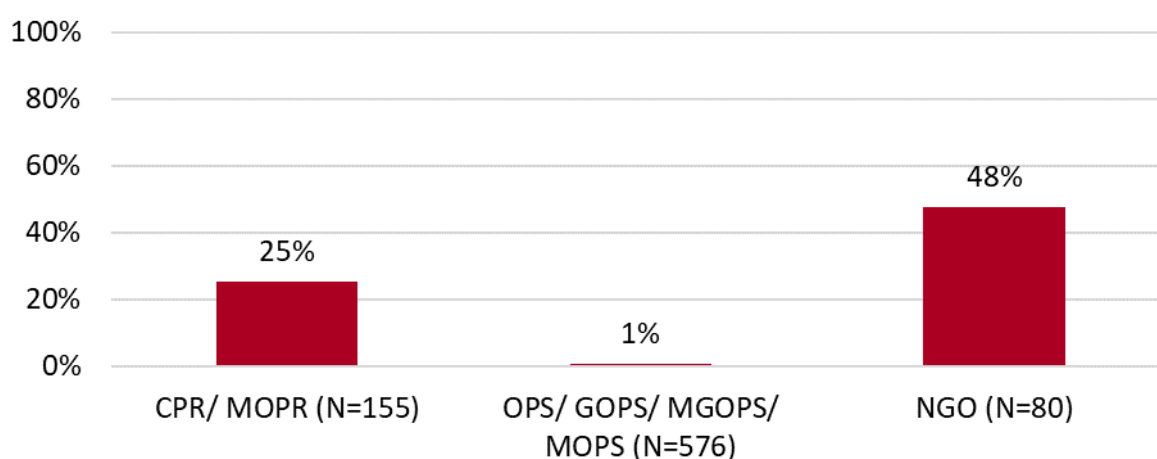
Województwo	Ogółem	Moduł I	Moduł II	Moduł III
Dolnośląskie	67	1	26	40
Kujawsko-Pomorskie	154	9	60	85
Lubelskie	1 137	0	50	1 087
Lubuskie	140	0	1	139
Łódzkie	291	0	0	291
Małopolskie	274	0	71	203

Województwo	Ogółem	Moduł I	Moduł II	Moduł III
Mazowieckie	1 585	5	70	1 510
Opolskie	0	0	0	0
Podkarpackie	745	0	39	706
Podlaskie	4	4	0	0
Pomorskie	32	1	0	31
Śląskie	22	8	0	14
Świętokrzyskie	30	0	0	30
Warmińsko-Mazurskie	15	0	0	15
Wielkopolskie	87	2	5	80
Zachodniopomorskie	91	10	24	57
Polska	4 674	40	346	4 288

Źródło: Sprawozdanie Zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2023 roku

Wśród badanych instytucji ze wsparcia PFRON dedykowanego dla osób z niepełnosprawnościami będących obywatelami Ukrainy skorzystało blisko połowa organizacji pozarządowych (48%), jedna czwarta Centrów Pomocy Rodzinie (25%), i tylko 1% OPS.

Rysunek 17. Odsetek instytucji korzystających ze wsparcia PFRON dedykowanego OZN obywatelom Ukrainy

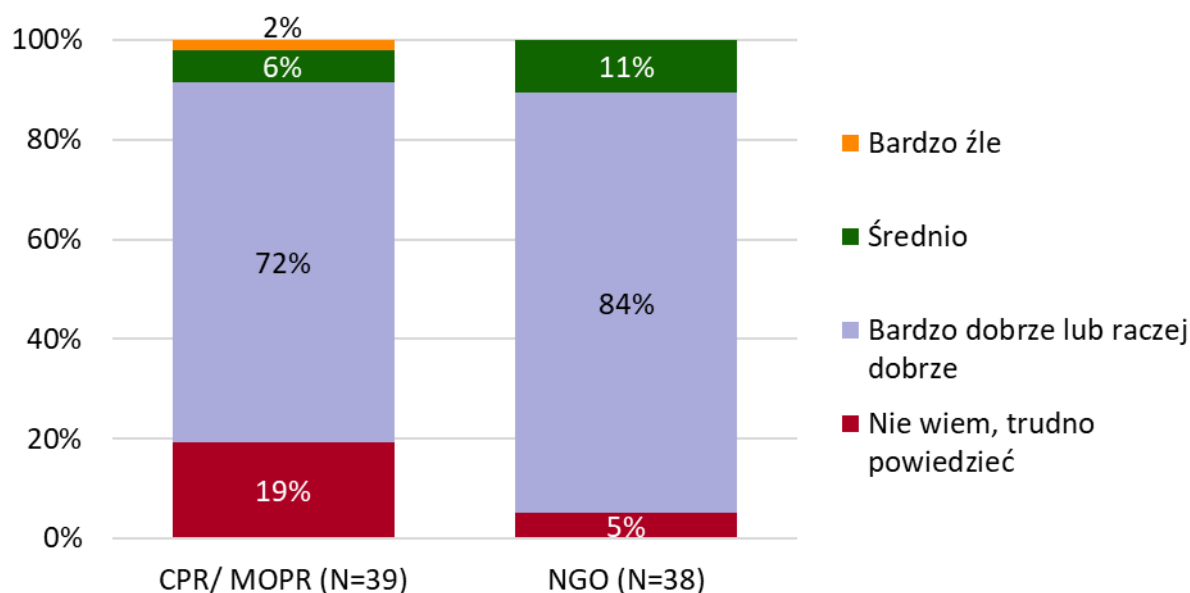

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024

Zarówno Centra Pomocy Rodzinie, jak i organizacje pozarządowe oceniają wsparcie z programu PFRON dedykowane osobom z niepełnosprawnościami z Ukrainy korzystnie. 72%

przedstawicieli CPR i 84% badanych z NGO sformułowało oceny bardzo dobre lub raczej dobre.

Rysunek 18. Ocena wsparcia z programu PFRON

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. N=liczba instytucji, które korzystały z programu PFRON

W ocenie przedstawicieli Centrów Pomocy Rodzinie największe zalety Programu PFRON dotyczyły aspektów materialnych (47%), przede wszystkim zapewnienia środków finansowych oraz sprzętu medycznego, rehabilitacyjnego czy leków. Doceniano także warunki programu (26%) – w tym bieżącą dostępność środków, przyjazną formę, czy sprawność i szybkość w udzielaniu pomocy.

Z kolei przedstawiciele organizacji pozarządowych w pierwszej kolejności zwracali uwagę ogólnie na fakt istnienia wsparcia (61%), w tym pomoc bezpośrednią, psychologiczną, dla opiekunów, czy w aktywizacji zawodowej. Ponadto wskazywano na wsparcie w zakresie niepełnosprawności (26%), w tym związane ogólnie z rehabilitacją, ale też na zalety materialne (26%), w szczególności zaspokojenie potrzeb bytowych. Nie bez znaczenia dla NGO było także wsparcie w integracji społecznej (26%), w tym aktywizacja czy nauka języka.

63% badanych z CPR było zdania, iż wsparcie z Programu PFRON nie posiadało wad. Sporadycznie w tym kontekście wskazywano na bariery językowe, czy też na warunki programu – zasady, kryteria, wymagania nieprzystosowane do rodzaju pomocy, lub też zbyt niskie limity w stosunku do cen sprzętu czy stawek specjalistów.

Przedstawiciele organizacji pozarządowych wskazywali na szereg zróżnicowanych wad. Podobnie, jak w przypadku badanych z CPR zwrócono uwagę na warunki programu (34%), w tym nieprzystosowanie zasad i kryteriów do rodzaju pomocy, ograniczony czas realizacji czy wymogi biurokratyczne. Wymieniano także trudności w rekrutacji, trudność dotarcia do beneficjentów oraz ich dużą rotację, mobilność. 29% przedstawicieli NGO uznało, iż wsparcie nie miało wad.

Przedstawiciele CPR mieli trudności ze wskazaniem zmian w Programie PFRON – 33% nie sformułowało odpowiedzi na to pytanie, zaś 31% było zdania, iż Program nie wymaga zmian. Wśród nielicznych propozycji znalazło się urealnienie limitów w stosunku do cen sprzętu i stawek rynkowych oraz uproszczenie procedur, czy dokumentacji.

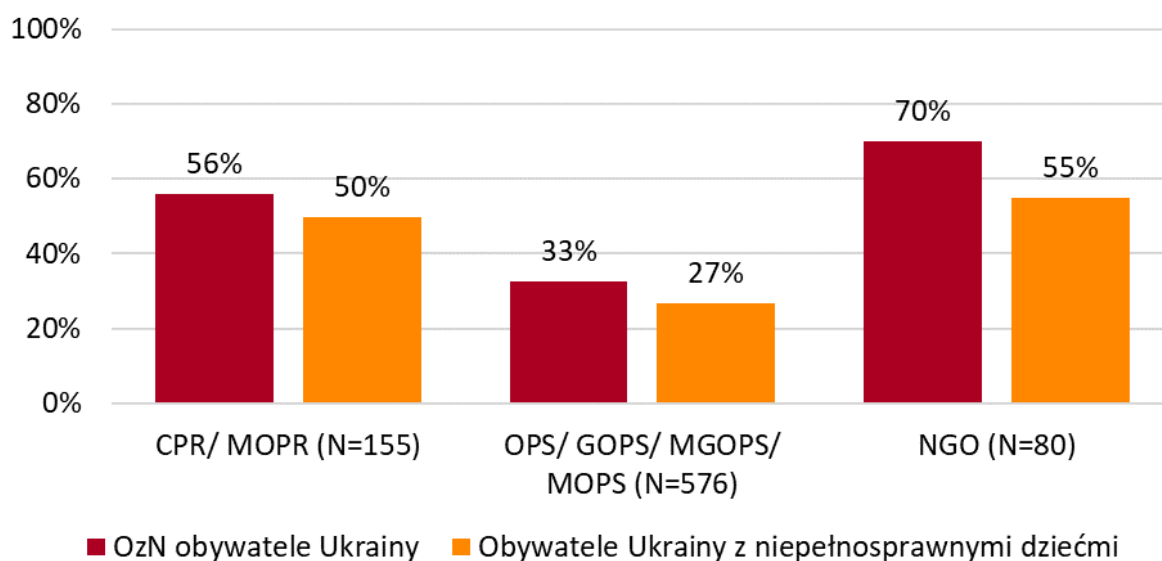
W ocenie przedstawicieli NGO zmiany wymagają przede wszystkim warunki Programu PFRON – wydłużenie realizacji lub jego kontynuacja, zapewnienie lepszej i bardziej kompleksowej informacji i promocji, bogatszej listy form wsparcia i celów wydatkowania, a także zwiększenie współpracy między szczeblami. 24% badanych organizacji pozarządowych nie miało do Programu uwag.

X Niepełnosprawni obywatele Ukrainy jako klienci polskiego systemu wsparcia

Najczęstszy kontakt z obywatelami Ukrainy z niepełnosprawnościami lub z obywatelami Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi mieli przedstawiciele organizacji pozarządowych. Aż 70% tych instytucji zadeklarowało, iż zwracały się do nich OzN obywatele Ukrainy, zaś 55% miało wśród klientów rodziców i opiekunów ukraińskich dzieci z niepełnosprawnościami.

Kontakt z obywatelami z Ukrainy z niepełnosprawnościami (dorosłymi lub przedstawicielami dzieci) miała nieco ponad połowa badanych Centrów Pomocy Rodzinie. Relatywnie najrzadziej takie doświadczenia zebrali przedstawiciele Ośrodków Pomocy Społecznej.

Rysunek 19. Odsetek instytucji i organizacji, do których zwracają się obywatele Ukrainy z niepełnosprawnościami lub obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi, według typu instytucji

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024.

Chociaż dane odnośnie liczby obywateli Ukrainy z niepełnosprawnościami oraz opiekunów dzieci z niepełnosprawnościami, którzy zwracali się o pomoc do instytucji w latach 2020-2023 są fragmentaryczne i obarczone dużym błędem ze względu na niewiedzę badanych, ilustrują one proces nasilania się fali migrantów, a później uchodźców wraz z intensyfikacją konfliktu w Ukrainie.

W latach 2022-2023 liczba klientów z Ukrainy, w tym również osób z niepełnosprawnościami była wyraźnie większa, niż w latach wcześniejszych. Mniej też było instytucji, które w ogóle nie miały kontaktu z takimi klientami albo nie mają na ich temat żadnej wiedzy.

W roku 2022, który był najbardziej intensywny pod względem liczby uchodźców wojennych zgłaszających się po wsparcie do przeciętnego CPR zwróciło się ponad 107 obywateli Ukrainy, w tym 3 dorosłych OzN oraz dwoje dzieci z niepełnosprawnościami. Ośrodki Pomocy Społecznej miały jeszcze więcej, po średnio 253 klientów z Ukrainy, w tym 5 dorosłych OzN i niemal dwoje dzieci z niepełnosprawnościami.

Organizacje pozarządowe przeciętnie obsłużyły w 2022 roku 232 obywateli Ukrainy na podmiot, lecz to do nich zgłaszało się zdecydowanie więcej osób z niepełnosprawnościami będących obywatelami ukraińskimi. Średnio było to niemal 89 dorosłych OzN i 53 niepełnosprawnych dzieci.

Tabela 19. Przeciętna liczba obywateli Ukrainy, obywateli Ukrainy OzN dorosłych oraz OzN dzieci, którzy w latach 2020-2023 zwracali się o pomoc do CPR/MOPR

Rok	Obywatele Ukrainy ogółem	Osoby z niepełnosprawnościami dorosłe	Osoby z niepełnosprawnościami dzieci
2020	1,6	1,9	0,6
2021	2,1	2,7	4,5
2022	107,1	3,3	2,3
2023	31,4	3,8	2,6

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024.

Tabela 20. Przeciętna liczba obywateli Ukrainy, obywateli Ukrainy OzN dorosłych oraz OzN dzieci, którzy w latach 2020-2023 zwracali się o pomoc do OPS/ GOPS/ MGOPS/ MOPS

Rok	Obywatele Ukrainy ogółem	Osoby z niepełnosprawnościami dorosłe	Osoby z niepełnosprawnościami dzieci
2020	4,1	0,6	0,5
2021	4,6	0,5	0,7
2022	253,7	5,1	1,7
2023	83,3	6,6	1,6

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024.

Tabela 21. Przeciętna liczba obywateli Ukrainy, obywateli Ukrainy OzN dorosłych oraz OzN dzieci, którzy w latach 2020-2023 zwracali się o pomoc do organizacji pozarządowych

Rok	Obywatele Ukrainy ogółem	Osoby z niepełnosprawnościami dorosłe	Osoby z niepełnosprawnościami dzieci
2020	84,5	46,4	30,2
2021	90,9	54,9	34,2
2022	232,2	88,9	53,1
2023	228,6	71,5	51,7

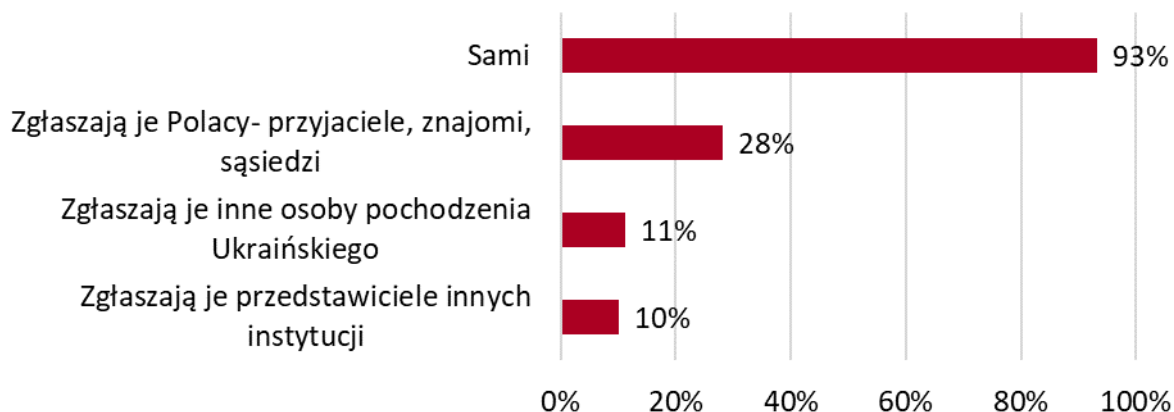
Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024.

X.1 Działania Instytucji samorządowych

X.1.1 Centra Pomocy Rodzinie

Obywatele Ukrainy z niepełnosprawnościami najczęściej sami zgłaszają się do Centrów Pomocy Rodzinie ze swoimi potrzebami (93%). Czasem występowały sytuacje, w których zgłaszali ich Polacy – przyjaciele, znajomi lub sąsiedzi.

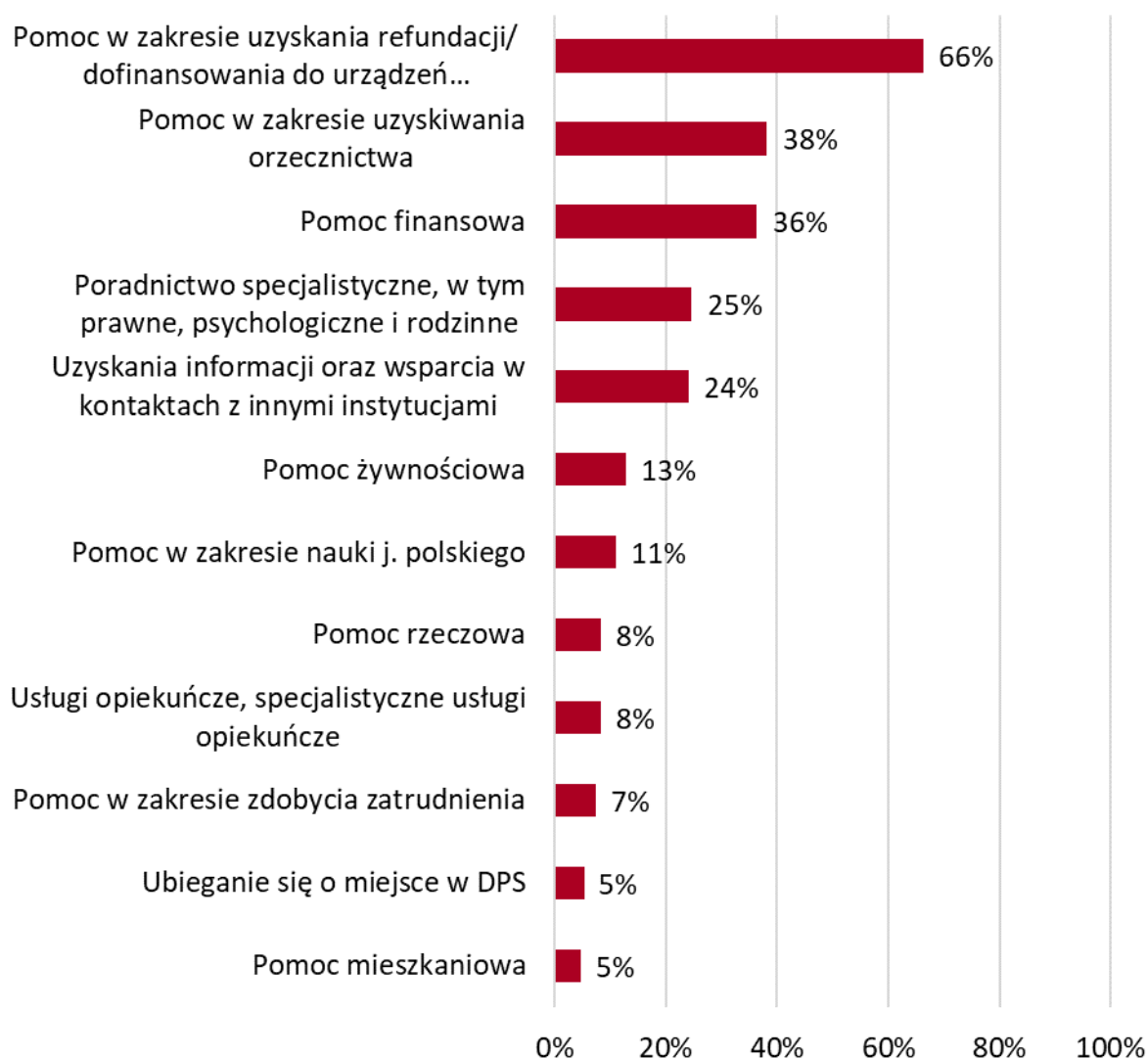
Rysunek 20. Osoby zgłaszające niepełnosprawnych obywateli Ukrainy do CPR

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. N=90. Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ można było wskazać więcej, niż jedną odpowiedź.

Do Centrów Pomocy Rodzinie obywatele Ukrainy z niepełnosprawnościami zgłaszali się przede wszystkim o pomoc w zakresie uzyskania refundacji i dofinansowania do urządzeń ułatwiających codziennie funkcjonowanie (66%), a w drugiej kolejności o pomoc w zakresie orzecznictwa (38%) i pomoc finansową (36%). Potrzeby te CPR były w stanie zaspokoić w całości lub w dużym stopniu, choć część instytucji odsyłała także klientów do innych podmiotów. W sprawie pomocy finansowej najczęściej OZN obywateli Ukrainy kierowano do OPS (78%), rzadziej do organizacji pozarządowych (17%). W kwestii orzecznictwa interesantów odsyłano do zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności (100%), zaś w przypadku pomocy w zakresie refundacji lub dofinansowania do dostawców danego produktu (28%) lub do OPS (27%).

Rysunek 21. Potrzeby, z którymi niepełnosprawni obywatele Ukrainy zgłaszają się do Centrów Pomocy Rodzinie

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. N=90. Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ można było wskazać więcej, niż jedną odpowiedź.

Tabela 22. Stopień zaspokojenia przez CPR trzech najczęściej występujących potrzeb OzN obywateli Ukrainy oraz odsetek CPR kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji

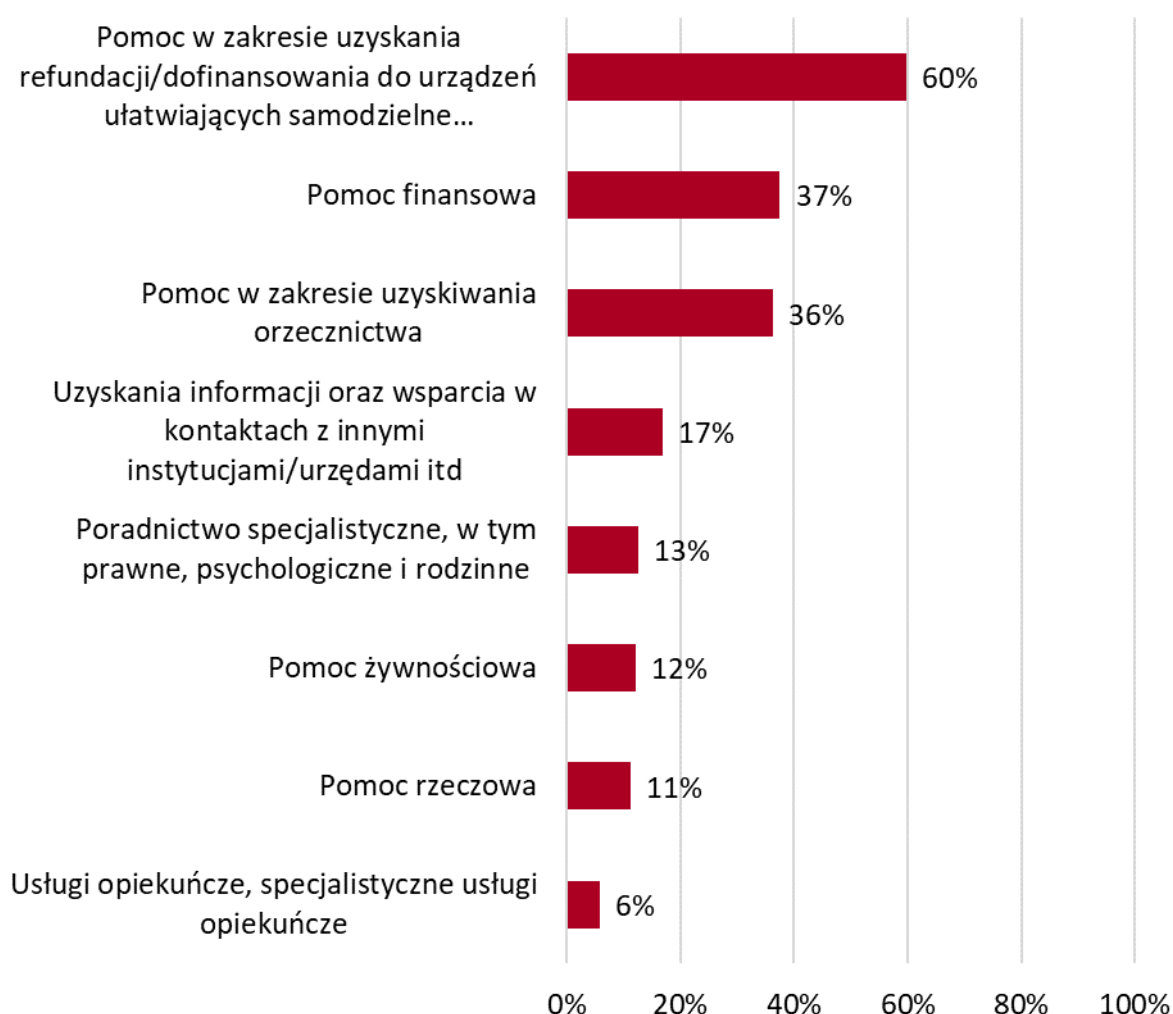
Stopień zaspokojenia potrzeby	Pomoc finansowa	Pomoc w zakresie uzyskiwania orzecznictwa	Pomoc w zakresie uzyskania refundacji/ dofinansowania do urzędzeń ułatwiających samodzielne funkcjonowanie
N=	33	34	56
Całościowo	15%	46%	15%
W dużej mierze	47%	31%	58%
Mniej więcej w połowie	8%	5%	18%
W niewielkim stopniu	26%	10%	4%
W ogóle nie jesteśmy w stanie zapewnić zaspokojenia tych potrzeb	3%	7%	6%
Odsetek CPR kierujących klientów do innego rodzaju instytucji w związku z tą potrzebą	48%	39%	16%

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024.

Potrzeby obywateli Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi, z którymi osoby te trafiały do CPR pokrywały się prawie w pełni z potrzebami dorosłych OzN, co wynika z zakresu zadań tego typu instytucji. Najczęściej była to pomoc w zakresie uzyskania refundacji lub dofinansowania do urzędzeń ułatwiających samodzielne funkcjonowanie (60%), pomoc finansowa (37%) oraz pomoc w zakresie uzyskiwania orzecznictwa (36%).

Podobnie, jak w przypadku dorosłych OzN, Centra Pomocy Rodzinie były w stanie na zgłaszane potrzeby odpowiedzieć całościowo lub w dużym stopniu, w niektórych sytuacjach kierując do innych instytucji zajmujących się daną sprawą.

Rysunek 22. Potrzeby, z którymi obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi zgłaszają się do Centrów Pomocy Rodzinie

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. N=77. Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ można było wskazać więcej, niż jedną odpowiedź.

Tabela 23. Stopień zaspokojenia przez CPR trzech najczęściej występujących potrzeb obywateli Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi oraz odsetek CPR kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji

Stopień zaspokojenia potrzeby	Pomoc finansowa	Pomoc w zakresie uzyskiwania orzecznictwa	Pomoc w zakresie uzyskania refundacji/ dofinansowania do urzędzeń ułatwiających samodzielne funkcjonowanie
N=	29	27	45
Całościowo	16%	47%	17%
W dużej mierze	50%	44%	70%
Mniej więcej w połowie	4%	7%	6%
W niewielkim stopniu	20%	0%	5%
W ogóle nie jesteśmy w stanie zapewnić zaspokojenia tych potrzeb	9%	2%	2%
Odsetek CPR kierujących klientów do innego rodzaju instytucji w związku z tą potrzebą	38%	36%	19%

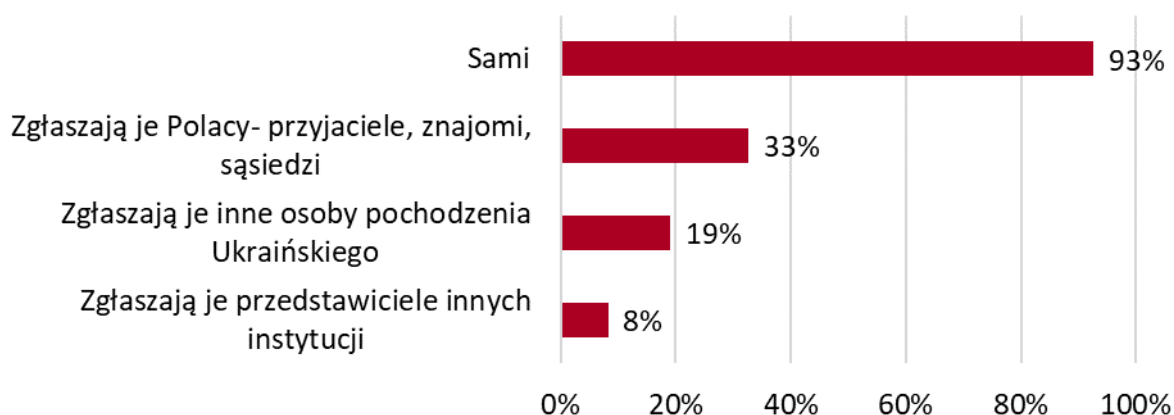
Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024.

X.1.2 Ośrodki Pomocy Społecznej

Obywatele Ukrainy z niepełnosprawnościami zwracali się o wsparcie do co trzeciego spośród Ośrodków Pomocy Społecznej objętych badaniem (33%). Z kolei obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi zgłaszali się po pomoc do 27% OPS.

Obywatele Ukrainy z niepełnosprawnościami najczęściej sami zgłaszają się do Ośrodków Pomocy Społecznej ze swoimi potrzebami (93%). Co trzeci OPS zadeklarował, iż OzN zgłaszali przyjaciele, znajomi lub sąsiedzi – Polacy, zaś 19% zetknęło się z sytuacją, iż zgłoszenia dokonywały inne osoby pochodzenia ukraińskiego.

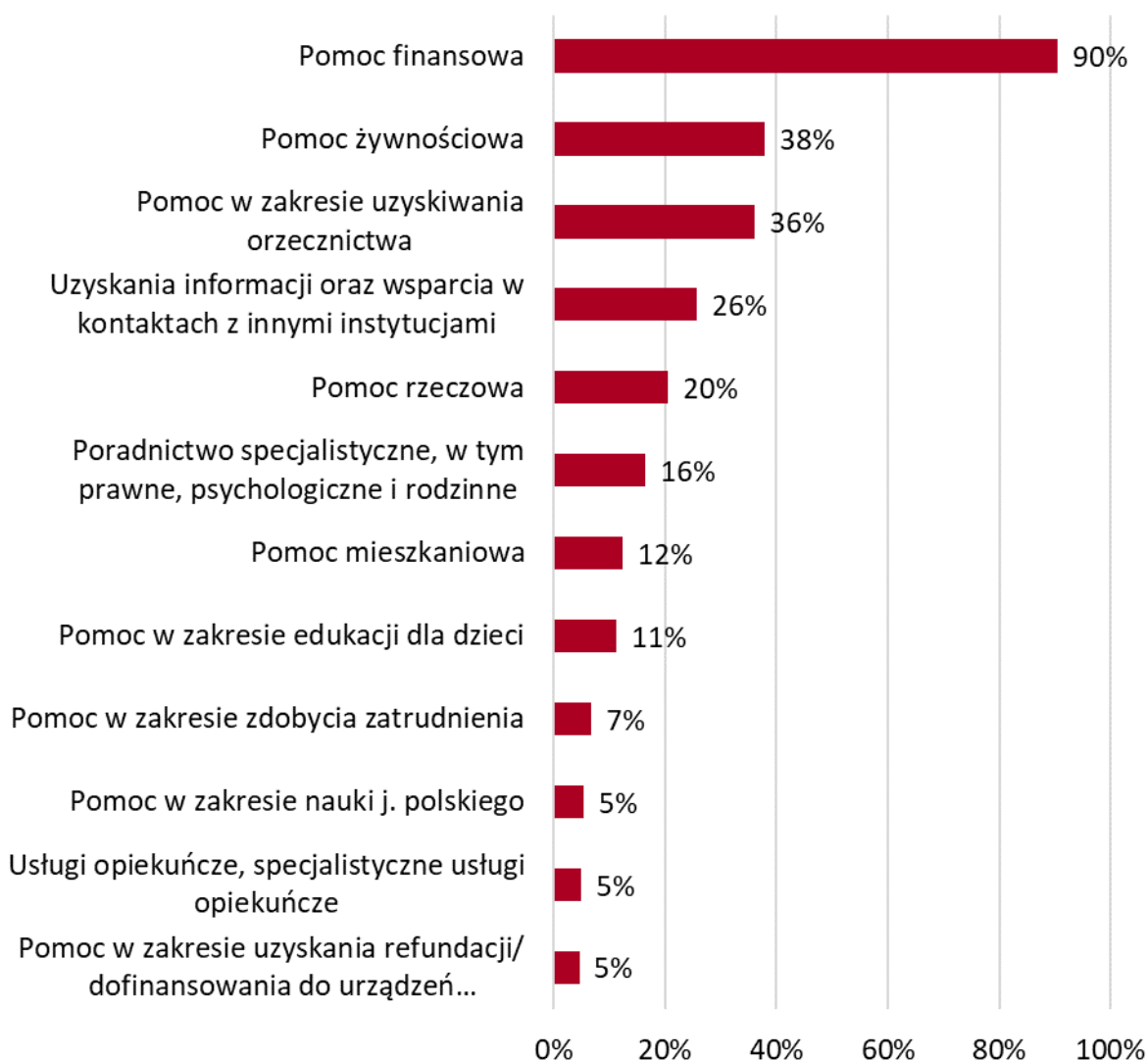
Rysunek 23. Osoby zgłaszające niepełnosprawnych obywateli Ukrainy do OPS

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. N=211. Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ można było wskazać więcej, niż jedną odpowiedź.

Do Ośrodków Pomocy Społecznej trafiały przede wszystkim osoby niepełnosprawne, obywatele Ukrainy poszukujący pomocy finansowej (90%), znacznie rzadziej zaś pomocy żywnościowej (38%) lub w zakresie orzecznictwa (36%). Wsparcie udzielone przez OPS w tym zakresie ich przedstawiciele ocenili jako całłościowe, lub w dużej mierze zaspokajające potrzeby. W przypadku orzecznictwa klienci byli kierowani do innych instytucji, tj. do zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności. W zakresie pomocy żywnościowej zdarzało się, iż OzN obywatele Ukrainy byli odsyłani do organizacji pozarządowych lub instytucji kościelnych np. Caritas lub do banków żywności.

Rysunek 24. Potrzeby, z którymi niepełnosprawni obywatele Ukrainy zgłaszają się do Ośrodków Pomocy Społecznej

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. N=211. Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ można było wskazać więcej, niż jedną odpowiedź.

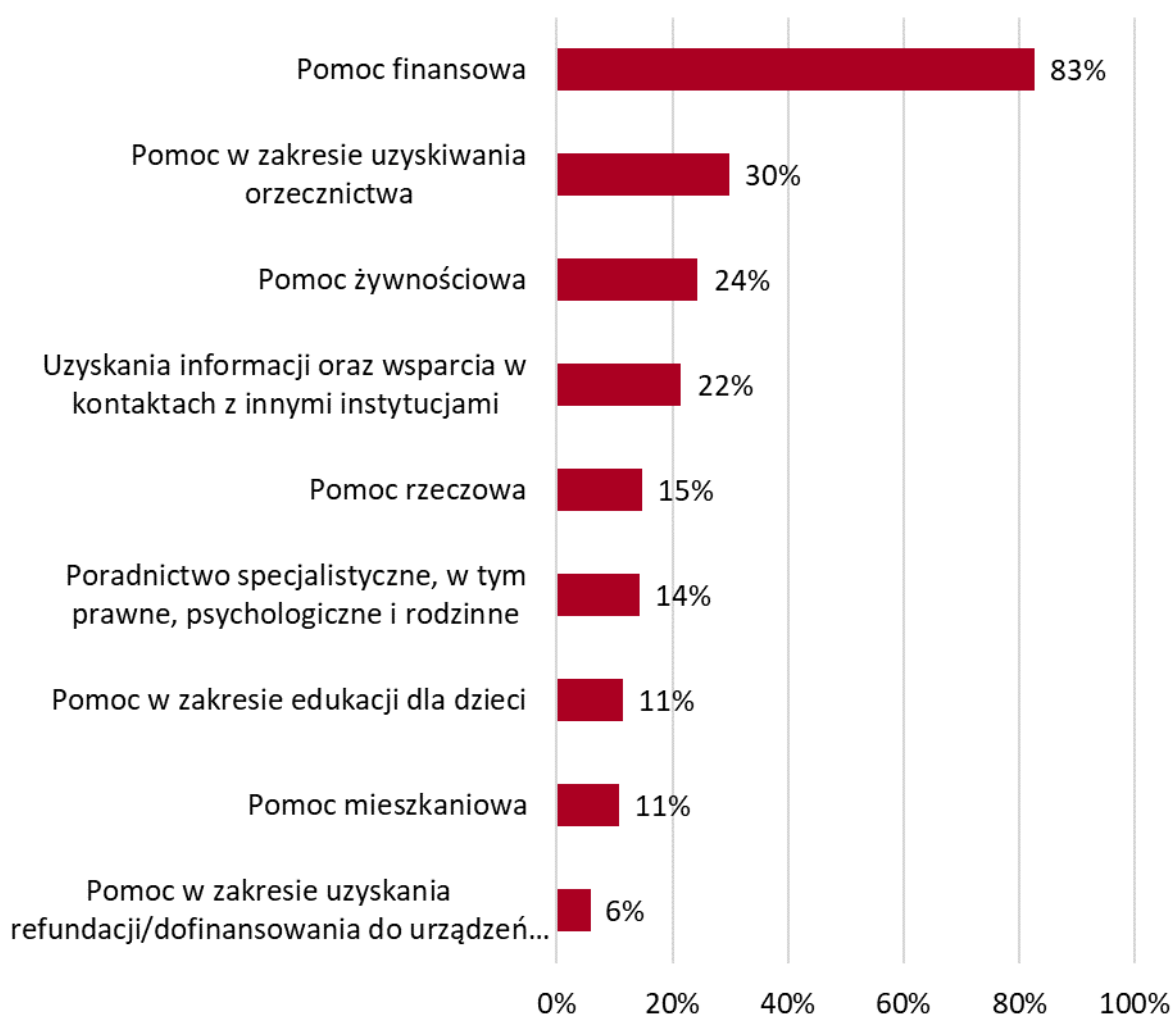
Tabela 24. Stopień zaspokojenia przez OPS trzech najczęściej występujących potrzeb OzN obywateli Ukrainy oraz odsetek OPS kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji

Stopień zaspokojenia potrzeby	Pomoc finansowa	Pomoc żywnościowa	Pomoc w zakresie uzyskiwania orzecznictwa
N=	182	80	76
Całościowo	27%	22%	27%
W dużej mierze	40%	47%	46%
Mniej więcej w połowie	14%	14%	16%
W niewielkim stopniu	17%	14%	8%
W ogóle nie jesteśmy w stanie zapewnić zaspokojenia tych potrzeb	2%	3%	3%
Odsetek OPS kierujących klientów do innego rodzaju instytucji w związku z tą potrzebą	26%	50%	77%

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024.

Potrzeby obywateli Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi, z którymi przychodzili do OPS są tożsame z potrzebami dorosłych OzN, tj. przede wszystkim pomoc finansowa (83%), a dalszej kolejności pomoc w zakresie uzyskiwania orzecznictwa (30%), czy pomoc żywnościowa (24%). Potrzeby te były zaspokajane najczęściej całościowo lub w dużej mierze. Podobnie jak w przypadku dorosłych, rodziców dzieci z niepełnosprawnościami kierowano głównie do zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności, zaś w przypadku pomocy żywnościowej do Caritas czy banków żywności.

Rysunek 25. Potrzeby, z którymi obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi zgłaszają się do Ośrodków Pomocy Społecznej

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. N=153. Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ można było wskazać więcej, niż jedną odpowiedź.

Tabela 25. Stopień zaspokojenia przez OPS czterech najczęściej występujących potrzeb obywateli Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi oraz odsetek OPS kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji

Stopień zaspokojenia potrzeby	Pomoc finansowa	Pomoc żywnościowa	Pomoc w zakresie uzyskiwania orzecznictwa	Uzyskania informacji oraz wsparcia w kontaktach z innymi instytucjami/urzędami itd.
N=	119	37	46	32
Całościowo	28%	14%	16%	36%
W dużej mierze	34%	42%	48%	49%
Mniej więcej w połowie	14%	22%	20%	10%
W niewielkim stopniu	20%	19%	11%	5%
W ogóle nie jesteśmy w stanie zapewnić zaspokojenia tych potrzeb	3%	3%	5%	
Odsetek OPS kierujących klientów do innego rodzaju instytucji w związku z tą potrzebą	23%	51%	70%	43%

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024.

X.1.3 Domy Pomocy Społecznej

Domy Pomocy Społecznej funkcjonujące w Polsce charakteryzują się zróżnicowaną liczbą miejsc – od małych, dysponujących mniej niż 70 miejscami (35%), aż po największe, mogące przyjąć jednocześnie powyżej 150 osób (12%). Miejsca te są wypełnione niemal w stu procentach – przeciętnie liczba miejsc w DPS objętych badaniem to 102,2 zaś średnio w DPS przebywa 99,1 osób.

W ogromnej większości miejsca te są zajęte przez obywateli polskich – 91% DPS zadeklarowało, iż w momencie badania nie było wśród ich podopiecznych obywateli Ukrainy. Jedynie w 9% DPS mieszkali obywatele Ukrainy, przy czym najczęściej była to 1 lub 2 osoby. Najczęściej osoby te posiadały orzeczenie o niepełnosprawności.

Wśród obywateli Ukrainy będących mieszkańcami DPS więcej było kobiet niż mężczyzn. Ich wiek był zróżnicowany, choć najczęściej było wśród nich osób powyżej 50 lat. Wśród

posiadanych przez nie niepełnosprawności występowały takie rodzaje jak: niepełnosprawność intelektualna, choroba psychiczna, niepełnosprawność narządu ruchu oraz niepełnosprawność narządu wzroku. Większość była całkowicie niesamodzielna, zaś ich potrzeby opiekuńcze i zdrowotne oceniono jako bardzo duże.

W momencie badania w kolejce na miejsce w DPS czekało przeciętnie około 4 osób, lecz wśród nich w zasadzie nie było żadnych obywateli Ukrainy. Jedynie 2% przedstawicieli Domów Pomocy Społecznej zadeklarowało, iż obywatele Ukrainy w ogóle ubiegają się o miejsca w ich placówkach. Wśród powodów najczęściej wskazywano tu na brak opieki ze strony środowiska rodzinnego, zły stan zdrowia oraz brak usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania.

W latach 2020-2023 o miejsce w DPS starały się pojedyncze osoby będące obywatelami Ukrainy. Część z nich nie została przyjęta z powodu braku miejsc.

Przedstawiciele Centrów Pomocy Rodzinie i organizacji pozarządowych zazwyczaj przeszacowują skalę ubiegania się o miejsce w DPS przez obywateli Ukrainy. Odpowiednio 7% przedstawicieli CPR i 11% przedstawicieli NGO wskazywało, iż taka sytuacja ma miejsce. Tymczasem wśród przedstawicieli Ośrodków Pomocy Społecznej, które mają bliższy kontakt z DPS odsetek ten wynosi jedynie 3%. Niemal wszyscy badani z OPS wskazywali, iż w latach 2020-2023 obywatele Ukrainy, w tym osoby z niepełnosprawnościami w ogóle nie ubiegali się o miejsca w DPS.

Pokrywa się to z deklaracjami przedstawicieli Domów Pomocy Społecznej.

Badania jakościowe z udziałem osób z niepełnosprawnościami wskazały, że osoby te w ogóle nie mają świadomości istnienia DPS i tego, że mogą ubiegać się o miejsca w DPS dla osób mających problemy z samodzielnym funkcjonowaniem.

X.2 Działania organizacji pomocowych i pozarządowych

Cechą wspólną wszystkich badanych organizacji, był długi czas statutowego działania od momentu rejestracji organizacji. W badaniu wzięły udział organizacje, które działają na rzecz osób z niepełnosprawnościami nawet ponad 70 lat. Jednocześnie badane organizacje wyróżniała duża liczba wspieranych przez nie klientów, nawet do kilku tysięcy rocznie. Długoletnie doświadczenia organizacji oraz doświadczenia w działaniach na rzecz osób z niepełnosprawnościami lub migrantów i uchodźców spowodowały, że w chwili rozpoczęcia pełnoskalowego konfliktu podmioty te podjęły bezzwłocznie działania na rzecz wsparcia uchodźców z Ukrainy.

Niewątpliwie pomocne w podjęciu szybkich działań było to, że organizacje pozarządowe w swojej naturze są bardzo elastyczne w działaniu i szybko adaptują się do zmieniających się

potrzeb swoich klientów, czy do sytuacji społeczno- gospodarczo- politycznej. Badane organizacje charakteryzowała jeszcze jedna wspólna cecha, która była i nadal jest kluczowa w zakresie wspierania osób z niepełnosprawnością i ich rodzin- uchodźców z Ukrainy. Cechą tą jest zdolność i chęć nawiązywania współpracy z innymi organizacjami oraz innymi podmiotami, w tym publicznymi²³. Organizacje podejmują działania w sieciach współpracy, w jakich działają na stałe, ale także w tworzonych ad hoc, w odpowiedzi na pojawiające się potrzeby klientów i uwarunkowania środowiska, w którym działają. Badanie wyraźnie pokazało, że współpraca była niejednokrotnie determinantą sukcesu w realizowanym wsparciu i to dzięki niej osoby potrzebujące mogły otrzymać tak kompleksowe wsparcie.

X.2.1 Typologia klientów instytucji pomocowych i samorządowych

Badane organizacje wskazywały, że wspierały i wspierają osoby z niepełnosprawnościami w zasadzie z pełnego spektrum niepełnosprawności. Należy jednak zauważyć, że wśród dzieci i młodzieży najczęściej wymienianymi niepełnosprawnościami były: spektrum autyzmu, niepełnosprawność intelektualna, całościowe zaburzenia rozwojowe. W grupie osób dorosłych najczęściej wskazywano na problemy schorzeń psychicznych i niepełnosprawność narządu ruchu. Natomiast w grupie seniorów najczęściej wskazywano na choroby, czy niepełnosprawność wynikającą z wieku związaną z narządami ruchu, słuchu, czy wzroku oraz chorobami przewlekłymi.

Ważnym aspektem, na jaki zwracali uwagę rozmówcy, jest niepełnosprawność nabyta na skutek wojny. Niepełnosprawność ta ma często charakter dwojaki: niepełnosprawności w obrębie narządu ruchu lub psychicznej wynikającej z traumy wojennej. Sytuacja osób, które przyjechały do Polski, a ich niepełnosprawność była nabyta niedawno była zupełnie inna niż osób, które tę niepełnosprawność miały od dłuższego czasu lub od urodzenia. Osoby z nabytą niepełnosprawnością w wyniku wojny wymagały wieloaspektowego wsparcia, w tym specjalistycznego wsparcia psycho- społecznego oraz często wsparcia medycznego czy intensywnego wsparcia rehabilitacyjnego. Badane organizacje pomocowe realizowały m.in. działania z obszaru wsparcia medycznego tworząc szpitale polowe w Ukrainie oraz realizując usługi specjalistycznego transportu medycznego do Polski osób poszkodowanych w wyniku konfliktu.

Inne charakterystyczne grupy wśród uchodźców z niepełnosprawnościami z Ukrainy, na jakie zwracali uwagę respondenci: dzieci i młodzieży, osoby starsze, samotni rodzice- głównie matki.

W odniesieniu do dzieci z niepełnosprawnościami kluczowymi problemami, o których mówili badani, był dostęp do odpowiedniej edukacji i terapii, szczególnie w nowym środowisku, w którym bariera językowa i brak dostosowanych programów edukacyjnych stanowiły

²³ Porównaj z badaniem „Kondycja organizacji pozarządowych 2021”; Klon-Jawor, Warszawa 2022

ogromne wyzwanie. Wsparcie, które otrzymywały dzieci, obejmowało dostęp do specjalistycznych terapii, pomoc w zdobyciu orzeczenia o niepełnosprawności oraz wsparcie psychologiczne dla nich i ich rodzin. Jednocześnie respondenci wskazywali, że dostęp do terapii i edukacji był często utrudniony z powodu ograniczonych zasobów i długich kolejek, co wymagało dodatkowego wsparcia ze strony organizacji pozarządowych i instytucji pomocowych, czy samorządowych.

Znaczącą grupę klientów stanowiły także osoby starsze, które borykały się z problemami zdrowotnymi związanymi z wiekiem, takimi jak ograniczona mobilność czy choroby przewlekłe. Niektóre osoby starsze miały niepełnosprawności ruchowe, co wymagało dostosowania miejsca zamieszkania i zapewnienia odpowiedniej opieki. Problemy osób starszych z samodzielnością w codziennych czynnościach były powszechne, co skutkowało potrzebą wsparcia w postaci opieki domowej lub umieszczenia w ośrodkach opiekuńczych. Badani zwracali także uwagę na duży problem samotności osób starszych. Osoby te często trafiały do Polski bez rodziny, a ich wiek determinował znaczące potrzeby specjalistycznej opieki, które nie zawsze udawało się zaspokoić.

Grupą, którą należy wymienić, są także samotni rodzice, głównie matki. Respondenci podkreślali, że w przypadku rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością, najczęściej z samotną matką, kobieta nie mogła podjąć zatrudnienia, gdyż musiała realizować opiekę nad często liczną grupą potomstwa. Sytuacja taka potęgowała problemy związane z zabezpieczeniem podstawowych środków do życia dla tych rodzin. Tak mówiła jedna z respondentek o tym problemie:

„Jest samotna mama z dwójką niepełnosprawnych dzieci, niefunkcjonujących też samodzielnie, czyli bardzo mocno zależnych, niechodzących nawet, w sensie poruszania się, nie są samodzielni, to na pewno ta mama potrzebuje takiego większego zaopiekowania, typu na przykład zawiezienia ich na konsultacje lekarskie, pomoc mamie w zdobyciu dokumentów odpowiednich dla dzieci, czy w rozwiązywaniu trudności dnia codziennego.” (Organizacja Pozarządowa)

Respondenci zwracali także uwagę na sytuację edukacyjną dzieci z niepełnosprawnościami. Część z nich wskazywała, że dzieci są poza systemem edukacji. Nie biorą udziału w zajęciach prowadzonych przez szkoły ukraińskie, ani nie uczestniczą w edukacji w polskich placówkach. Respondenci zwracali uwagę na istotną lukę systemową w tym zakresie. Jedna z respondentek tak opisywał tę sytuację:

„To jest moim zdaniem największą niewiadomą, to jest chociażby case dzieci, które są w domach w szkole online, ponieważ nie mamy jeszcze tego obowiązku szkolnego wprowadzonego na sztywno. Bardzo często te dzieci nie są w żadnej szkole, one po prostu są takimi więźniami mieszkania. Albo siedzą z młodszym rodzeństwem, albo ze starszą babcią i po prostu izolują się.” (Polska Organizacja Pomocowa)

Istotnymi uwarunkowaniami charakteryzującymi uchodźców jest ich sytuacja mieszkaniowa w nowym kraju. Sytuacja mieszkaniowa, o której mówili respondenci w odniesieniu do osób z niepełnosprawnościami z Ukrainy, w chwili obecnej wydaje się być stabilna. Większość osób na tyle ułożyło sobie sytuację społeczno- zawodową w Polsce, że zamieszkuje w wynajętych mieszkaniach, które w dużej mierze same utrzymują. Jest to istotna zmiana od początku wojny, gdzie początkowo osoby z niepełnosprawnościami zamieszkiwały punkty zbiorowego zakwaterowania, co było znaczącym problemem, zwłaszcza w przypadku dzieci ze spektrum autyzmu. Sytuacja mieszkaniowa uchodźców na przestrzeni czasu unormowała się także dzięki wsparciu organizacji pozarządowych, oferujących czasowy lub stały pobyt oraz dzięki uruchomieniu zasobów lokalowych gmin, choć jak zwracali uwagę respondenci, tego zasobu jest wciąż zbyt mało. Część osób nadal przebywa w punktach zbiorowego zakwaterowania prowadzonych głównie przez gminy.

Obecna sytuacja bytowa uchodźców z niepełnosprawnościami z Ukrainy jest bardzo różna i jak wskazywali respondenci, w dużej mierze zależy od tego, czy osoby te pracują. Jednak biorąc pod uwagę typologię rodzin, w których najczęściej samotna matka opiekuje się kilkorgiem dzieci, możliwości podejmowania zatrudnienia są ograniczone. Dlatego tak ważne jest ciągłe wspieranie materialne i rzeczowe uchodźców, zwłaszcza rodzin z dziećmi z niepełnosprawnościami.

Od chwili wybuchu pełnoskalowego konfliktu badane organizacje zauważają zmianę w liczbie klientów. Jak mówią badani na początku konfliktu zgłaszało się znacznie więcej osób z niepełnosprawnościami, głównie z powodu nagłej potrzeby wsparcia w nowym, nieznanym środowisku. Obecnie liczba ta stabilizuje się, ale wciąż jest na wysokim poziomie w porównaniu do okresu sprzed wybuchu wojny. Respondenci zwracali uwagę na to, że obecnie częściej zgłaszają się osoby z bardziej zróżnicowanymi i często bardziej skomplikowanymi przypadkami, co wymaga od organizacji specjalistycznego- celowanego podejścia i często indywidualnie dostosowanych form pomocy.

Badani wskazywali także, że osoby obecnie przyjeżdżające do Polski różnią się od tych, które przyjeżdżały przed wojną, pod wieloma względami. Obecnie większość to kobiety z dziećmi lub osoby starsze, które często mają za sobą traumatyczne doświadczenia związane z wojną i potrzebują specjalistycznego wsparcia zarówno psychologicznego, jak i materialnego. Wcześniej migracja była bardziej zróżnicowana pod względem demograficznym i często miała charakter czysto ekonomiczny.

X.2.2 Typologia potrzeb klientów NGO i instytucji pomocowych

Osoby z niepełnosprawnościami, zarówno dorośle, jak i dzieci, zgłaszają się z różnorodnymi potrzebami, w tym zdrowotnymi, opiekuńczymi, mieszkaniowymi, sprzętowymi, technicznymi, edukacyjnymi oraz zatrudnieniowymi. W zależności od indywidualnych przypadków, organizacje starają się zapewnić wsparcie w miarę dostępnych zasobów i

możliwości. Często jednak napotykają na ograniczenia związane z brakiem wystarczających środków finansowych lub specjalistycznego sprzętu. W takich sytuacjach, jeśli nie są w stanie bezpośrednio pomóc, kierują osoby do innych instytucji lub organizacji, które mogą zaoferować odpowiednie wsparcie. Współpracują również z ośrodkami pomocy społecznej, centrami pomocy rodzinie oraz innymi organizacjami pozarządowymi, które specjalizują się w pomocy osobom z niepełnosprawnościami. Organizacje tworzą sieci wsparcia pomiędzy sobą w ten sposób gromadząc wiedzę z jakiego wsparcia gdzie może osoba potrzebująca skorzystać, dzięki temu mogą ją przekierować w odpowiednie miejsce.

Potrzeby osób z niepełnosprawnościami- uchodźców z Ukrainy zmieniały się w czasie. Nagły przebieg konfliktu, zwłaszcza w początkowej jego fazie spowodował znaczący napływ uchodźców w krótkim czasie. Początkowo potrzeby tych osób skupiały się na kwestiach czysto bytowych – jak mieszkanie, jedzenie, dostęp do wody, ubranie. W chwili kiedy osoba podejmowała decyzję o pozostaniu w Polsce, pojawiały się inne potrzeby, w tym np. dotyczące edukacji czy pracy. Obecnie potrzeby osób z niepełnosprawnościami są potrzebami innymi niż na początku lub bardziej szczegółowymi i niejednokrotnie wymagającymi specjalnych interwencji czy nakładów finansowych jak np. znalezienie zatrudnienia czy polepszenie warunków mieszkaniowych.

Potrzeby osób z niepełnosprawnościami z Ukrainy, które w badaniu wskazali respondenci, można podzielić na:

1. **Potrzeby zdrowotne:** Wiele osób z niepełnosprawnościami potrzebuje specjalistycznej opieki medycznej, dostępu do lekarzy specjalistów, rehabilitacji, czy leków. Często zgłaszają się z problemami zdrowotnymi, które wymagają ciągłej opieki lub interwencji medycznej.
2. **Potrzeby opiekuńcze:** Osoby z poważniejszymi niepełnosprawnościami potrzebują wsparcia w codziennych czynnościach, takich jak jedzenie, ubieranie się czy higiena. Wymagają często wsparcia asystentów osobistych lub opiekunów.
3. **Potrzeby mieszkaniowe:** Dostęp do odpowiednio przystosowanego mieszkania jest kluczowy dla osób z niepełnosprawnościami. Potrzebują one mieszkań bez barier architektonicznych, z windami lub specjalnymi udogodnieniami.
4. **Potrzeby sprzętowe:** Wiele osób z niepełnosprawnościami potrzebuje specjalistycznego sprzętu, takiego jak wózki inwalidzkie, chodziki, sprzęt ortopedyczny, czy specjalistyczne łóżka medyczne.
5. **Potrzeby techniczne:** Dostęp do technologii wspierających, takich jak komputery z odpowiednim oprogramowaniem, sprzęt komunikacyjny dla osób niesłyszących czy niewidomych.
6. **Potrzeby edukacyjne:** Dostęp do edukacji, w tym specjalistycznych szkół, programów edukacyjnych dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, który jest kluczowy dla ich rozwoju i integracji społecznej.

7. **Potrzeby zatrudnieniowe:** Wsparcie w znalezieniu pracy, dostosowanie miejsca pracy, szkolenia zawodowe dostosowane do możliwości osób z niepełnosprawnościami, które są ważne dla ich niezależności finansowej i integracji zawodowej.

Charakterystyka tych potrzeb zależy od rodzaju i stopnia niepełnosprawności, a także od indywidualnych okoliczności życiowych danej osoby. Wsparcie, które świadczą badane organizacje, jest w dużej mierze indywidualizowane i dostosowane do konkretnych potrzeb, wymagań i oczekiwań osób z niepełnosprawnościami.

Respondenci zwracali także uwagę, że wsparcie, jakiego potrzebują zarówno dorośli, jak i dzieci z niepełnosprawnościami, często nie musi być bardzo kosztowne, ale mimo wszystko dla osób w trudnej sytuacji materialnej, jest nieosiągalne. Wskazywano, że:

„Przydałoby się jakieś takie dofinansowanie na takie rzeczy, których nikt uciekając nie był w stanie zabrać ze sobą, bo pakował się w mały plecak (...) Ktoś musi ćwiczyć ręce, tak? Bo właśnie na przykład jeździ na tym wózku, więc skąd ma mieć hantle w domu? To są takie drobne rzeczy, ale proszę mi wierzyć, że czasem te 50 złotych jest graniczną kwotą zakupu takiej rzeczy.” (Polska Organizacja Pomocowa)

Wartym podkreślenia jest także fakt zmieniającego się w czasie podejścia osób z niepełnosprawnościami do zabezpieczenia swoich potrzeb, obserwowanego przez respondentów. Z czasem u osób z Ukrainy pojawił się brak zrozumienia, że wsparcie nie może bez końca być darmowe i w nieograniczonym zakresie. Respondenci wskazywali na niezrozumienie ze strony uchodźców, także sytuacji długiego czasu oczekiwania na pomoc medyczną, czy rehabilitację. Do tych osób nie trafiały argumenty, że taki sam czas oczekiwania dotyczy obywateli Polski i nie ma tutaj sytuacji dyskryminacji w dostępie do usług. Jeden z rozmówców tak mówił o roszczeniowości uchodźców:

„Nie ukrywajmy tej ich roszczeniowości. Oni pomyśleli, że już wszystko dostaną szybko na tacy z dnia na dzień, albo jak do nas dotrą, że tutaj będzie ziemia obiecana.” (Organizacja Pozarządowa)

Opiekunowie dzieci z niepełnosprawnościami mierzą się z wieloma wyzwaniami, w tym z potrzebą zapewnienia odpowiedniej opieki medycznej i rehabilitacyjnej, dostępu do edukacji specjalistycznej oraz wsparcia psychologicznego zarówno dla siebie, jak i dla swoich dzieci. Często borykają się również z problemami finansowymi wynikającymi z konieczności zapewnienia specjalistycznego sprzętu czy kosztów leczenia.

Opiekunowie i rodzice dzieci z niepełnosprawnościami, w opinii respondentów, zgłaszają się z najczęściej z potrzebami:

- zdrowotnymi np. specjalistyczne usługi medyczne,
- opiekuńczymi np. asystentura,

- mieszkaniowymi,
- sprzętowymi i technicznymi np. zabezpieczenie ortopedyczne,
- edukacyjnymi np. wsparcie w procesie adaptacji w polskiej szkole.

Rodzice i opiekunowie potrzebują również pomocy w zakresie poszukiwania i podejmowania zatrudnienia, aby móc godzić opiekę nad dzieckiem z niepełnosprawnością z pracą zawodową. Organizacje starają się odpowiadać na wszystkie potrzeby, poprzez dostarczanie informacji, wsparcie materialne, kierowanie do specjalistycznych placówek i instytucji czy wsparcie w procesie aktywizacji zawodowej. Organizacje obecnie pozyskują środki finansowe, w tym z PFRON czy rządowe na realizację działań projektowych w których mogą uczestniczyć rodziny dzieci z niepełnosprawnościami, zarówno opiekunowie, jak i same dzieci.

Ważnym obszarem wymagającym wsparcia dla rodziców i opiekunów, wskazywanym przez respondentów, są potrzeby opiekuńcze i potrzeby wsparcia samotnych matek, które są przeważającą grupą wśród rodzin ukraińskich. Kobiety te nie są w stanie często załatwić podstawowych spraw, a tym bardziej podjąć zatrudnienia, bez zapewnienia opieki dla małoletnich dzieci, w tym dzieci z niepełnosprawnością. Obecnie realizowane projekty np. z obszaru asystentury czy opieki wytchnieniowej nie gwarantują takiego wsparcia, co wynika głównie z tego, że liczba świadczonych usług w tym obszarze jest nieadekwatna do potrzeb.

Rodzice są świadomi, że duża część wsparcia możliwa do uzyskania jest jedynie w sytuacji, kiedy dziecko posiada polskie orzeczenie o niepełnosprawności, więc coraz chętniej o nie występują, korzystając ze wsparcia w tym procesie, świadczonego przez badane organizacje.

Obecnie dzieci z niepełnosprawnościami z Ukrainy korzystają z różnorodnego wsparcia, w tym z usług rehabilitacyjnych, edukacyjnych oraz opiekuńczych. Dostępne są również różne formy terapii oraz pomoc psychologiczna. Większość organizacji jest w stanie zapewnić rodzicom i opiekunom dzieci z niepełnosprawnościami wsparcie informacyjne, doradztwo oraz pomoc materialną tylko w ramach posiadanych własnych zasobów. Niestety, na co wskazywali respondenci, nie zawsze dostęp do tych usług jest wystarczający lub adekwatny do potrzeb, co wynika z ograniczeń systemowych, braku specjalistów lub środków finansowych. W takich przypadkach organizacje stara się kierować dzieci i ich rodziny do innych organizacji czy instytucji z jakimi współpracują.

Respondenci wskazywali także na to, że nauczyciele i specjaliści mierzą się z brakami w systemie wsparcia, niedostatecznymi zasobami oraz przeszkodami biurokratycznymi, które utrudniają efektywną pomoc. Nie bez znaczenia jest także bariera językowa, choć jak wskazywali badani, dzieci szybko uczą się języka polskiego i są w stanie dość efektywnie uczestniczyć w zajęciach szkolnych. Respondenci wskazywali także na problemy w edukacji, wynikające z różnic programowych oraz z oczekiwań rodziców i opiekunów, że polska szkoła będzie dużo bardziej elastyczna dla ich dzieci. Tak mówi o tym jeden z rozmówców:

„No ale też są takie problemy natury edukacyjnej, no bo też i różnica programowa i oczekiwania rodziców, ale także oczekiwania tych dzieci były zupełnie inne (...) rodzice myśleli, że nasz system edukacyjny będzie, że tak powiem, im jakoś tak mocniej ulegał, przymykał oczy.” (Organizacja Pozarządowa)

X.2.3 Działania polskich organizacji pomocowych

X.2.3.1 Charakterystyka działań

Działania podejmowane przez organizacje były zróżnicowane i dostosowane do potrzeb ich klientów. Organizacje realizowały działania typowe dla swojej działalności oraz te, które można uznać za doraźne, a które wynikały z konfliktu zbrojnego na Ukrainie. Działania realizowane przez organizacje były to m.in. organizacja kursów językowych, warsztatów zawodowych, sesji terapeutycznych, dystrybucja żywności i odzieży, a także specjalistyczne wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami, w tym zapewnienie dostępu do sprzętu rehabilitacyjnego i porad specjalistycznych. O działaniach realizowanych przez organizację, jako standardowych, tak mówi jedna z respondentek:

„Mamy asystentki międzykulturowe, ale też prowadzimy taki komponent edukacyjny dla osób, dla nauczycieli, pedagogów, którzy z kolei chcą się dokształcić, jeśli chodzi o pracę w klasach, gdzie są dzieci cudzoziemskie. Oprócz tego prowadzimy poradnictwo prawne, psychologiczne, właśnie w po angielsku, francusku, rosyjsku, ukraińsku. Mamy też wsparcie prawnicze dotyczące legalizacji pobytu, ale też różnych takich spraw związanych z łączeniem na przykład przepisów polskich i ukraińskich- chyba teraz najbardziej popularne.” (Polska Organizacja Pomocowa)

Badane organizacje pomocowe podejmowały i podejmują nadal różnorodne działania na rzecz wsparcia uchodźców z Ukrainy, w tym osób z niepełnosprawnościami, zarówno dorosłych, jak i dzieci. Poniżej przedstawiamy charakterystykę działań standardowych realizowanych przez badane organizacje oraz działań doraźnych, które były podejmowane w odpowiedzi na potrzeby tych grup, wywołane sytuacją konfliktu zbrojnego.

1. Działania standardowe podejmowane przez badane organizacje kierowane do wszystkich osób, którym organizacja udziela wsparcia:
 - **Wsparcie prawne**- organizacje często oferowały i oferują pomoc prawną, doradztwo w zakresie praw obywatelskich, pomocy socjalnej czy prawa pracy.
 - **Wsparcie psychologiczne**- dostęp do psychologów i terapeutów wspierających osoby w kryzysie życiowym lub doświadczające trudności adaptacyjnych, w tym w wyniku traum wojennych.
 - **Edukacja i szkolenia**- organizowanie kursów językowych, szkoleń zawodowych i warsztatów umiejętności życiowych. Organizowanie zajęć dla dzieci oraz pomoc w pozyskaniu miejsc w placówkach oświatowych.

- **Pomoc materialna**- dystrybucja żywności, odzieży, artykułów pierwszej potrzeby.
 - **Wsparcie zdrowotne**- organizowanie dostępu do usług medycznych, w tym badań, konsultacji i leczenia oraz zabezpieczenie w sprzęt ortopedyczny i pomocniczy.
 - **Integracja społeczna**- działania mające na celu integrację osób z lokalną społecznością, poprzez organizację wydarzeń kulturalnych, sportowych i społecznych.
 - **Doradztwo zawodowe i pośrednictwo pracy**- pomoc w znalezieniu zatrudnienia, przygotowanie do rozmów kwalifikacyjnych, tworzenie CV.
 - **Pomoc w zakwaterowaniu**- wsparcie w znalezieniu mieszkania, negocjacje z wynajmującymi, pomoc w adaptacji mieszkań.
 - **Poradnictwo rodzinne i opieka nad dziećmi**- wsparcie dla rodzin, organizacja opieki nad dziećmi, zajęcia adaptacyjne dla dzieci.
 - **Wsparcie dla seniorów**- programy dedykowane osobom starszym, w tym zajęcia rekreacyjne, wsparcie w codziennym funkcjonowaniu.
2. Działania doraźne podejmowane przez badane organizacje kierowane do Uchodźców z Ukrainy, w tym dorosłych osób z niepełnosprawnościami oraz dzieci i ich opiekunów rodziców z niepełnosprawnościami:
- **Punkty informacyjne i infolinie**- uruchomienie punktów informacyjnych i linii telefonicznych oferujących informacje w języku ukraińskim.
 - **Transport i ewakuacja**- organizacja transportu dla osób ewakuujących się z Ukrainy, w tym transport medyczny dla osób z niepełnosprawnościami.
 - **Tymczasowe schronienia**- zapewnienie tymczasowego zakwaterowania w centrach przyjęć, halach sportowych, czy innych dostosowanych obiektach.
 - **Specjalistyczne wsparcie medyczne**- organizacja dostępu do pilnie potrzebnych, specjalistycznych usług medycznych, np. dla osób z ciężkimi urazami, czy chorobami, transport medyczny, szpitale polowe.
 - **Programy edukacyjne dla dzieci**- szybka integracja dzieci uchodźców do systemu edukacji, w tym specjalne klasy przygotowawcze.
 - **Wsparcie psychologiczne i terapeutyczne**- sesje z psychologami i terapeutami specjalizującymi się w traumie wojennej.
 - **Pomoc prawna w zakresie azylu i ochrony międzynarodowej**- doradztwo prawne dotyczące procedur azylowych i ochrony międzynarodowej.
 - **Programy adaptacyjne**- warsztaty i kursy ułatwiające adaptację kulturową i społeczną.
 - **Zbiórki i dystrybucja darów**- organizacja zbiórek darów i ich dystrybucja wśród potrzebujących uchodźców.
 - **Wsparcie w zakresie zatrudnienia**- pomoc w znalezieniu pracy, kursy kwalifikacyjne, staże i praktyki zawodowe dedykowane Uchodźcom z Ukrainy.

O tym, jak działania organizacji zmieniały się w czasie dostosowując się do potrzeb mówi jedna z respondentek:

„Pierwotnie fundacja zaczęła pomoc od udostępnienia wielkopowierzchniowego magazynu, gdzie gromadzone były dary zebrane od mieszkańców Krakowa, sortowane i po prostu przeznaczone częściowo na wydawanie uchodźcom w Polsce, w Krakowie, a częściowo na transporty do Ukrainy. Potem udało się zgromadzić wolontariuszy i początkowo zaczęły być wydawane rzeczy pomocowe uchodźcom w postaci głównie odzieży, później troszkę chemii, takiej chemii mam na myśli kosmetyki tutaj głównie. No i w tym momencie to już przekształciło się w taką wielopoziomową pomoc, czyli również żywność, pampersy, wszelkie środki higieny, również wózki inwalidzkie, kule, wszelkie rzeczy, jakie tylko jesteśmy w stanie ludziom przekazać, również naczynia kuchenne i mały sprzęt.” (Polska Organizacja Pomocowa)

Oferta badanych organizacji dla Uchodźców z niepełnosprawnościami była często rozszerzona o specjalistyczne usługi, które nie były standardowo dostępne dla innych klientów. Warunki kwalifikacji do programów pomocowych zależały od indywidualnej sytuacji klienta, jego potrzeb zdrowotnych i życiowych, a także od dostępności odpowiednich funduszy i zasobów w organizacji. Respondenci wskazywali, że niepełnosprawność często powodowała, że osoba otrzymywała wsparcie w pierwszej kolejności. Dodatkowo podkreślano, że realizowane były działania, które dedykowane były osobom z niepełnosprawnościami i tylko posiadanie polskiego orzeczenia o niepełnosprawności umożliwiało w nich udział. Te działania były realizowane w ramach projektów własnych organizacji m.in. realizowanych ze środków UE. Działania podejmowane na rzecz osób z niepełnosprawnościami koncentrowały się głównie na zapewnieniu im dostępu do niezbędnych usług medycznych i rehabilitacyjnych, wsparcia psychologicznego, a także pomocy w codziennym funkcjonowaniu, m.in. dostępu do sprzętu ortopedycznego, czy specjalistycznej żywności.

Organizacje wspierając dzieci z niepełnosprawnościami, podejmowały różnorodne działania mające na celu pomoc tym dzieciom. Wśród tych działań można wymienić m.in. organizowanie specjalnych zajęć edukacyjnych czy kursów językowych, które były dostosowane do potrzeb dzieci z różnymi rodzajami niepełnosprawności oraz zabezpieczenie ortopedyczne i wsparcie medyczne. Ponadto, organizacje te oferowały wsparcie psychologiczne, które było skierowane zarówno do dzieci, jak i ich rodziców lub opiekunów. Podejmowane działania miały na celu zarówno poprawę kondycji fizycznej dzieci, jak i wsparcie ich rozwoju emocjonalnego i społecznego oraz zniwelowanie traum wojennych.

Respondenci podkreślali, że jednym z kluczowych aspektów wsparcia dzieci z niepełnosprawnościami, było dostarczanie odpowiedniego sprzętu rehabilitacyjnego, takiego jak wózki inwalidzkie, czy specjalistyczne sprzęty ortopedyczne. Dzięki temu dzieci mogły lepiej funkcjonować w codziennym życiu i miały ułatwiony dostęp do edukacji oraz innych form aktywności. Organizacje realizujące wsparcie, starały się również zapewnić dzieciom

dostęp do edukacji, w tym do szkół specjalnych lub integracyjnych, które były przygotowane do pracy z dziećmi z niepełnosprawnościami.

Respondenci wskazywali na to, że wsparcie to było nieocenione, szczególnie dla rodzin, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej z powodu niepełnosprawności swoich dzieci. Dzięki zaangażowaniu organizacji i dostępnym programom pomocowym, wiele dzieci mogło kontynuować swoją edukację i rozwój, co miało pozytywny wpływ na ich przyszłość i stan psychiczny.

Istotną grupą, którą wspierały i nadal wspierają badane organizacje, są osoby starsze. Respondenci wskazywali na problemy z dostępem tej grupy do opieki zdrowotnej, co jest szczególnie istotne w kontekście często występujących u seniorów chorób przewlekłych. Dodatkowo bariery architektoniczne w przestrzeni publicznej oraz w mieszkaniach prywatnych, utrudniają codzienne funkcjonowanie osób starszych, co prowadzi do izolacji społecznej tej grupy. Respondenci podkreślali, że istotne jest zapewnienie dostępu do rehabilitacji i odpowiednich środków pomocniczych, takich jak wózki inwalidzkie czy chodziki, które są niezbędne dla wielu seniorów do utrzymania mobilności i samodzielności. Ponadto, zwracano uwagę na potrzebę wsparcia psychologicznego, które pomaga radzić sobie ze zmianami żywotnymi i zdrowotnymi związanymi z wiekiem. W kontekście sytuacji ekonomicznej tej grupy, zauważyć należy, że seniorzy często otrzymują niskie świadczenia, które wystarczają na sfinansowanie jedynie podstawowych potrzeb, nie zawsze tę grupę stać na opłacenie leków i opieki medycznej. Respondenci podkreślali, że istotne jest zatem zapewnienie dodatkowych środków finansowych dla tej grupy na realizację tych potrzeb lub zniżek, które mogłyby pomóc w ich zaspokojeniu.

Powyższy przegląd działań pokazuje, jak różnorodne i kompleksowe mogą być odpowiedzi na potrzeby osób w trudnych sytuacjach życiowych, zarówno w ramach standardowej działalności, jak i w odpowiedzi na kryzysy humanitarne.

X.2.3.2 Klienci i klientki polskich organizacji pomocowych

Badane organizacje pomocowe wspierają różnorodne grupy klientów, w tym osoby z niepełnosprawnościami oraz inne osoby potrzebujące wsparcia. Grupy klientów, na rzecz których organizacje podejmują działania, to głównie:

- **Osoby w trudnej sytuacji życiowej.** W tej grupie znajdują się osoby doświadczające ubóstwa, bezdomności lub osoby będące ofiarami przemocy. Organizacje często oferują im schronienie, wsparcie materialne (żywność, odzież) oraz doradztwo życiowe.
- **Osoby starsze i samotne.** Seniorzy, którzy potrzebują wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, mogą korzystać z pomocy w formie opieki domowej, wsparcia w załatwianiu spraw urzędowych, czy uczestnictwa w zajęciach integracyjnych.
- **Rodziny i dzieci.** Wsparcie skierowane do rodzin z dziećmi może obejmować pomoc materialną, wsparcie edukacyjne dla dzieci, a także doradztwo w zakresie wychowania.
- **Migranci, uchodźcy.** To osoby, które z powodu migracji, często w wyniku konfliktu zbrojnego, wymagają wsparcia w adaptacji w nowym środowisku. Organizacje często oferują im pomoc materialną, rzeczową oraz zapewniają schronienie.

Po wybuchu wojny w Ukrainie, grupa klientów organizacji uległa znacznej zmianie. W przeważającej mierze klientami stały się osoby uciekające przed wojną- uchodźcy z Ukrainy. W tej grupie znalazła się liczna grupa dorosłych osób z niepełnosprawnościami oraz dzieci z niepełnosprawnościami, ze swoimi rodzicami lub opiekunami, w znaczącej większości kobietami. Klienci organizacji- uchodźcy z Ukrainy, to głównie osoby starsze, samotne matki z dziećmi oraz osoby z różnymi stopniami niepełnosprawności. Wśród nich znajdowały się osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi, sensorycznymi oraz intelektualnymi, które wymagały szczególnego wsparcia. U klientów, których wspierały organizacje, zaobserwować można w zasadzie wszystkie rodzaje niepełnosprawności, przy czym respondenci wskazywali najczęściej osoby z niepełnosprawnością narządu ruchu, spektrum autyzmu (głównie dzieci) oraz osoby z zaburzeniami psychicznymi, w tym w wyniku traumy wojennej. Osoby z niepełnosprawnościami, które były i są wspierane przez badane organizacje, można podzielić na następujące grupy:

- **Osoby z niepełnosprawnościami fizycznymi i intelektualnymi.** Organizacje oferują im dostosowane programy rehabilitacyjne, wsparcie w dostępie do specjalistycznych usług medycznych oraz pomoc w adaptacji życiowej i zawodowej.
- **Dzieci z niepełnosprawnościami.** Dla tej grupy klientów organizacje oferują specjalistyczne zajęcia edukacyjne, terapie wspomagające rozwój oraz wsparcie dla rodziców w zakresie opieki i wychowania.
- **Osoby z niepełnosprawnościami sensorycznymi (np. niewidome, niedosłyszące).** Dla tej grupy organizacje oferują dostęp do specjalistycznych technologii

wspomagających, kursy języka migowego, a także programy integracyjne ułatwiające komunikację i samodzielność.

W odniesieniu do dzieci z niepełnosprawnościami, respondenci wskazywali najczęściej na spektrum autyzmu, niepełnosprawność narządu ruchu, w tym dziecięce porażenie mózgowe oraz choroby przewlekłe.

Respondenci w szczególny sposób podkreślali, że dużą grupę klientów stanowiły i nadal stanowią osoby starsze, szczególnie te z niepełnosprawnościami lub chorobami przewlekłymi, często wynikającymi z wieku.

X.2.4 Działania ukraińskich organizacji pomocowych

W badaniu udział wzięło 5 ukraińskich organizacji pomocowych, które zajmują się wsparciem społeczności ukraińskiej w Polsce²⁴. Organizacje te zlokalizowane są w różnych miastach, w tym w Warszawie i Lublinie, i oferują szeroki zakres usług, od konsultacji prawnych, przez pomoc w znalezieniu mieszkania, po wsparcie edukacyjne dla dzieci i dorosłych.

Skala działania tych organizacji jest bardzo duża. Działaniami pomocowymi objęte są tysiące osób. W okresach największego napływu uchodźców, organizacje te znacząco poszerzały liczbę wspieranych osób, realizując swoje usługi w systemie całodobowym, oferując wsparcie zarówno w formie fizycznej, jak i online.

Badane organizacje prowadzą swoje działania w oparciu o środki projektowe oraz środki pochodzące z darowizn zarówno od osób prywatnych, jak i podmiotów komercyjnych.

X.2.4.1 Charakterystyka działań podejmowanych przez ukraińskie organizacje pomocowe

Badane organizacje podejmowały i podejmują nadal różnorodne działania na rzecz wsparcia uchodźców z Ukrainy, w tym osób z niepełnosprawnościami, zarówno dorosłych, jak i dzieci. Poniżej przedstawiamy charakterystykę działań standardowych realizowanych przez badane organizacje oraz działań doraźnych, które były podejmowane w odpowiedzi na potrzeby tych grup, wywołane sytuacją konfliktu zbrojnego.

1. Działania standardowe podejmowane przez badane organizacje kierowane do wszystkich osób, którym organizacja udziela wsparcia:
 - Prowadzenie infolinii i punktów konsultacyjnych dla uchodźców.
 - Organizacja transportu i zakwaterowania dla nowo przybyłych.
 - Pomoc w uzyskaniu statusu ochronnego i legalizacji pobytu.
 - Wsparcie w dostępie do rynku pracy, w tym doradztwo zawodowe i pomoc w poszukiwaniu pracy.

²⁴ Populacja organizacji ukraińskich działających w Polsce jest bardzo niewielka, nie przekracza 10. W badaniu dotarliśmy do niemal wszystkich organizacji tego typu zidentyfikowanych na etapie badania desk research.

- Organizacja zajęć edukacyjnych i kulturalnych dla dzieci i dorosłych.
 - Pomoc w dostępie do usług zdrowotnych, w tym organizacja wizyt u lekarzy i pomoc w uzyskaniu leków.
 - Wsparcie w załatwianiu spraw urzędowych i administracyjnych.
 - Organizacja kursów językowych i integracyjnych.
 - Pomoc prawna w rozwiązywaniu problemów prawnych.
 - Wsparcie psychologiczne i terapeutyczne.
2. Działania doraźne podejmowane przez badane organizacje kierowane do uchodźców z Ukrainy, w tym dorosłych osób z niepełnosprawnościami oraz dzieci i ich opiekunów rodziców z niepełnosprawnościami:
- Organizacja ewakuacji i pomocy w nagłych wypadkach.
 - Dostarczanie pomocy humanitarnej w postaci żywności, odzieży i środków higienicznych.
 - Organizacja specjalistycznych szkoleń i warsztatów dostosowanych do aktualnych potrzeb uchodźców.
 - Tworzenie specjalnych programów wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami, w tym dostęp do specjalistycznego sprzętu i rehabilitacji.
 - Interwencje kryzysowe w przypadku naruszeń praw uchodźców.
 - Organizacja spotkań i konsultacji z ekspertami w różnych dziedzinach.
 - Działania na rzecz zwiększenia świadomości społecznej i integracji uchodźców.
 - Współpraca z innymi organizacjami i instytucjami w celu zwiększenia efektywności pomocy.
 - Organizacja wydarzeń kulturalnych promujących kulturę ukraińską.

O działaniach organizacji w pierwszej fazie wojny tak mówił jeden z respondentów:

„Początki były takie, że my tu mamy taką piękną teatralną salę na około 300-400 osób, więc ta sala robiła po prostu za pokój noclegowy, w którym przyjmowaliśmy w pierwszych dniach dzień w dzień 50 osób, bo tyle można było po prostu rozstawić łóżek. Więc w takiej kuchni na szybko zorganizowanej gotowaliśmy posiłki. I oni tu nas potrzebowali. Na początku było to chaotyczne, bo i ci ludzie przebywali u nas nawet czasem miesiąc, czasem więcej”. (Ukraińska Organizacja Pomocowa)

Badane ukraińskie organizacje pomocowe oferowały dodatkowo działania dedykowane osobom z niepełnosprawnościami, takie jak:

- Pomoc w uzyskaniu orzeczeń o niepełnosprawności.
- Wsparcie w dostępie do rehabilitacji i sprzętu medycznego.
- Pomoc w załatwianiu spraw urzędowych i zdrowotnych.

Oferta dla osób z niepełnosprawnościami różniła się od standardowej oferty dla reszty klientów, ponieważ wymagała większego zaangażowania i dostępu do specjalistycznych

usług, które nie były dostępne dla pozostałych klientów. Oferta, według deklaracji organizacji, była dostosowywana do potrzeb dorosłych osób z niepełnosprawnościami oraz dzieci z niepełnosprawnościami. Warunki, które musiały być spełnione, aby osoba z niepełnosprawnościami z Ukrainy mogła skorzystać z pełnej oferty usług, zazwyczaj obejmowały posiadanie odpowiedniego orzeczenia o niepełnosprawności (ukraińskiego lub polskiego) lub spełnienie kryteriów przyznawania konkretnych form wsparcia, takich jak dofinansowania czy specjalistyczne usługi medyczne.

X.2.4.2 Klienci i klientki ukraińskich organizacji pomocowych

Klienci, którym organizacje pomagają, to uchodźcy i migranci, w okresie konfliktu zbrojnego w Ukrainie byli to głównie uchodźcy wojenni z Ukrainy. Wśród nich były osoby z różnych grup społecznych, w tym osoby starsze oraz rodziny z dziećmi oraz osobami z niepełnosprawnościami. Osoby objęte działaniami tych organizacji często borykały się z problemami językowymi, brakiem dokumentów oraz trudnościami w dostępie do usług publicznych i zdrowotnych. Osoby z niepełnosprawnościami dodatkowo wymagały specjalistycznego wsparcia, w tym pomocy w uzyskaniu odpowiednich orzeczeń i dostępu do specjalistycznych usług.

Wśród osób z niepełnosprawnościami, które były i są wspierane przez badane organizacje, znalazły się zarówno osoby starsze, u których niepełnosprawność pojawiła się z wiekiem, jak i osoby dorosłe oraz dzieci. Respondenci wskazywali na to, że były to osoby w szerokim spektrum niepełnosprawności, w tym osoby mające problemy z poruszaniem się, niedowład rąk, słaby wzrok, choroby onkologiczne. W grupie dzieci z niepełnosprawnościami przeważały niepełnosprawności takie jak: zespół Downa, spektrum autyzmu oraz problemy intelektualne. Tak o osobach wspieranych mówił jeden z respondentów:

„Różne osoby niepełnosprawne spotykamy, więc to jest od powiedzmy słabego wzroku, czy tam cukrzyca zaawansowana, po brak kończyn i po osoby poruszające się na wózku albo wręcz po prostu leżące. To jest naprawdę bardzo duże spektrum”.
(Ukraińska Organizacja Pomocowa)

Respondenci dodatkowo wskazywali, że w grupie, której udzielano pomocy były osoby z HIV oraz osoby z różnymi uzależnieniami.

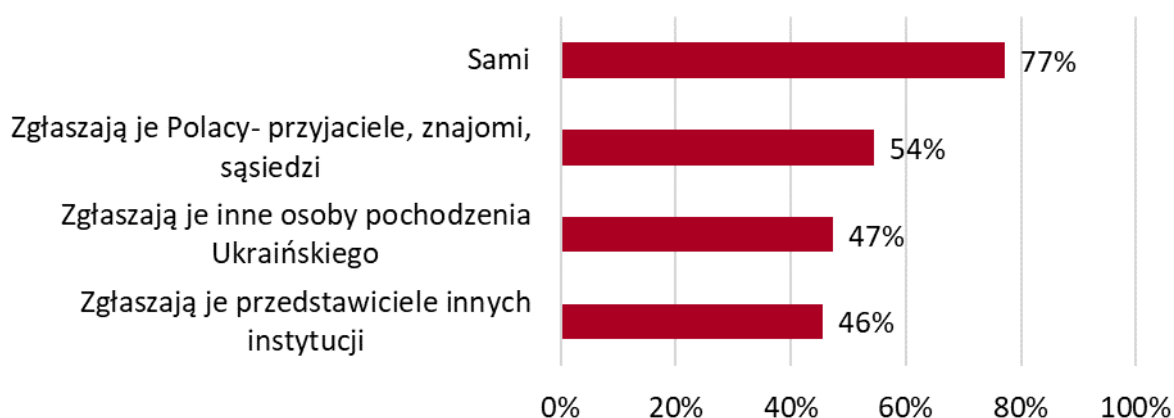
Istotną część grupy uchodźców stanowiły osoby starsze, w tym z niepełnosprawnościami, borykające się z wieloma problemami zdrowotnymi m.in. trudnościami w poruszaniu się, słabym wzrokiem oraz chorobami przewlekłymi. Wskazywano także na niepełnosprawność intelektualną. Respondenci zwracali uwagę, że w grupie osób starszych, znaczącym problemem była samotność. Często były to osoby niemające rodziny, która mogłaby się nimi zaopiekować. Zwracano uwagę na to, że samotność komplikuje sytuację życiową osób starszych i w znacznym stopniu utrudnia lub wręcz uniemożliwia dostęp do potrzebnej

pomocy, choćby w wyniku braku opieki i wsparcia w jej pozyskaniu czy dotarciu np. na rehabilitację.

X.2.5 Działania polskich organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych

Organizacje pozarządowe to instytucje, do których w sprawie potrzeb osób z niepełnosprawnościami – obywateli Ukrainy zgłaszało się relatywnie najwięcej różnych osób i podmiotów (w porównaniu z instytucjami systemu pomocy społecznej). Najczęściej OzN czynili to sami (77%), ale połowa przedstawicieli NGO zadeklarowała, iż zdarzały się zgłoszenia od Polaków – przyjaciół, znajomych, sąsiadów (54%). 47% organizacji spotkało się też z sytuacjami zgłoszeń od innych osób pochodzenia ukraińskiego. 46% NGO miało także doświadczenia ze zgłoszeniami od innych instytucji.

Rysunek 26. Osoby zgłaszające niepełnosprawnych obywateli Ukrainy do NGO

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. N=57. Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ można było wskazać więcej, niż jedną odpowiedź.

Organizacje pozarządowe to podmioty, których zakres pomocy i wsparcia był najszerszy spośród wszystkich instytucji. Jednocześnie jednak organizacje nie zawsze były w stanie samodzielnie sprostać problemom i odsyłały klientów do innych instytucji, wspierając obywateli Ukrainy z niepełnosprawnościami w kontaktach z nimi.

65% organizacji pozarządowych udzielało OzN obywatelom Ukrainy pomocy w zakresie poradnictwa specjalistycznego, 63% w zakresie edukacji dla dzieci, po 60% w zakresie zdobycia zatrudnienia oraz uzyskania orzeczenia. Co druga organizacja udzielała informacji i wspierała w kontaktach z instytucjami (51%), a więcej, niż 40% wspierało niepełnosprawnych klientów z Ukrainy w zakresie pomocy mieszkaniowej (47%), usług opiekuńczych (46%), pomocy rzeczowej (42%), żywnościowej (40%) czy nauki języka polskiego (40%).

Rysunek 27. Potrzeby, z którymi niepełnosprawni obywatele Ukrainy zgłaszają się do organizacji pozarządowych

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. N=57. Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ można było wskazać więcej, niż jedną odpowiedź.

Przedstawiciele NGO oceniali stopień zaspokojenia potrzeb OzN obywateli Ukrainy bardzo pozytywnie – w większości przypadków udało im się odpowiedzieć na potrzebę całościowo, lub w dużej mierze. Jednocześnie jednak przeciętnie połowa organizacji kierowała klientów do innego rodzaju instytucji, w zależności od charakteru sprawy. W przypadku zatrudnienia były to urzędy pracy, w sprawach orzecznictwa – zespoły ds. orzekania o niepełnosprawności lub poradnie psychologiczno-pedagogiczne. W zakresie poradnictwa specjalistycznego najczęściej klienci kierowani byli do innych organizacji pozarządowych.

Tabela 26. Stopień zaspokojenia przez NGO najczęściej występujących potrzeb OzN obywateli Ukrainy oraz odsetek NGO kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji

Stopień zaspokojenia potrzeby	Pomoc w zakresie zdobycia zatrudnienia	Pomoc w zakresie uzyskiwania orzecznictwa	Pomoc w zakresie edukacji dla dzieci	Poradnictwo specjalistyczne, w tym prawne, psychologiczne i rodzinne
N=	33	34	35	36
Całościowo	9%	44%	51%	33%
W dużej mierze	15%	32%	17%	44%
Mniej więcej w połowie	27%	12%	17%	14%
W niewielkim stopniu	36%	3%	9%	6%
W ogóle nie jesteśmy w stanie zapewnić zaspokojenia tych potrzeb	12%	9%	6%	3%
Odsetek NGO kierujących klientów do innego rodzaju instytucji w związku z tą potrzebą	52%	56%	60%	36%

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024

Wśród potrzeb, z którymi obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi zgłaszali się do organizacji pozarządowych najczęściej pojawiały się te związane bezpośrednio z dzieckiem – a więc pomoc w zakresie edukacji (66%), poradnictwo specjalistyczne (55%) czy w zakresie uzyskiwania orzecznictwa (50%). Stopień zaspokojenia tych potrzeb był znaczny, zaś kierowanie do innych instytucji było raczej związane z ich konkretnymi zadaniami i uprawnieniami, jak w przypadku zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności, szkół, czy poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Rysunek 28. Potrzeby, z którymi obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi zgłaszają się do organizacji pozarządowych

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. N=44. Procenty nie sumują się do 100%, ponieważ można było wskazać więcej, niż jedną odpowiedź.

Tabela 27. Stopień zaspokojenia przez NGO czterech najczęściej występujących potrzeb obywateli Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi oraz odsetek NGO kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji

Stopień zaspokojenia potrzeby	Pomoc w zakresie uzyskiwania orzecznictwa	Pomoc w zakresie edukacji dla dzieci	Usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze	Poradnictwo specjalistyczne, w tym prawne, psychologiczne i rodzinne
N=	22	29	18	24
Całościowo	41%	52%	44%	38%
W dużej mierze	27%	24%	17%	33%
Mniej więcej w połowie	14%	14%	22%	13%
W niewielkim stopniu	9%	10%	17%	13%
W ogóle nie jesteśmy w stanie zapewnić zaspokojenia tych potrzeb	9%	0%	0%	4%
Odsetek NGO kierujących klientów do innego rodzaju instytucji w związku z tą potrzebą	50%	45%	50%	29%

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024.

Badane w ramach badań jakościowych organizacje podejmowały w okresie największego napływu uchodźców różnorodne działania na rzecz ich wsparcia. Poniżej przedstawiamy charakterystykę działań standardowych realizowanych przez badane organizacje, w których do tej pory uczestniczą obywatele Ukrainy oraz działań doraźnych, które były podejmowane w odpowiedzi na potrzeby tych grup, wywołane sytuacją konfliktu zbrojnego i które to działania w większości zostały już wygaszone.

1. Działania standardowe podejmowane przez badane organizacje kierowane do wszystkich osób, którym organizacja udziela wsparcia, w tym obywateli Ukrainy:
 - Szkolenia zawodowe dla osób niepełnosprawnych.
 - Warsztaty umiejętności życiowych.
 - Poradnictwo psychologiczne.
 - Wsparcie w znalezieniu zatrudnienia.
 - Dostarczanie pomocy technicznej, np. wózki inwalidzkie.
 - Organizacja zajęć rekreacyjnych.

- Prowadzenie grup wsparcia.
 - Udzielanie porad prawnych.
 - Zapewnienie dostępu do edukacji.
 - Rehabilitacja medyczna.
2. Działania doraźne podejmowane przez badane organizacje kierowane do uchodźców z Ukrainy, w tym dorosłych osób z niepełnosprawnościami oraz dzieci z niepełnosprawnościami i ich rodziców, opiekunów, realizowane w okresie nasilonego napływu uchodźców:
- Organizacja tymczasowego zakwaterowania dla uchodźców.
 - Dostarczanie żywności i podstawowych artykułów higienicznych.
 - Pomoc w uzyskaniu statusu uchodźcy i dokumentacji.
 - Tłumaczenia dokumentów i wsparcie w komunikacji.
 - Specjalistyczne wsparcie medyczne dla osób z urazami związanymi z konfliktem.
 - Psychologiczne wsparcie dla ofiar traumy wojennej.
 - Organizacja transportu bezpiecznego dla osób ewakuowanych.
 - Szybkie szkolenia językowe dla lepszego dostosowania do nowego środowiska.
 - Pomoc w relokacji rodzin.
 - Specjalne programy edukacyjne dla dzieci uchodźców.

Oferta, jaka była kierowana do osób z niepełnosprawnościami z Ukrainy, różniła się od standardowej oferty dla innych klientów badanych organizacji, ponieważ była bardziej skoncentrowana na specyficznych potrzebach, wynikających z sytuacji uchodźczej, w tym występujących barier językowych. Warunki, które musiały być spełnione, aby osoba z niepełnosprawnościami z Ukrainy mogła skorzystać z pełnej oferty, to: posiadanie statusu uchodźcy lub odpowiednich dokumentów pobytowych oraz potwierdzenie niepełnosprawności przez polskie instytucje.

X.2.5.1 Klienci i klientki polskich organizacji pozarządowych

Osoby z niepełnosprawnościami z Ukrainy, zarówno dorosłe, jak i dzieci, objęte były takimi samymi działaniami, jak pozostała część klientów na co dzień wspieranych przez te organizacje. W dużej mierze osoby te trafiały do standardowych działań organizacji, uzupełnionych specjalnym wsparciem. Wśród osób z Ukrainy, które były wspierane przez badane organizacje, najczęściej wskazywano w odniesieniu do osób dorosłych na niepełnosprawność:

- narządu ruchu,
- wzroku, słuchu,
- intelektualną.

W odniesieniu do dzieci respondenci wskazywali najczęściej:

- spektrum autyzmu,
- niepełnosprawność intelektualną,
- zaburzenia rozwojowe
- niepełnosprawność wzroku i słuchu.

Należy jednak podkreślić, że charakterystyka niepełnosprawności wśród uchodźców z Ukrainy, którym pomagały organizacje, zdeterminowana była głównie tym, jakim osobom te organizacje pomagają realizując swoje standardowe działania. I tak, organizacja, która wspiera na co dzień osoby niewidome lub niedowidzące, wspierała właśnie tę grupę osób. Charakterystyczne było także to, że organizacja, która udzieliła wsparcia małej grupie osób w ciągu kilku dni, mogła spodziewać się kolejnych osób o takich samych potrzebach i tym samym typie niepełnosprawności, o czym mówi jeden z respondentów:

„Zjawiskiem takim dość takim nietypowym dla nas było to, że na początku właśnie były dwie osoby i w ciągu tygodnia pojawiła się duża grupa. Te dwie osoby, które były, że tak powiem, na samym początku przekazywały dalej informacje, co tutaj się dzieje, co u nas się dzieje i co one mogą jeszcze uzyskać.” (Organizacja Pozarządowa)

XI Współpraca instytucji w ramach systemu

XI.1 Współpraca NGO z instytucjami pomocy społecznej

Organizacje pozarządowe oraz pomocowe aktywnie współpracowały z lokalnymi centrami pomocy rodzinie oraz ośrodkami pomocy społecznej w celu koordynacji wsparcia i usług dla osób z niepełnosprawnościami. Współpraca ta obejmowała wymianę informacji, wspólne planowanie opieki oraz interwencje w sytuacjach kryzysowych. Dzięki tej współpracy możliwe było lepsze dostosowanie oferowanych usług do indywidualnych potrzeb klientów oraz szybsze reagowanie na zmieniające się okoliczności.

Respondenci w swoich wypowiedziach odnosili się najczęściej łącznie do podmiotów, jakimi są OPS i PCPR wskazując na podobny zakres współpracy.

Organizacje najczęściej współpracowały z PCPR i OPS w zakresie uzyskiwania orzeczeń o niepełnosprawności oraz w kierowaniu osób do odpowiednich form wsparcia, takich jak specjalistyczne ośrodki opiekuńcze. Jednocześnie, jak wskazywali respondenci, współpraca ta dotyczyła:

- pozyskiwania środków finansowych na wsparcie osób z niepełnosprawnościami z Ukrainy,
- pomocy w różnego rodzaju dokumentacji, w tym związanej z potwierdzaniem pobytu,
- różnego rodzaju dofinansowań np. do sprzętów rehabilitacyjnych,
- zabezpieczenia mieszkań,
- wsparcia rzeczowego,
- wsparcia finansowego jak różnego typu zasiłki.

Współpraca ta była oceniana bardzo dobrze, a respondenci wskazywali jedynie na nieliczne sytuacje problemowe, które w dużej mierze wynikały z uwarunkowań osobowych, a nie systemowych we współpracy. O współpracy z instytucjami, tak mówi jeden z przedstawicieli badanej organizacji:

„Bardzo dobrze oceniam współpracę, jak najbardziej. Więc tylko to, co wcześniej też mówiłem, jedynie te trudne momenty, gdzie same te osoby pracujące mówiły, że szybciej się pewne rzeczy nie da przeskoczyć. A tak naprawdę bardzo wręcz byliśmy często zaskakiwani tą obsługą, że jest miła.” (Organizacja pozarządowa)

Wśród sytuacji problemowych, wskazywanych przez respondentów, które miały charakter systemowy, znajdowały się te, które dotyczyły wymagań formalnych lub niemożności zabezpieczenia przez OPS/PCPR określonego wsparcia jak np.:

- brak możliwości uzyskania określonego wsparcia bez posiadania polskiego orzeczenia,
- brak możliwości zapewnienia mieszkań komunalnych dla uchodźców z niepełnosprawnością z uwagi na braki w zasobach lokalowych gmin i miast.

Respondenci wskazywali także na bardzo ścisłą i efektywną współpracę z miastami czy gminami. Współpraca ta polegała m.in. na zlecaniu zadań wsparcia uchodźców przez miasta, do realizacji przez polskie organizacje pomocowe. Sytuację taką w prowadzonym badaniu zidentyfikowano w Gdańsku oraz Krakowie. Jedna z rozmówczyń tak mówi o systemie tej współpracy:

„Otwarty Kraków to już jest taki program, który istniał od bardzo, bardzo dawna w mieście. I po prostu my byliśmy zespołem interdyscyplinarnym przy prezydencie. My się wszyscy znaliśmy wcześniej, więc jak była wojna, to po prostu rozszerzono to do 70 innych podmiotów na terenie miasta i generalnie gdzieś tam tak naturalnie dzielił się ten rynek w cudzysłowie, że ktoś zajmował się noclegami, ktoś jedzeniem, ktoś ubraniem, ktoś paszportami, ktoś prawem, ktoś miał psychologów i po prostu wysyłaliśmy do siebie ludzi tak, żeby każdy nie robił wszystkiego, bo to by było po prostu bez sensu i wyspecjalizowaliśmy się, tak jak nasza organizacja, po prostu prowadziliśmy magazyny, byliśmy logistycznym takim dostawczym operatorem.”
(Polska Organizacja Pomocowa)

Należy wyraźnie zaznaczyć, że ukraińskie organizacje pomocowe w odróżnieniu od polskich organizacji borykały się z barierami językowymi i kulturowymi, które utrudniały komunikację i efektywne świadczenie pomocy. Współpraca z lokalnymi centrami pomocy rodzinie oraz ośrodkami pomocy społecznej była kluczowa w przełamywaniu tych barier i zapewnieniu, że osoby z niepełnosprawnościami otrzymały adekwatne wsparcie.

Podsumowując współpracę z OPS i PCPR należy stwierdzić, że miała ona istotne znaczenie dla wspierania uchodźców z niepełnosprawnościami w Polsce i była istotna w efektywnym świadczeniu wsparcia.

Większość badanych organizacji nie wskazywała na współpracę z DPS, pojawiały się jedynie nieliczne informacje o takiej współpracy. Najczęściej współpraca ta dotyczyła udostępniania miejsc noclegowych przez DPS na potrzeby osób z Ukrainy. Miejsca noclegowe nie były stricte związane z pobytem w DPS, a jedynie z tym, że część DPS w kraju udostępniała czasowo miejsca zakwaterowania. Respondenci, którzy współpracowali z DPS w zakresie umieszczania tam osób z niepełnosprawnościami wskazywali, że pozyskanie miejsca w DPS

było utrudnione z uwagi na znikomą dostępną liczbę wolnych miejsc. Jedynie dla części osób udało się pozyskać miejsca w DPS. W przypadkach, gdy osoby nie otrzymywały miejsca w DPS, organizacja starała się zapewnić alternatywne formy wsparcia, takie jak pomoc w znalezieniu mieszkań z dostosowaniami dla osób z niepełnosprawnościami lub zapewnienie opieki domowej.

XI.2 Doświadczenia współpracy w ramach organizacji pomocowych i pozarządowych

Respondenci wywiadów wyraźnie podkreślali, że współpraca między organizacjami pozarządowymi na rzecz wsparcia uchodźców z niepełnosprawnościami z Ukrainy była i nadal jest fundamentalna dla zapewnienia pomocy tym osobom. Istotną cechą tej współpracy, co podkreślano, był brak formalnych uwarunkowań, co w znaczący sposób tę współpracę ułatwiało. Podkreślano także, że organizacje pozarządowe jako pierwsze podjęły się działań, korzystając z własnych zasobów tak lokalowych, finansowych, jak i osobowych, w tym szczególnie pracy wolontariuszy. Wszystkie badane typy organizacji wskazywały na współpracę między sobą bez względu na to, czy była to organizacja polska czy ukraińska.

Respondenci wskazywali także na tworzenie się sieci współpracy między organizacjami, która służyła wspieraniu podejmowanych inicjatyw oraz zapobieganiu dublowania wsparcia. Organizacje wskazywały, że starały się współpracować z takimi organizacjami, które uzupełniały świadczone przez nich wsparcie, aby poprawić efektywność i celowość swoich działań, a dzięki temu lepiej wspierać osoby potrzebujące. Dzięki tej współpracy wiele osób mogło skorzystać z niezbędnych usług, które pomogły im w adaptacji do nowych warunków życia w Polsce.

Współpracę między organizacjami można podzielić na współpracę w zakresie:

- pomocy finansowej,
- pomocy rzeczowej,
- wsparcia merytorycznego,
- wymiany doświadczeń.

Współpraca między organizacjami była przez respondentów oceniana wzorowo, o czym jedna z osób mówi tak:

„Także ta współpraca międzysektorowa naprawdę... muszę podkreślić, że była wzorowa. Myśmy tutaj tak się zmobilizowali wszyscy i tak ukierunkowali na tę pomoc. Nawet z innymi NGO nie było rywalizacji, tylko współpraca. My współpracujemy do tej pory i też wspólną konferencję żeśmy zrobili (...)” (Polska Organizacja Pomocowa)

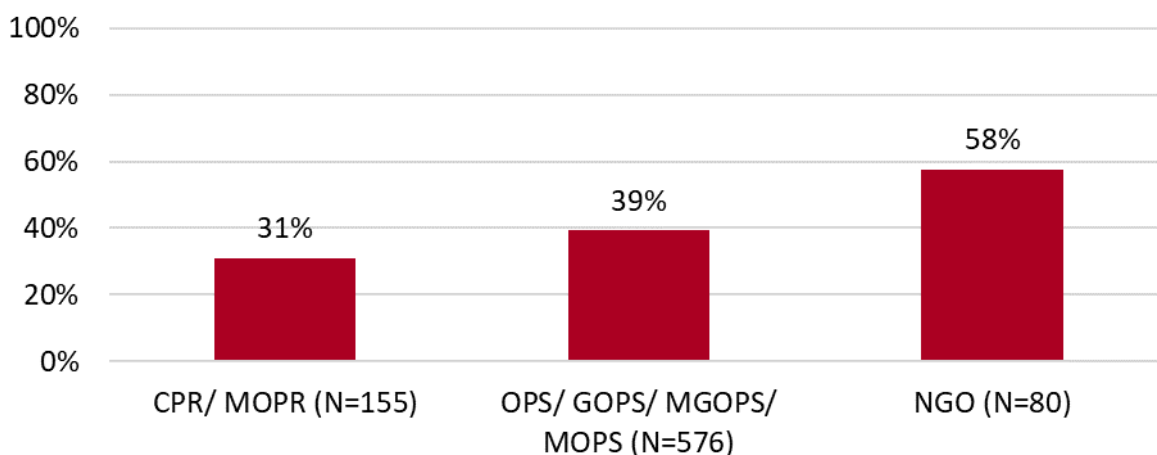
Wart podkreślenia jest fakt, że współpraca między organizacjami w dużej mierze funkcjonuje do chwili obecnej, o czym mówili niemal wszyscy respondenci.

Podsumowując, działania zarówno ukraińskich, jak i polskich organizacji pozarządowych należy wskazać, że miały one i nadal mają fundamentalne znaczenie w zapewnieniu wsparcia osobom z niepełnosprawnościami w obliczu kryzysu humanitarnego wywołanego konfliktem w Ukrainie. Wysiłki organizacji przyczyniły się do poprawy jakości życia wielu osób, które znalazły się w tak trudnej sytuacji życiowej.

XII Źródła finansowania wsparcia dla OzN, inne niż PFRON

Oprócz wsparcia w ramach Programu PFRON instytucje korzystały także z innych środków udzielając pomocy obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnościami. Podjęcie tego typu działań zadeklarowało 31% Centrów Pomocy Rodzinie, 39% Ośrodków Pomocy Społecznej oraz 58% organizacji pozarządowych.

Rysunek 29. Odsetek instytucji, które oprócz wsparcia w ramach dedykowanego programu PFRON dla OzN z Ukrainy wspierały osoby z niepełnosprawnościami z Ukrainy z innych środków

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024

Środki dla działań wspierających OzN obywateli Ukrainy w przypadku CPR i OPS pochodziły przede wszystkim z budżetu państwa (Fundusz Pomocy) oraz od organów administracji samorządowej, zależnie od szczebla.

Natomiast organizacje pozarządowe swoje działania wspierające osoby z niepełnosprawnościami – obywateli Ukrainy prowadziły z innych środków (61% – środków własnych, pochodzących od fundacji pozarządowych, z darowizn czy środków unijnych). Rządziej finansowanie tej działalności pochodziło z budżetu państwa (33%) czy od organów administracji samorządowej (15%).

Tabela 28. Źródła środków, z których instytucje wspierały osoby z niepełnosprawnościami – obywateli Ukrainy

Źródło	CPR/ MOPR (N=49)	OPS/ GOPS/ MGOPS/ MOPS (N=226)	NGO (N=46)
BUDŻET PAŃSTWA	64%	76%	33%
Fundusz Pomocy	15%	48%	0%
Budżet państwa (ogólnie)	6%	21%	17%
PFRON (ogólnie)	41%	1%	9%
Budżet państwa – zadania zlecone	5%	4%	9%
SZCZEBEL SAMORZĄDOWY	25%	17%	15%
Środki województwa	10%	8%	4%
Środki gminy	0%	9%	2%
Środki powiatu	10%	0%	9%
Środki samorządowe (ogólnie)	4%	1%	0%
INNE	20%	25%	61%
Środki własne (ogólnie)	2%	6%	20%
Świadczenia rodzinne	0%	8%	0%
Środki fundacji pozarządowych	3%	3%	20%
Darowizny	4%	1%	24%
Środki unijne	12%	3%	7%
Zbiórki środków i darów	0%	2%	7%
Dotacje (ogólnie)	1%	2%	2%

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. Wyłącznie wielkimi literami zapisane są kategorie zbiorcze, oznaczające odsetek respondentów, którzy wskazali co najmniej jedną odpowiedź w danej kategorii. Normalną czcionką oznaczono poszczególne odpowiedzi. Szczegółowe odpowiedzi nie sumują się do odsetka w kategorii zbiorczej, ponieważ jedna osoba mogła wskazać kilka odpowiedzi w danej kategorii. Ponadto pominięto wskazania poniżej 1%.

Pomoc udzielana przez instytucje poza Programem PFRON była zróżnicowana oraz zależna od typu instytucji/charakteru jej działań. Centra Pomocy Rodzinie najczęściej świadczyły wsparcie w zakresie refundacji lub dofinansowania do urządzeń ułatwiających samodzielne funkcjonowanie (35%), a także udzielały wsparcia finansowego i rzeczowego (po 34%), i poradnictwa specjalistycznego (32%).

Ośrodki Pomocy Społecznej zgodnie ze swoim profilem działalności koncentrowały się na wsparciu finansowym (93%) oraz żywnościowym (45%).

Profil działalności organizacji pozarządowych był najbardziej zróżnicowany. Podmioty te wypełniały luki i redukowały deficyty w obszarach, których nie pokrywało wsparcie instytucji państwowych. Najczęściej świadczyły pomoc w formie poradnictwa specjalistycznego (48%) oraz wsparcie rzeczowe (41%). Ale też udzielały pomocy żywnościowej (37%), wsparcia mieszkaniowego (28%), w zakresie zdobycia zatrudnienia (26%) oraz nauki języka polskiego (26%).

Tabela 29. Typy wsparcia udzielanego przez instytucje OzN obywatelom Ukrainy z innych środków

Typ wsparcia	CPR/ MOPR (N=48)	OPS/ GOPS/ MGOPS/ MOPS (N=226)	NGO (N=46)
Wsparcie finansowe	34%	93%	17%
Wsparcie rzeczowe	34%	31%	41%
Wsparcie mieszkaniowe	9%	14%	28%
Wsparcie żywnościowe	25%	45%	37%
Wsparcie w zakresie zdobycia zatrudnienia	10%	4%	26%
Wsparcie w zakresie nauki j. polskiego	13%	4%	26%
Usługi opiekuńcze, specjalistyczne usługi opiekuńcze	10%	5%	20%
Poradnictwo specjalistyczne, w tym prawne, psychologiczne i rodzinne	32%	17%	48%
Refundacja/dofinansowanie do urzędzeń ułatwiających samodzielne funkcjonowanie	35%	1%	17%
Turnusy rehabilitacyjne, rehabilitacja	5%	1%	20%
Wsparcie edukacyjne	3%	0%	17%

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024

XIII Bariery/trudności przedstawicieli instytucji/organizacji świadczących wsparcie i pomoc dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów – obywateli Ukrainy

Badane organizacje doświadczały w realizacji swoich działań problemów z grupy typowych, czyli takich, których doświadczają zwyczajowo²⁵. Wśród nich znalazły się:

- brak środków finansowych na działania,
- konieczność realizacji działań w określonym schemacie narzuconym przez grantodawcę np. realizacja działań tylko dla osób z polskim orzeczeniem o niepełnosprawności,
- brak zaplecza lokalowego czy sprzętowego dostosowanego do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami,
- skomplikowane procedury pozyskania środków od grantodawców publicznych,
- brak specjalistycznej kadry, która wspiera osoby z niepełnosprawnościami.

W grupie problemów nietypowych, czyli wywołanych konfliktem zbrojnym i nagłym pojawieniem się dużej liczby uchodźców ukraińskojęzycznych, na początku wymienić należy problemy związane z komunikacją. Polskie NGO musiały nauczyć się radzić sobie z różnicami językowymi i kulturowymi, co było niezbędne dla skutecznego świadczenia pomocy. Bariera językowa dotknęła głównie organizacje pozarządowe, które nie świadczą zwyczajowo wsparcia na rzecz osób innych, niż polskojęzyczne. Bariera ta nie wystąpiła lub wystąpiła w mniejszej skali w odniesieniu do ukraińskich organizacji pomocowych.

Należy zwrócić także uwagę na interesujący fakt, że organizacje pozarządowe często borykają się z problemem braku osób chętnych do świadczenia pracy wolontariackiej. W chwili wybuchu wojny liczba wolontariuszy chętnych do pracy była bardzo duża i problem ten nie wystąpił, jednak z czasem zaczął on się ponownie pojawiać. Obecnie organizacje wskazują, że występują czasowe problemy z możliwością realizacji wsparcia wynikające z braku wolontariuszy.

Jednym z głównych wyzwań dla polskich oraz ukraińskich organizacji pomocowych było dostosowanie swoich usług do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, które często

²⁵ Porównaj z badaniem „Kondycja organizacji pozarządowych 2021”; Klon-Jawor, Warszawa 2022 oraz badaniem „Ogólnopolskie badanie potencjału organizacji pozarządowych w obszarze aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami”; Daniłowska S., Gawska A., Tatko A.; Fundacja Aktywizacja, Warszawa 2023

wymagały specjalistycznego wsparcia i dostępu do odpowiednich środków rehabilitacyjnych. Organizacje te nie miały aż tak dużego doświadczenia we wspieraniu tej grupy osób.

Organizacje starały się przezwyciężać pojawiające się trudności poprzez aktywne poszukiwanie dodatkowych źródeł finansowania, optymalizację procesów wewnętrznych oraz budowanie silnych partnerstw z innymi instytucjami publicznymi, działającymi w obszarze wsparcia społecznego oraz innymi organizacjami pozarządowymi czy pomocowymi.

Respondenci wskazywali, że rozwiązaniami jakich oczekiwali, by bardziej skutecznie pomagać osobom z niepełnosprawnościami z Ukrainy, są przede wszystkim:

- większe środki finansowe, aby móc świadczyć wsparcie w pełnej skali i bez przerw,
- uproszczenie procedur pozyskiwania i rozliczania środków grantowych,
- uznawanie ukraińskich orzeczeń o niepełnosprawności, aby móc osoby te kwalifikować do projektów grantowych np. oferujących wsparcie wytchnieniowe, czy asystenturę,
- wsparcie finansowe na naukę języka polskiego dla osób z Ukrainy -głównie w celu podejmowania zatrudnienia,
- organizacja i świadczenie transportu specjalistycznego, zarówno umożliwiającego dotarcie do lekarza, czy do szkół.

Organizacje podkreślają potrzebę większego finansowania działań skierowanych na integrację i wsparcie osób z niepełnosprawnościami, w tym finansowania tłumaczeń dokumentów medycznych i prawnych, co jest kluczowe dla skutecznego dostępu do usług. Respondenci organizacji pomocowych podkreślali także, że z końcem roku 2023 skończyły się środki dla organizacji międzynarodowych na działania na rzecz uchodźców. Sytuacja ta powoduje, że organizacje pomocowe zostają pozbawione środków na działania, przy czym zapotrzebowanie na wsparcie przez nie świadczone, nie zmalało do zera.

Wskazywano także na to, że problemy, których doświadczają NGO we wsparciu osób z Ukrainy oraz ich potrzeby w tym zakresie (w zasadzie poza barierami językowymi) nie różnią się niczym od tego, czego potrzebują organizacje wspierające osoby z niepełnosprawnościami- obywateli Polski. Jeden z respondentów tak mówił o tej sytuacji:

„Sytuacja migrantów, czy też uchodźców niczym się nie różni od obywateli Polski też z niepełnosprawnością, bo dla nich te środki też się kończą w lutym-marcu, tak jak to zwykle bywa” (Ukraińska Organizacja Pomocowa)

Warto zauważyć, że poza problemami z jakimi spotykały i spotykają się organizacje, a które są natury powszechnej i powtarzalnej, pojawiają się także inne, nietypowe wyzwania, o których mówił jeden z rozmówców:

„No na pewno potrzebne są jakieś większe środki finansowe skierowane na tę pomoc. No i też ciągła pomoc na ten problem mieszkalnictwa. Ale także coraz bardziej zgłaszane problemy tych osób, które chcą zostać. Chcą zostać i mają różne potrzeby. Jedna osoba wprost powiedziała, że szuka żony, żeby mieć polskie obywatelstwo, żeby mógł tu zostać.” (Organizacja pozarządowa)

Przeprowadzone w ramach projektu badania ilościowe przyniosły potwierdzenie powyższych tendencji, a także poszerzyły spektrum analizy na instytucje samorządowe. Badania ilościowe pokazały, że najważniejszą trudnością związaną z udzielaniem wsparcia obywatelom Ukrainy będącym osobami z niepełnosprawnościami i ich opiekunom w przypadku wszystkich instytucji są bariery związane bezpośrednio z migracją – w szczególności bariery językowe. W dalszej kolejności znaczenie miały tutaj różnice kulturowe, zwyczajowe czy prawne, oraz brak znajomości procedur obowiązujących w Polsce.

Innego rodzaju przeszkody dotyczyły głównie przedstawicieli organizacji pozarządowych, którzy udzielali szerokiego i różnorodnego wsparcia, m.in. w kontaktach z innymi instytucjami. To przedstawiciele NGO zwracali uwagę na bariery instytucjonalne (20%), w szczególności problemy ograniczonych zasobów instytucji, problemy finansowe czy trudności z dotarciem do specjalistów.

18% przedstawicieli NGO, 11% przedstawicieli OPS, 9% przedstawicieli CPR i 8% reprezentantów DPS zadeklarowało, iż nie doświadczyli żadnych trudności świadcząc wsparcie dla obywateli Ukrainy z niepełnosprawnościami.

Tabela 30. Bariery lub trudności, na jakie przedstawiciele instytucji napotykają świadcząc wsparcie i pomoc dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów – obywateli Ukrainy

Bariery lub trudności	Ogółem instytucje (N=1081)	CPR/ MOPR (N=155)	DPS (N=270)	OPS/ GOPS/ MGOPS/ MOPS (N=576)	NGO (N=80)
ZWIĄZANE Z MIGRACJĄ	33%	57%	15%	34%	46%
Bariery językowe	32%	55%	15%	32%	41%
Różnice kulturowe, zwyczajowe, prawne	2%	1%	1%	1%	9%
Brak znajomości praw, procedur w Polsce	2%	3%	0%	1%	6%
Częste zmiany miejsca pobytu	1%	1%	0%	1%	0%
INSTYTUCJONALNE	8%	4%	5%	8%	20%

Bariery lub trudności	Ogółem instytucje (N=1081)	CPR/ MOPR (N=155)	DPS (N=270)	OPS/ GOPS/ MGOPS/ MOPS (N=576)	NGO (N=80)
Brak dokumentacji medycznej	4%	2%	2%	5%	3%
Finansowe	1%	0%	1%	1%	4%
Ograniczone zasoby instytucji	1%	0%	0%	0%	6%
Niechęć urzędników, instytucji	0%	0%	0%	0%	3%
Trudność z dotarciem do specjalistów	0%	0%	0%	0%	4%
POSTAWY	3%	4%	0%	2%	13%
Postawy roszczeniowe obywateli Ukrainy	2%	3%	0%	1%	6%
Podejrzliwość, brak zaufania obywateli Ukrainy	1%	1%	0%	1%	4%
Bierność, nieporadność OzN	0%	1%	0%	0%	3%
BRAK TAKICH OSÓB	15%	10%	23%	13%	6%
BRAK TRUDNOŚCI	11%	9%	8%	11%	18%
Nie wiem, trudno powiedzieć	17%	11%	27%	16%	9%
Brak odpowiedzi, nie dotyczy	19%	9%	25%	21%	6%

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. Wyłącznie wielkimi literami zapisane są kategorie zbiorcze, oznaczające odsetek respondentów, którzy wskazali co najmniej jedną odpowiedź w danej kategorii. Normalną czcionką oznaczono poszczególne odpowiedzi. Szczegółowe odpowiedzi nie sumują się do odsetka w kategorii zbiorczej, ponieważ jedna osoba mogła wskazać kilka odpowiedzi w danej kategorii. Ponadto pominięto wskazania poniżej 1%.

Zmiany proponowane przez przedstawicieli instytucji w celu zwiększenia efektywności świadczonej obywatelom Ukrainy pomocy były zróżnicowane. Dla przedstawicieli CPR i OPS największe znaczenie miałyby zmiany w zakresie komunikacji, w szczególności likwidacja barier językowych m.in. poprzez zatrudnienie tłumaczy, czy też pomoc w tłumaczeniu dokumentów.

Tymczasem dla przedstawicieli organizacji pozarządowych istotniejsze wydają się być zmiany instytucjonalne, w tym lepsza informacja dla instytucji i beneficjentów, kompleksowość wsparcia czy pomoc prawna. Usprawnienie wprowadziłyby także zmiany proceduralne,

przede wszystkim uporządkowanie systemu należytej pomocy i finansowania, czy uproszczenie przepisów i procedur.

Około 15% przedstawicieli CPR, OPS i NGO nie oczekiwałoby żadnych zmian, natomiast liczne jest grono osób, które nie mają w tej kwestii opinii – to aż 47% przedstawicieli DPS, 30% przedstawicieli OPS, 28% reprezentantów NGO i 27% badanych z CPR.

Tabela 31. Zmiany postulowane przez przedstawicieli instytucji, aby pomoc świadczona obywatelom Ukrainy była bardziej efektywna

Postulowane zmiany	Ogółem instytucje (N=1081)	CPR/ MOPR (N=155)	DPS (N=270)	OPS/ GOPS/ MGOPS / MOPS (N=576)	NGO (N=80)
KOMUNIKACYJNE	11%	18%	6%	12%	10%
Likwidacja barier językowych (np. zatrudnienie tłumaczy, pomoc w tłumaczeniu dokumentów)	9%	12%	4%	10%	6%
Bezpłatna nauka języka	3%	6%	2%	2%	4%
PROCEDURALNE	10%	10%	8%	9%	18%
Uporządkowanie systemu należytej pomocy i finansowania	5%	6%	3%	5%	6%
Uproszczenie przepisów (ogólnie)	4%	3%	5%	3%	6%
Uproszczenie procedur orzekania	1%	1%	-	1%	4%
INSTYTUCJONALNE	6%	9%	3%	5%	19%
Lepsza informacja dla instytucji i beneficjentów	1%	2%	0%	1%	5%
Dodatkowe szkolenia dla kadry	1%	2%	1%	1%	0%
Aktywizacja zawodowa	1%	1%	0%	1%	1%
Wprowadzenie asystentów	1%	4%	0%	0%	1%
Dodatkowe etaty	1%	0%	0%	1%	3%
Kompleksowość wsparcia	1%	1%	0%	0%	4%
Pomoc prawna	1%	0%	1%	0%	4%
FINANSOWE	3%	3%	2%	2%	11%
Zwiększenie wsparcia	1%	3%	2%	0%	4%
Skrócenie czasu oczekiwania na środki finansowe	1%	0%	0%	1%	5%

Postulowane zmiany	Ogółem instytucje (N=1081)	CPR/ MOPR (N=155)	DPS (N=270)	OPS/ GOPS/ MGOPS / MOPS (N=576)	NGO (N=80)
Zwiększenie stawek	0%	0%	0%	0%	4%
BRAK OCZEKIWANYCH ZMIAN, BRAK UWAG	14%	15%	8%	16%	15%
BRAK TAKICH OSÓB	6%	3%	7%	6%	4%
Nie wiem, trudno powiedzieć	34%	27%	47%	30%	28%
Brak odpowiedzi, nie dotyczy	19%	19%	20%	20%	6%

Źródło: Badanie CAWI z przedstawicielami instytucji systemu pomocy społecznej oraz organizacji świadczących pomoc osobom potrzebującym, 2024. Wyłącznie wielkimi literami zapisane są kategorie zbiorcze, oznaczające odsetek respondentów, którzy wskazali co najmniej jedną odpowiedź w danej kategorii. Normalną czcionką oznaczono poszczególne odpowiedzi. Szczegółowe odpowiedzi nie sumują się do odsetka w kategorii zbiorczej, ponieważ jedna osoba mogła wskazać kilka odpowiedzi w danej kategorii. Ponadto pominięto wskazania poniżej 1%.

XIV Wnioski wynikające z badania

- Liczbę Ukraińców przebywających w Polsce na początku 2022 roku szacowano na 1,3-1,5 miliona osób. Według stanu na 13 lutego 2024 roku w Polsce zarejestrowano 952,1 tys. obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Liczbę niepełnosprawnych obywateli Ukrainy zamieszkałych na terytorium Polski przed wybuchem wojny oszacowano na około 2 tyś, zaś na początek roku 2024 na około 14 tyś.
- W kontekście powyższych szacunków wsparciem w latach 2022-2023 w ramach Programu PFRON objęto 6,7 tys. osób – niemal połowę populacji wydaje się to znaczącym osiągnięciem.
- Potrzeby osób z niepełnosprawnościami są częściowo zbieżne bez względu na ich wiek i rodzaj niepełnosprawności. Są to głównie potrzeby podstawowe – pierwszego rzędu. Potrzeby wyższego rzędu nie są najczęściej uświadamiane. Oferowane w Polsce wsparcie i pomoc często postrzegane są jako otwarcie zupełnie nowych możliwości, nowego świata. Z niektórymi rozwiązaniami, pomocami, możliwościami badane osoby spotkały się w Polsce po raz pierwszy w życiu.
- Bardzo ważny dla uchodźców z niepełnosprawnościami w kontekście zaspokojenia ich potrzeb jest kontakt z organizacjami pozarządowymi. Osoby znajdujące się pod opieką organizacji mają bardzo duże szanse na godne życie. Osoby, które takiego kontaktu są pozbawione wegetują często w punktach zbiorowego zakwaterowania bez szans na poprawę swojej sytuacji.
- Najważniejsze obszary potrzeb to: potrzeby bytowe, uzyskanie wsparcia w kwestiach organizacyjnych i prawnych, potrzeby zdrowotne, społeczne i edukacyjne. W każdym z tych obszarów jest wiele do zrobienia.
 - Najważniejsze obecnie potrzeby bytowe to zakwaterowanie i środki na życie. Dużym problem jest także wejście na rynek pracy.
 - W zakresie wspólnych potrzeb organizacyjnych i prawnych obserwujemy wiele deficytów. Poza wsparciem w zakresie uregulowania statusu i nadania nr PESEL większość potrzeb pozostaje niezaspokojonych o ile migranci nie trafią pod opiekę NGOs.
 - Niezaopiekowaniem obszarem jest możliwość uzyskania wsparcia wychowawczego. Drugą ogromnie ważną dla opiekunów potrzebą jest pomoc przy ustanowieniu ubezwłasnowolnienia uzyskujących pełnoletniość podopiecznych, w przypadkach kiedy zachodzi taka konieczność.
 - Bardzo trudnym obszarem jest wsparcie z zakresu zdrowia – zaczynając od braku umiejętności poruszania się w polskim systemie zdrowia, przez bardzo ograniczoną dostępność specjalistów i odległe terminy wizyt i badań. Olbrzymim wyzwaniem jest zaspokojenie potrzeb dotyczących dostępu do wyposażenia/ sprzętu adekwatnie do specjalnych potrzeb.

- Jeśli chodzi o edukację w największym stopniu zaspokajane są tu potrzeby dzieci i młodzieży. Dorośli z niepełnosprawnością są pod tym względem gorzej zaopiekowani. Chociaż dostęp do szkolnictwa integracyjnego i specjalnego jest dla ukraińskich dzieci z niepełnosprawnością mniejszy niż potrzeby w tym zakresie.
- Ogromne są potrzeby z obszaru codziennej rehabilitacji.
- Bardzo mała jest wiedza na temat możliwości korzystania z turnusów rehabilitacyjnych.
- Wyraźne i wciąż w niewystarczającym stopniu zaspokojone są potrzeby z obszaru integracji z polskim społeczeństwem i nauki języka polskiego. Zwłaszcza wśród dorosłych.
- Jeśli chodzi o nastawienie do możliwości stałego zamieszkania w Polsce jest ono duże wśród rodziców dzieci z niepełnosprawnościami, które znalazły miejsce w polskim systemie edukacyjnym, oraz młodych OzN integrujących się z polskim społeczeństwem (edukacja, praca, perspektywa usamodzielnienia się). Seniorzy i część dorosłych do 50+, zwłaszcza ci, którzy gorzej odnajdują się w polskich realiach chcieliby wracać „do siebie”, o ile będzie to możliwe.
- Kontakt pociąga za sobą wiedzę, a to głównie NGO mają jakieś kontakty z OzN z Ukrainy, stąd to organizacje pozarządowe są pewnego rodzaju węzłami w sieci instytucji, nieformalnymi koordynatorami działań. Znają bolączki i problemy OzN, wiedzą, jak mogą im pomóc albo gdzie ich odesłać po pomoc. Zapewne są też bardziej mobilni, mniej związani z konkretnym obszarem, jak OPS czy CPR.
- To do NGO z potrzebami OzN obywateli Ukrainy zgłaszają się w zasadzie wszyscy – sami niepełnosprawni, inne osoby pochodzenia ukraińskiego, znajomi, przyjaciele, sąsiedzi z Polski, ale także przedstawiciele innych instytucji.
- Organizacje pozarządowe to podmioty, których zakres pomocy i wsparcia był także najszerszy spośród wszystkich podmiotów. Jednocześnie jednak czasami organizacje te nie były w stanie samodzielnie sprostać problemom i kierowały klientów do innych instytucji, wspierając obywateli Ukrainy z niepełnosprawnościami w kontaktach z nimi.
- NGO wypełniają luki, których z różnych względów nie są w stanie zaspokoić instytucje państwowe. OPS, CPR mają ściśle określony zestaw zadań i obowiązków, nie mają też podstaw prawnych i zasobów (finansowych, kadrowych, lokalowych itd.), by poza ten zakres wykraczać. Tymczasem wydaje się, że NGO idą „za potrzebami” – nie tylko udzielając samej pomocy, ale także asystując, aktywnie poszukując, wykraczając poza wsparcie systemowe, w ramach instytucji państwowych. Mogą poszukiwać pomocy u darczyńców, sponsorów, przedsiębiorstw, wolontariuszy, etc. Mają też szerszy zasięg terytorialny, mogą „wykraczać” poza granice gminy, powiatu etc. Są bardziej elastyczne w udzielaniu pomocy.

- OPS (jako ogół instytucji) mają najmnijszą wiedzę, bo mają najmnijši kontakt z OzN. Nie powinno to dziwić, zważywszy, iż z badań nad kierunkami migracji wiadomo, że zarówno migranci przedwojenni, jak i uchodźcy wojenni, a wśród nich oczywiście również OzN wybierają raczej aglomeracje, większe ośrodki, miejsca, gdzie mają większe szanse na znalezienie pracy, mieszkania czy pomoc ze strony środowiska (np. skupisk migrantów). Przeciętny ośrodek pomocy społecznej, zwłaszcza z mniejszych lub bardziej peryferyjnych gmin nie jest zatem miejscem, gdzie z dużym prawdopodobieństwem OzN pojawi się z prośbą o pomoc.
- Obywatele Ukrainy, w tym część osób niepełnosprawnych częściej zmieniają miejsce pobytu/zamieszkania. W związku z tym OPS i CPR jako instytucje działające na ściśle określonym terenie nie są w stanie podążać za swoimi klientami i zapewnić im ciągłej pomocy.
- DPS i OPS, a w nieco mniejszym stopniu CPR dysponują ograniczonymi środkami, często poniżej własnych potrzeb. Konieczność dystrybucji tych zasobów nie tylko pomiędzy lokalnych potrzebujących, ale także migrantów, jest dla nich trudna. Tym bardziej, że migranci z dużym prawdopodobieństwem wyjadą, przemieszczą się, a mieszkańcy gminy czy powiatu zostaną, z rozczarowaniem i rozgoryczeniem. Co prawda w danych ankietowych skala tego dylematu nie była znaczna, ale sporadycznie przebijała z niektórych odpowiedzi na pytania otwarte.
- Niepełnosprawni obywatele Ukrainy nie mają wiedzy na temat oferty polskiego systemu wsparcia. Przewodnikami są tu dla nich pracownicy organizacji pozarządowych. Żaden z badanych nie miał wiedzy na temat tego czym są Domy Pomocy Społecznej i jakie wsparcie oferują.
- Bardzo ważnym warunkiem efektywności działań była współpraca instytucji w ramach systemu. Organizacje pozarządowe i instytucje pomocy aktywnie współpracowały z lokalnymi centrami pomocy rodzinie (PCPR) oraz ośrodkami pomocy społecznej (OPS) w celu koordynacji wsparcia i usług dla osób z niepełnosprawnościami. Współpraca ta obejmowała wymianę informacji, planowanie opieki oraz interwencje w sytuacjach kryzysowych. Dzięki temu możliwe było dostosowanie oferowanych usług do indywidualnych potrzeb klientów oraz szybsze reagowanie na zmieniające się okoliczności. Sieci współpracy pomagały uniknąć dublowania wsparcia, a efektem była poprawa jakości życia osób potrzebujących. Organizacje współpracowały finansowo, rzeczowo, merytorycznie i wymieniały doświadczenia, aby lepiej wspierać uchodźców z Ukrainy w Polsce.
- Badane organizacje doświadczały w realizacji swoich działań problemów z grupy typowych, takich jak brak środków finansowych, konieczność realizacji działań według narzuconego schematu przez grantodawcę, brak dostosowanego zaplecza lokalnego czy specjalistycznej kadry. W przypadku nietypowych problemów, takich jak konflikt zbrojny i nagłe pojawienie się dużej liczby ukraińskojęzycznych uchodźców, głównym wyzwaniem było radzenie sobie z barierami językowymi i

kulturowymi. Organizacje pozarządowe musiały dostosować swoje usługi do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, co wymagało specjalistycznego wsparcia i dostępu do środków rehabilitacyjnych. W celu przezwyciężenia trudności organizacje poszukiwały dodatkowych źródeł finansowania, optymalizowały procesy wewnętrzne i budowały partnerstwa z innymi instytucjami.

- W kontekście ogromnych potrzeb badanej grupy konieczne są większe nakłady finansowe, uproszczenia procedur pozyskiwania oraz rozliczania grantów oraz wsparcia w nauce języka polskiego dla osób z Ukrainy. Organizacje podkreślały także potrzebę finansowania tłumaczeń dokumentów medycznych i prawnych. Problemy NGO we wsparciu osób z Ukrainy nie różnią się znacząco od potrzeb organizacji wspierających osoby z niepełnosprawnościami obywateli Polski.
- Zmiany proponowane przez przedstawicieli instytucji w celu zwiększenia efektywności świadczonej obywatelom Ukrainy pomocy były zróżnicowane. Dla przedstawicieli CPR i OPS największe znaczenie miałyby zmiany w zakresie komunikacji, w szczególności likwidacja barier językowych m.in. poprzez zatrudnienie tłumaczy, czy też pomoc w tłumaczeniu dokumentów. Tymczasem dla przedstawicieli organizacji pozarządowych istotniejsze wydają się być zmiany instytucjonalne, w tym lepsza informacja dla instytucji i beneficjentów, kompleksowość wsparcia czy pomoc prawna. Usprawnienie wprowadziłyby także zmiany proceduralne.

Bibliografia

- Badania z udziałem uchodźców z Ukrainy: Potrzeby, intencje i wyzwania integracyjne w Polsce (2023), Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji IOM Polska, 29.08.2023, <https://dtm.iom.int/reports/polska-badania-z-udzialem-uchodzcow-z-ukrainy-potrzeby-intencje-i-wyzwania-integracyjne-w?close=true> (dostęp 23.02.2024)
- Charycka B, Gumkowska M, Bednarek J, „Kondycja organizacji pozarządowych 2021”, Klon-Jawor, Warszawa 2022
- Country Report: Poland (2022), Asylum Information Database, December 2022, <https://asylumineurope.org/reports/country/poland/> (dostęp 23.02.2024)
- Daniłowska S., Gawska A., Tatko A, „Ogólnopolskie badanie potencjału organizacji pozarządowych w obszarze aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnościami”, Fundacja Aktywizacja, Warszawa 2023
- Displacement patterns, protection risks and needs of refugees from Ukraine (2023), Regional Protection Analysis #3, UNHCR, The UN Refugee Agency, 15.11.2023, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/104828> (dostęp 23.02.2023)
- Działalność stowarzyszeń i podobnych organizacji społecznych, fundacji, społecznych podmiotów wyznaniowych oraz samorządu gospodarczego i zawodowego w 2022 r. – wyniki wstępne, GUS, 19.12.2023
- Górny A. (2023a), Labour market situation and inequalities, Semi-plenary „Forced migration following the war in Ukraine and its implications for inequalities”, 20th IMISCOE conference, Warsaw 05.07.2023, <https://ukraina2022.idub.uw.edu.pl/3-6-lipca-2023-20th-imiscoe-annual-conference/> (dostęp 23.02.2024)
- Górny A. (2023b), Potrzeby osób doświadczających przymusowej migracji z Ukrainy, CMR Spotlight 12(57), grudzień 2023, <https://www.migracje.uw.edu.pl/publikacje/potrzeby-osob-doswiadczajacych-przymusowej-migracji-z-ukrainy/> (dostęp 23.02.2024)
- Górny A., Kaczmarczyk P. (2023), Between Ukraine and Poland. Ukrainian migrants in Poland during the war. CMR Spotlight, 2(48), February 2023, <https://www.migracje.uw.edu.pl/publikacje/between-ukraine-and-poland-ukrainian-migrants-in-poland-during-the-war/> (dostęp 23.02.2024)
- IOM (2023), Integration Snapshot: Children and Families (July 2023), International Organization for Migration, DTM Poland, 05.09.2023, <https://dtm.iom.int/reports/poland-integration-snapshot-children-and-families-july-2023?close=true> (dostęp 23.02.2024)
- Lives on hold: intentions and perspectives of refugees, refugee returnees and IDPS from Ukraine (2024), REGIONAL INTENTIONS REPORT #5, UNHCR, The UN Refugee Agency 20.02.2024, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (dostęp 23.02.2024)
- Mieszkańcy Ukrainy objęci ochroną czasową, Informacje sygnałne GUS, 20.12.2023 r.

- Migawka Integracyjna: Przyszłe Zamiary (Maj – Sierpień 2023) International Organization for Migration (IOM), DTM Polska, 17.10.2023, <https://dtm.iom.int/reports/polska-migawka-integracyjna-przyszle-zamiary-maj-sierpień-2023?close=true> (dostęp 23.02.2024)
- Monitorowanie uwzględniania zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych uczniów w procesie kształcenia (2021), Raport z badania, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2021
- NBP (2023a), Sytuacja życiowa i ekonomiczna migrantów z Ukrainy w Polsce – wpływ pandemii i wojny na charakter migracji w Polsce (2023), Raport z badania ankietowego, Narodowy Bank Polski, Departament Statystyki, Warszawa, 2023 r. https://nbp.pl/wp-content/uploads/2023/04/Sytuacja-zyciowa-i-ekonomiczna-migrantow-z-Ukrainy-w-Polsce_raport-z-badania-2022.pdf (dostęp 23.02.2023)
- NBP (2023b), Sytuacja życiowa i ekonomiczna migrantów z Ukrainy w Polsce w 2023 roku (2023), Raport z badania ankietowego, Narodowy Bank Polski, Departament Statystyki Warszawa, 2023, https://nbp.pl/wp-content/uploads/2024/01/raport_migranci_z-Ukrainy_2023.pdf (dostęp 23.02.2024)
- Osoby niepełnosprawne w 2022r., Informacje sygnałne GUS, Urząd Statystyczny w Krakowie, 30.11.2023 r.
- Populacja cudzoziemców w Polsce w czasie COVID-19, Statystyki eksperymentalne, Główny Urząd Statystyczny, 04.06.2020, <https://stat.gov.pl/statystyki-eksperymentalne/kapital-ludzki/populacja-cudzoziemcow-w-polsce-w-czasie-covid-19,12,1.html> (dostęp 24.02.2024)
- Protection monitoring brief #2 Poland (2023), UNHCR, The UN Refugee Agency, 15.03.2023, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/99574> (dostęp 23.02.2024)
- Sprawozdanie Zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności PFRON w 2022 roku
- Sprawozdanie Zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2023 roku, Warszawa, marzec 2024
- Seeking refuge in Poland: a fact-finding report on access to asylum and reception conditions for asylum seekers (2023), European Council for Refugees and Exiles (ECRE), April 2023
- Ukraine, where sirens sound day and night, A focus on persons with disabilities and provision of emergency health services (2022), Factsheet, Humanity & Inclusion (Handicap International), October 2022
- UNHCR (2023), Multi-sector needs assessment: Poland, results overview (2023), UNHCR, Regional Refugee Response for the Ukraine Situation, 02.10.2023, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/104427> (dostęp 23.02.2024)

- UNHCR (2024a), Poland: 2024 Regional Refugee Response Plan – Poland Chapter (2024), UNHCR, 26.01.2024, <https://data.unhcr.org/en/documents/details/106306> (dostęp 23.02.2024)
- UNHCR (2024b), Regional Refugee Response Plan for the Ukraine Situation (2024), Final report, UNHCR, 23.02.2024, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (dostęp 23.02.2024)
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. Dz.U. 2022 poz. 583, dostęp 14.02.2024
- Warunki pracy oraz determinanty imigracji obywateli Ukrainy do województwa mazowieckiego (2018), Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa, grudzień 2018
- Wrona A., Jankowska M., Grudziąż I. (2020), Migration trends in the Visegrad Group, A preliminary analysis based on the Eurostat data for 2008-2018, Urząd do spraw Cudzoziemców, Warszawa, Sierpień 2020
- Zyzik, R., Baszczak, Ł., Rozbicka, I., Wielechowski, M. (2023), Uchodźcy z Ukrainy na polskim rynku pracy: możliwości i przeszkody, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa, Grudzień 2023, <https://pie.net.pl/65-proc-ukrainskich-uchodzcow-pracuje-ale-polski-rynek-pracy-to-dla-nich-wiele-wyzwan/> (dostęp 23.02.2024)

Serwisy i strony internetowe

- Ukrainian citizens in the EU, Statistics Explained, Eurostat, 09.09.2023, <https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/> (dostęp 13.02.2024)
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/premier/fundusz-pomocy-dla-ukrainy> oraz <https://www.gov.pl/web/pip/nieodplatne-porady-prawne>
- Serwis Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, <https://pomagamukrainie.gov.pl/>
- Strona internetowa Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, <https://www.pfron.org.pl/>
- Strona internetowa Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-ukraina-uchodzcy-niepelnosprawnosc-orzekanie-mrips-odpowiedz> oraz <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-uchodzcy-ukraina-niepelnosprawnosc-mswia-odpowiedz>
- Strona internetowa Fundacji Pomagam Dobrze – UA Help Info, <https://uahelp.info/pl/punkty-recepcyjne/>
- Strona internetowa Fundacji To Proste, <https://mapujpomoc.pl/>
- Strona internetowa Polskiego Związku Głuchych, <https://www.pzg.org.pl/pomoc-ukrainie/>
- Strona internetowa organizacji Integracja, <https://niepelnosprawni.pl>

- Strona internetowa prawny dla osób uciekających z Ukrainy, <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/ustawa-o-pomocy-obywatelom-ukrainy/>
- Strona internetowa Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Szczecinie, https://mopr.szczecin.pl/aktualnosci/465/Rok_Dzialalnosci_Centrum_Pomocy_Szczecin_Ukrainie.html
- Strona internetowa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, <https://www.zus.pl/-/500-dla-obywateli-ukrainy>

Spis rysunków i tabel

Spis tabel

Tabela 1. Liczba osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy oraz liczba osób w przeliczeniu na 1 tys. ludności Polski, ogółem oraz według województw	26
Tabela 2. Liczba uczniów szkół i przedszkoli będących cudzoziemcami w polskim systemie edukacji w roku szkolnym 2022/23	36
Tabela 3. Liczba złożonych wniosków oraz orzeczeń wydanych obywatelom Ukrainy w okresie styczeń 2017-lipiec 2023 według roku złożenia wniosku/wydania orzeczenia w ujęciu rocznym	40
Tabela 4. Orzeczenia wydane obywatelom Ukrainy w okresie styczeń 2017-lipiec 2023 według typu	42
Tabela 5. Orzeczenia wydane obywatelom Ukrainy w okresie styczeń 2017-lipiec 2023 według rezultatu	43
Tabela 6. Liczba uczniów z Ukrainy posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego według typu niepełnosprawności	51
Tabela 7. Liczba uczniów z Ukrainy posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego według województw	52
Tabela 8. Instytucje systemu pomocy i opieki społecznej objęte badaniem w podziale na województwa	79
Tabela 9. Organizacje non-profit prowadzące działania mające na celu pomoc potrzebującym w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy w 2022 r. w podziale na województwa	81
Tabela 10. Odsetek organizacji non-profit prowadzących działania pomocowe danego typu w związku z działaniami wojennymi na terytorium Ukrainy w 2022 r. w podziale na województwa	82
Tabela 11. Problemy napotymane w procesie ubiegania się o orzeczenie o (stopniu) niepełnosprawności	87
Tabela 12. Liczba interwencji/wsparć programu RN PFRON „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością”	93
Tabela 13. Liczba wniosków złożonych i zaakceptowanych w ramach programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością”	93
Tabela 14. Liczba realizatorów programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością”	94

Tabela 15. Środki wypłacone przez PFRON w ramach Programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością” w poszczególnych modułach w latach 2022-2023	94
Tabela 16. Charakterystyka beneficjentów Programu, którym udzielono wsparcia w ramach zawartych z PFRON umów w latach 2022-2023.....	96
Tabela 17. Liczba interwencji/wsparć udzielonych w ramach programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością” w 2022 roku – ogółem oraz w ramach poszczególnych modułów	97
Tabela 18. Liczba interwencji/wsparć w ramach programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością” w 2023 roku – ogółem oraz w ramach poszczególnych modułów	97
Tabela 19. Przeciętna liczba obywateli Ukrainy, obywateli Ukrainy OzN dorosłych oraz OzN dzieci, którzy w latach 2020-2023 zwracali się o pomoc do CPR/MOPR	102
Tabela 20. Przeciętna liczba obywateli Ukrainy, obywateli Ukrainy OzN dorosłych oraz OzN dzieci, którzy w latach 2020-2023 zwracali się o pomoc do OPS/ GOPS/ MGOPS/ MOPS....	103
Tabela 21. Przeciętna liczba obywateli Ukrainy, obywateli Ukrainy OzN dorosłych oraz OzN dzieci, którzy w latach 2020-2023 zwracali się o pomoc do organizacji pozarządowych.....	103
Tabela 22. Stopień zaspokojenia przez CPR trzech najczęściej występujących potrzeb OzN obywateli Ukrainy oraz odsetek CPR kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji	106
Tabela 23. Stopień zaspokojenia przez CPR trzech najczęściej występujących potrzeb obywateli Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi oraz odsetek CPR kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji.....	108
Tabela 24. Stopień zaspokojenia przez OPS trzech najczęściej występujących potrzeb OzN obywateli Ukrainy oraz odsetek OPS kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji	111
Tabela 25. Stopień zaspokojenia przez OPS czterech najczęściej występujących potrzeb obywateli Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi oraz odsetek OPS kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji.....	113
Tabela 26. Stopień zaspokojenia przez NGO najczęściej występujących potrzeb OzN obywateli Ukrainy oraz odsetek NGO kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji	131
Tabela 27. Stopień zaspokojenia przez NGO czterech najczęściej występujących potrzeb obywateli Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi oraz odsetek NGO kierujących klientów z tą potrzebą do innego rodzaju instytucji.....	133
Tabela 28. Źródła środków, z których instytucje wspierały osoby z niepełnosprawnościami – obywateli Ukrainy.....	141

Tabela 29. Typy wsparcia udzielanego przez instytucje OzN obywatelom Ukrainy z innych środków	142
Tabela 30. Bariery lub trudności, na jakie przedstawiciele instytucji napotykają świadcząc wsparcie i pomoc dla osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów – obywateli Ukrainy	145
Tabela 31. Zmiany postulowane przez przedstawicieli instytucji, aby pomoc świadczona obywatelom Ukrainy była bardziej efektywna.....	147

Spis rysunków

Rysunek 1. Odsetek migrantów oraz uchodźców wojennych z Ukrainy zamieszkujących w poszczególnych województwach w 2022 roku	24
Rysunek 2. Liczba osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy w układzie wojewódzkim. Stan na 13.02.2024.	25
Rysunek 3. Struktura płci osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy, ogółem oraz według grup wieku	27
Rysunek 4. Struktura osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy, ogółem oraz według płci	28
Rysunek 5. Sytuacja rodzinna obywateli Ukrainy przebywających w Polsce w 2023 roku.....	29
Rysunek 6. Aktywność zawodowa obywateli Ukrainy w Polsce w 2023 roku	31
Rysunek 7. Charakter wykonywanej pracy wśród migrantów i uchodźców wojennych z Ukrainy w 2022 roku	32
Rysunek 8. Odsetek zatrudnionych w grupach zawodów wśród migrantów i uchodźców wojennych z Ukrainy w 2022 roku	33
Rysunek 9. Liczba wniosków o wydanie orzeczenia oraz liczba orzeczeń wydanych obywatelom Ukrainy w okresie styczeń 2017-czerwiec 2023	41
Rysunek 10. Odsetek kobiet i mężczyzn wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności, ogółem oraz według grup wieku	45
Rysunek 11. Struktura wieku wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności według momentu otrzymania orzeczenia	46
Rysunek 12. Porównanie struktury stopnia niepełnosprawności wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności oraz wśród mieszkańców Polski posiadających takie orzeczenie według danych z Narodowego Spisu Powszechnego.....	47

Rysunek 13. Porównanie struktury stopnia niepełnosprawności wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności oraz wśród mieszkańców Polski posiadających takie orzeczenie według danych z Narodowego Spisu Powszechnego, z wyłączeniem osób bez stopnia niepełnosprawności.....	48
Rysunek 14. Przyczyny niepełnosprawności wśród obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności	49
Rysunek 15. Określenie zdolności do pracy obywateli Ukrainy, którzy otrzymali orzeczenie o niepełnosprawności według momentu uzyskania orzeczenia	50
Rysunek 16. Odsetek środków wypłaconych w ramach Programu „Pomoc obywatelom Ukrainy z niepełnosprawnością” w poszczególnych modułach w latach 2022-2023	95
Rysunek 17. Odsetek instytucji korzystających ze wsparcia PFRON dedykowanego OzN obywatelom Ukrainy	98
Rysunek 18. Ocena wsparcia z programu PFRON	99
Rysunek 19. Odsetek instytucji i organizacji, do których zwracają się obywatele Ukrainy z niepełnosprawnościami lub obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi, według typu instytucji	101
Rysunek 20. Osoby zgłaszające niepełnosprawnych obywateli Ukrainy do CPR	104
Rysunek 21. Potrzeby, z którymi niepełnosprawni obywatele Ukrainy zgłaszają się do Centrów Pomocy Rodzinie	105
Rysunek 22. Potrzeby, z którymi obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi zgłaszają się do Centrów Pomocy Rodzinie	107
Rysunek 23. Osoby zgłaszające niepełnosprawnych obywateli Ukrainy do OPS.....	109
Rysunek 24. Potrzeby, z którymi niepełnosprawni obywatele Ukrainy zgłaszają się do Ośrodków Pomocy Społecznej	110
Rysunek 25. Potrzeby, z którymi obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi zgłaszają się do Ośrodków Pomocy Społecznej.....	112
Rysunek 26. Osoby zgłaszające niepełnosprawnych obywateli Ukrainy do NGO	129
Rysunek 27. Potrzeby, z którymi niepełnosprawni obywatele Ukrainy zgłaszają się do organizacji pozarządowych	130
Rysunek 28. Potrzeby, z którymi obywatele Ukrainy z niepełnosprawnymi dziećmi zgłaszają się do organizacji pozarządowych.....	132
Rysunek 29. Odsetek instytucji, które oprócz wsparcia w ramach dedykowanego programu PFRON dla OzN z Ukrainy wspierały osoby z niepełnosprawnościami z Ukrainy z innych środków	140